

**Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Κατεύθυνση: Γλωσσικός Γραμματισμός
και Πολυγραμματισμοί στην Προσχολική Εκπαίδευση**

Θέμα

Το ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης στα έργα του Αντώνη Σαμαράκη

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Παπαβασιλείου Αναστασία

Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπουσα: Τριάντου Ιφιγένεια

Μέλη: Σπανάκη Μαριάννα

Τσιτσανούδη - Μαλλίδη Νικολέτα

**Ιωάννινα
Σεπτέμβριος 2018**

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Κατεύθυνση: Γλωσσικός Γραμματισμός
και Πολυγραμματισμοί στην Προσχολική Εκπαίδευση

Θέμα

Το ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης στα έργα του Αντώνη Σαμαράκη

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Παπαβασιλείου Αναστασία

A.M 65

Συμβουλευτική Επιτροπή
Επιβλέπουσα: Τριάντου Ιφιγένεια
Μέλη: Σπανάκη Μαριάννα
Τσιτσανούδη - Μαλλίδη Νικολέτα

Ιωάννινα
Σεπτέμβριος 2018

Περίληψη

Ο σπουδαίος αρχαίος ιστορικός Θουκυδίδης¹ διαπιστώνει ότι υπάρχει μια στενή σχέση ανάμεσα στο δίπολο πόλεμος vs ειρήνη και στο ανθρώπινο και κοινωνικό ήθος: «σε καιρούς ειρήνης κι όταν υπάρχει σχετική ευημερία, τόσο οι πολιτείες όσο και τα άτομα είναι πιο καλοπροαίρετα ο ένας για τον άλλο, επειδή δε φτάνουν σε απόγνωση από άκρα ανάγκη που δεν τους ήρθε με τη θέλησή τους. Ο πόλεμος όμως, που παίρνει ύπουλα κάτω από τα πόδια των ανθρώπων την ευκολία να κερδίζουν το καθημερινό τους, τους διδάσκει την ωμότητα και εντείνει την αγανάκτηση των πολλών ανάλογα με την κατάσταση, όπου τους φέρνει».

Το χωρίο αυτό από τον Θουκυδίδη χαρακτηρίζει διαχρονικά την ανθρώπινη ύπαρξη ακόμη και σήμερα, κατά τον 21ο αιώνα, καθώς η φρίκη του πολέμου εξακολουθεί να μαστίζει την ανθρωπότητα. Τη φρίκη του συνοψίζουν οι στίχοι του Πινδάρου «γλυκός είναι ο πόλεμος γι' αυτούς που δεν τον δοκίμασαν. Μα όσοι τον δοκίμασαν πρέπει να τρέμει η καρδιά τους δυνατά εμπρός στον ερχομό του²». Καταστροφές, ισχυρά όπλα, στρατιωτικές δυνάμεις, ψυχολογική πίεση είναι μερικά από τα κεντρικά χαρακτηριστικά του πολέμου. Ο πόλεμος είναι αυτός ο οποίος γεννά τη βία, την αποστασιοποίηση από τις ηθικές αξίες και τα ιδανικά, την αποξένωση ανάμεσα στους ανθρώπους και πάνω από όλα την έλλειψη σεβασμού ανάμεσα στους ανθρώπους.

Στον αντίποδα της παραπάνω έννοιας, βρίσκεται η ειρήνη. Η αρμονία, η τάξη, η ασφάλεια, η πνευματική, οικονομική, κοινωνική ανάπτυξη και η φιλική συνύπαρξη ανάμεσα στους ανθρώπους, συναπαρτίζουν το φάσμα της ειρήνης.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης του θέματος του πολέμου και της ειρήνης, όπως αυτό παρουσιάζεται μέσα από τα έργα του Αντώνη Σαμαράκη.

Συγκεκριμένα η εργασία πραγματεύεται τον πόλεμο και τον αντίκτυπό του στην ανθρώπινη κοινωνία. Η πραγμάτευσή μας περιορίζεται στα εξής έργα του Α. Σαμαράκη:

¹Θουκυδίδης, *ο Αθηναίος, Ιστορία Βιβλίο Γ'*, παρ. 82, μτφ. Έλλη Λαμπρίδη, Ι. Κακριδής, Αθήνα 1962, εκδ. Γκοβόστη.

²Ανθ. Στοβ. Ν.3

Ζητείται Ελπίς, Αρνόμαι, Το διαβατήριο, Σήμα Κινδύνου, Η Κόντρα και Εν ονόματι. Σε αυτά τα έργα είναι εμφανές το ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης και το πώς επηρεάζει τον άνθρωπο.

Καθένα από αυτά το προσεγγίζουμε ξεχωριστά και έπειτα το εξετάζουμε και το αναλύουμε ως προς τα στοιχεία που αφορούν τον πόλεμο, όπως παραδίδονται στο κείμενο. Παράλληλα, και όπου αυτό είναι εφικτό, παρουσιάζουμε την εικόνα της ειρήνης ή τη φρίκη του πολέμου στα προαναφερθέντα έργα.

Στο τέλος της παρούσας εργασίας θα υπάρχουν και τα σχετικά συμπεράσματα.

Λέξεις- κλειδιά: πόλεμος, ειρήνη, ανθρώπινη κοινωνία, βία, ασφάλεια, αρμονία, λογοτεχνικά έργα, Αντώνης Σαμαράκης, αγανάκτηση, απόγνωση, προσμονή.

Abstract

The great ancient historian Thucydides finds that there is a close relationship between the dipole war against peace and human and social morality: "in times of peace, and when there is relative prosperity, both the states and the individuals are more well-meaning for each other, because they are not in despair of extreme need that has not come to their will. The war, however, which takes people's feet under the feet of the ease of winning their daily lives, teaches them the cruelty and intensifies the indignation of many according to the situation where it brings them. "

This passage by Thucydides characterizes the human existence over time, even today, in the 21st century, as the horror of the war continues to plague the mankind. His horror is summed up by Pindar's lyrics: "sweet is the war for those who did not try it. But those who have tried it, their heart must tremble before it comes. " Disasters, strong weapons, military forces, psychological pressure are some of the central features of the war. War is the one that raises violence, distancing itself from moral values and ideals, alienation among people and, above all, the lack of respect among people.

In the opposite of this concept, peace lies. Harmony, order, security, spiritual, economic, social development, and friendly coexistence among people, constitute the spectrum of peace.

In this paper an attempt is made to present the issue of war and peace as it is presented through the works of Antonis Samarakis.

In particular, the work deals with the war and its impact on human society. Our realization is limited to the works of A. Samarakis: Hope is wanted, Refusal, Passport, Signal of Risk, Conflict and In Name. These works show the issue of war and peace and how it affects people.

Each of them is approached separately and then we examine it and analyze it as to the elements of war as delivered in the text. At the same time, and where is possible, we present the image of peace or the horror of war on the works.

At the end of this paper there will also be conclusions.

Key words: war, peace, human society, violence, security, harmony, literary works, Antonis Samarakis, indignation, despair, expectation.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	9
----------------------	----------

Κεφάλαιο Πρώτο

1.1 Σύντομη Βιογραφία: Η ζωή και το έργο του Αντώνη Σαμαράκη.....	13
1.2 Η μεταπολεμική γενιά και τα χαρακτηριστικά της.....	17
1.3 Τα χαρακτηριστικά των έργων του Αντώνη Σαμαράκη (ύφος, αφηγηματικές τεχνικές, σκιαγράφηση ηρώων).....	25
1.4 Οι περιλήψεις των έργων του Αντώνη Σαμαράκη.....	34

Κεφάλαιο Δεύτερο

2.1 <i>Ζητείται Ελπίς</i>	42
2.1.1 Σάρξ.....	42
2.1.2 Το ποτάμι.....	43
2.1.3 Σ' ένα συνοριακό σταθμό.....	51
2.1.4 Ο ήλιος έκαιγε πολύ.....	52
2.1.5 Μια νύχτα.....	52
2.1.6 Το ποδήλατο.....	54
2.1.7...Και ώρα 7.15' μ.μ	57
2.1.8 Πολεμική Ιστορία.....	57
2.1.9 Ζητείται Ελπίς.....	58
2.2 <i>Σήμα Κινδύνου</i>	62
2.3 <i>Αρνούμαι</i>	70
2.3.1 Οδός ταχυδρομείου.....	71
2.3.2 Γραφείο Ιδεών.....	74
2.3.3 Επεισόδιο.....	77
2.3.4 Εφεύρεση.....	79
2.3.5 Το δέντρο.....	81

2.3.6 Αρνούμαι.....	82
2.4 Το διαβατήριο.....	84
2.5 Η Κόντρα.....	86
2.5.1 Η τελευταία συμμετοχή.....	86
2.5.2 Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου.....	87
2.6 Εν Ονόματι.....	89
Συμπεράσματα.....	94
Βιβλιογραφία.....	99

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα του πολέμου και της ειρήνης, όπως αυτό εμφανίζεται σε κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας. Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος μέσα από την κατεύθυνση του Γλωσσικού Γραμματισμού, ήρθαμε σε επαφή με το μεταπτυχιακό μάθημα «Η Λογοτεχνία στη νεώτερη Ελλάδα ως παράγοντας ιστορικής και κοινωνικής συνειδητοποίησης», κατά το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017, το οποίο μας επηρέασε καθοριστικά ως προς την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος. Κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου μαθήματος, μας δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσουμε τα έργα πολλών σημαντικών Ελλήνων και ξένων λογοτεχνών και να προβούμε στην ανάλυση και κατανόηση των έργων τους. Το μεταπτυχιακό αυτό μάθημα αποτέλεσε το έναυσμα ώστε να αντλήσουμε από εκεί το θέμα της παρούσας εργασίας. Ζητούμενο της είναι η προσέγγιση του πολέμου και κατ' επέκταση και της σημασίας της ειρήνης μέσα από τα έργα του Αντώνη Σαμαράκη.

Ποικίλουν οι μελέτες που αφορούν στο έργο του Αντώνη Σαμαράκη. Άνθρωποι καταξιωμένοι στο χώρο της νεοελληνικής λογοτεχνίας έχουν αναφερθεί στο πρόσωπο του, στα έργα του αλλά και στην γενικότερη δράση του. Ενδεικτικά αναφέρω τον Βασίλη Βασιλικό που τον αποκαλεί «*ψυχούλα*», τη Ζυράννα Ζατέλη η οποία κάνει αναφορά στο όνομά του ως ο «*καλός Σαμαρείτης και συνάνθρωπος*», τον Αλέξη Ζήρα που εξαιρεί «*την καινοτομία την οποία εισήγαγε στην μεταπολεμική πεζογραφία*³», μα πάνω από όλα αναδεικνύει τη λατρεία του για όλα τα παιδιά του κόσμου. Ο Αντώνης Σαμαράκης, πρεσβευτής της UNICEF, ως ένας άνθρωπος ο οποίος σχετίζεται άμεσα με τη Βουλή των εφήβων, αυτό που πάντα επιδίωκε, ήταν να αφυπνίζει τη νέα γενιά γιατί πίστευε ακράδαντα ότι το μέλλον βρίσκεται στα χέρια των νέων. Δεν ξεχνά επίσης να μνημονεύσει τις δυσκολίες και τους σκληρούς αγώνες της Κύπρου σε καιρούς πολέμου, με το συγκινητικό του ποίημα «*Δεν ξεχνώ*⁴».

Ας προχωρήσουμε τώρα στην παρουσίαση της δομής της παρούσας εργασίας.

Στο πρώτο μέρος της: το θεωρητικό, α) παρουσιάζουμε ένα βιογραφικό σημείωμα του

3 Θ. Νιάρχος, *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Αθήνα 2000, εκδ. Καστανιώτη, σ. 78.

4 ό. π. σ. 208.

συγγραφέα στο οποίο εμπεριέχονται πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του. β) αναδεικνύουμε τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής πεζογραφίας. Σε αυτό το πλαίσιο παραθέτουμε σε χρονική σειρά τα σημαντικότερα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα που επηρέασαν τη συγγραφική ιδιότητα του Αντώνη Σαμαράκη. γ) συνεχίζουμε με την ανάδειξη των χαρακτηριστικών του ύφους του καθώς και ορισμένα στοιχεία που σχετίζονται με τη σκιαγράφιση του χαρακτήρα των κεντρικών ηρώων του. Στόχος των παραπάνω είναι να καταφέρει ο αναγνώστης να κατακτήσει ένα υπόβαθρο γνώσεων που θα του επιτρέψουν να κατανοήσει και να αναλύσει περαιτέρω τα έργα του Αντώνη Σαμαράκη.

Στο δεύτερο μέρος, το ερευνητικό, παρουσιάζονται τα λογοτεχνικά κείμενα τα οποία επιλέχθηκαν. Αυτά τα κείμενα είναι τα εξής: *Ζητείται Ελπίς* (1954), *Σήμα Κινδύνου* (1959), *Αρνόμαι* (1961), *Το διαβατήριο* (1973), *Η Κόντρα* (1992) και το *Εν ονόματι* (1998).

Αρχικά αποδίδεται περιληπτικά η υπόθεση κάθε έργου, με σκοπό την παρουσίαση των κεντρικών προσώπων και της επίδρασης των δεινών του πολέμου στο ψυχισμό τους. Σε δεύτερο στάδιο, αποδίδεται ο τρόπος με βάση τον οποίο αποτυπώνεται ο πόλεμος τόσο στην καθημερινότητα των ηρώων, όσο και στις συναισθηματικές τους μεταπτώσεις. Εν συνεχεία, στο κεφάλαιο εντοπίζονται τα στοιχεία τα οποία φανερώνουν την κρισιμότητα του πολέμου, τις φοβίες των ανθρώπων και την παρουσία των παιδιών μέσα στο νοσηρό αυτό κλίμα του πολέμου, όπου αυτό βέβαια καθίσταται εφικτό από τον αναγνώστη. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί πως ο τρόπος προσέγγισης των έργων γίνεται με χρονολογική σειρά με βάση το έτος δημοσίευσής τους.

Ένα ακόμη ζήτημα που υπάρχει στα έργα του Σαμαράκη είναι το όραμα των ανθρώπων και η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο. Καταβάλλεται λοιπόν μια προσπάθεια σκιαγράφησης των χαρακτήρων. Αυτή περιλαμβάνει α) τις σκέψεις τους, β) τις προσδοκίες τους για μία αίσια έκβαση των πραγμάτων και τέλος γ) την αποτίμηση των αγώνων τους για την αποκατάσταση της ειρήνης και της ελευθερίας στέφονται τελικά με επιτυχία ή καταλήγουν μάταιοι. Κλείνοντας, επισημαίνουμε πως σε όλη την έκταση της παρούσας εργασίας, τα προαναφερθέντα λογοτεχνικά έργα δεν επιλέχθηκαν τυχαία, αλλά με κριτήριο το ότι αποτέλεσαν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα του υπό μελέτη

θέματος. Αξίζει να σημειωθεί πως από την πρώτη κιόλας ανάγνωση των έργων γίνεται αντιληπτή η ύπαρξη μιας έντονης ανησυχίας για το μέλλον της ανθρωπότητας, η οποία διέπει όλο το συγγραφικό έργο του Αντώνη Σαμαράκη. Τη διαπίστωσή μας αυτή ενισχύουν και επιμέρους στοιχεία όπως: μνήμες⁵, αναφορές σε πολεμικά συμβάντα και ο αντίκτυπος του πολέμου στην παιδική ηλικία.

Ακόμη, γίνεται φανερό και η λειτουργία της λογοτεχνίας απέναντι στο παιδικό αναγνωστικό κοινό. Τα παιδιά μετά από την παρουσίαση και ανάλυση των συγκεκριμένων λογοτεχνικών έργων, μπορούν να κατανοήσουν τον καταλυτικό ρόλο του πολέμου και της ειρήνης στη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας και των ανθρώπινων κοινωνιών.

Αξίζει να σημειωθεί πως έργο αναφοράς για την εκπόνηση της εργασίας, αποτέλεσε η μονογραφία της Ι. Τριάντου, “Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη”, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, το οποίο στάθηκε ένα πολύτιμο εργαλείο ως προς την κατανόηση και ανάλυση των έργων.

5 Συχνά υπάρχουν αναφορές σε προσωπικά βιώματα και εμπειρίες του συγγραφέα όπως στο έργο *Ζητείται Ελπίς*. Σε αυτό κυριαρχεί μια διαρκής έκκληση για ελπίδα απέναντι στον άνθρωπο κάθε εποχής.

Κεφάλαιο Πρώτο

Κεφάλαιο Πρώτο

1.1 Σύντομη Βιογραφία⁶: Η ζωή και το έργο του Αντώνη Σαμαράκη.

Ο Αντώνης Σαμαράκης γεννήθηκε το 1919 στην Αθήνα και έφυγε από τη ζωή το 2003. Πολλά στοιχεία για τη ζωή του μπορούμε να αντλήσουμε από τον αυτοβιογραφία του με τίτλο Αυτοβιογραφία «1919- », η οποία κυκλοφόρησε το 1996.

Ο Αντώνης Σαμαράκης σπούδασε στη Νομική Σχολή Αθηνών και εργάστηκε στο Υπουργείο Εργασίας⁷. Το 1936 σταμάτησε να εργάζεται εξαιτίας της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Επέστρεψε το 1945 και το 1963 ξανά σταμάτησε.

Υπήρξε επίτιμος διδάκτωρ των τμημάτων Φιλολογίας των Φιλοσοφικών Σχολών των Πανεπιστημίων Αθηνών, Πατρών και Ιωαννίνων. Έχει ανακηρυχθεί επίτιμος δημότης σε 40 πόλεις στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Το όνομα του έχει δοθεί σε σχολεία, δρόμους και πνευματικά κέντρα.

Τιμήθηκε επίσης με διεθνή παράσημα και διακρίσεις όπως: Ταξιάρχης του Φοίνικα της Ελληνικής Δημοκρατίας, το Παράσημο της Λεγεώνας της Τιμής στη Γαλλία, το Χρυσό μετάλλιο Αξίας της πόλεως των Αθηνών, κ.ά.

Η αγωνιστικότητα του Σαμαράκη φανερώνεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Από μικρό παιδί «μεγάλος δάσκαλος» για τον Αντώνη Σαμαράκη ήταν ο δρόμος. *«Μ' έμαθε ο δάσκαλός μου ο δρόμος να συμμετέχω στην καθημερινή ζωή μαζί με τους άλλους απλούς ανθρώπους, να συμμετέχω όχι παθητικά, να γέδομαι το εδώ και το τώρα, να με καίει η στιγμή, η επικαιρότητα⁸»*.

Το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου και η χρονιά του 1922 διαδραματίζουν καθοριστικό παράγοντα για την μετέπειτα πορεία της Ελλάδας. Μέσα από τα έργα του Σαμαράκη βλέπουμε να ξεπροβάλουν οι δικές του εμπειρίες και τα δικά του παιδικά βιώματα, καθώς ήταν πολύ ευαίσθητος σε κοινωνικά θέματα από παιδί. Ένωθε τα βάσανα των απλών ανθρώπων, το άδικο τον έπνιγε ήδη από την παιδική του ηλικία για αυτό το λόγο καταγγέλλει στα έργα του την κοινωνική αδικία με όποιον τρόπο και αν αυτή εκδηλώνεται.

Το 1933, γίνεται μέλος μιας οργάνωσης με το όνομα «Κοινωνική Αλληλεγγύη», που κατευθύνονταν από πνευματικούς ανθρώπους που ανήκαν στο χώρο του ΚΚΕ από την

6 Για τα βιογραφικά του συγγραφέα χρησιμοποιήθηκε το *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Πρόσωπα Έργα Ρεύματα Όροι*, σ. 1968.

7 Ο χώρος αποτέλεσε μετέπειτα τόπο βασανιστηρίων και κρατήσεων (1967-1974).

8 Α. Σαμαράκης, «1919- », Αθήνα 2000, εκδ. Καστανιώτη, σ. 11.

οποία αποχώρησε εξαιτίας της μη έκδοσης ενός ποιήματος του. Το ποίημα διέθετε μια αίσθηση μελαγχολίας η οποία δεν γινόταν αποδεκτή από τους εκδότες, και ο Σαμαράκης αρνήθηκε τη διατεταγμένη αισιοδοξία.

Από τη Δικτατορία του Μεταξά, ξεκίνησε να διώκεται για την αντιστασιακή του δράση. Το 1944 καταδικάστηκε σε θάνατο από τον οποίο κατάφερε να σωθεί και στη δικτατορία των Συνταγματαρχών το 1967-1974, εκδήλωσε έντονο αγωνιστικό πνεύμα. Τέθηκε κατά των ολοκληρωτικών καθεστώτων που καταπατούν την ελευθερία και παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Πρωταρχικό μέλημα της ζωής του ήταν τα παιδιά του κόσμου. Βοήθησε με τον τρόπο του, τα παιδιά της Αιθιοπίας μέσα από την φιλανθρωπική του δράση στη Unicef⁹. Το 1989 ο Σαμαράκης τιμήθηκε από τη Unicef με τον τίτλο του Πρεσβευτή Καλής Θελήσεως για τα παιδιά του κόσμου, χάρις στην ποιότητα του έργου του, που αγωνίζεται για την ειρήνη, την ελευθερία, την ισότητα ανάμεσα στους ανθρώπους και εξαίροντας το ρόλο του παιδιού.

«Ήταν ο παλμός της κουβέντας του που σε τάραζε σύγκορμο, ήταν η φλόγα στα μάτια του που σου μετέδιδε το πάθος για αγώνα και όνειρα, ήταν όλη του η ύπαρξη και η υπόσταση που ενέπνεε τα νιάτα, τα ξεσήκωνε, τα πρότρεπε να γίνουν το όνειρό τους, άνεμος ζωογόνος και δημιουργικά ανατρεπτικός πάνω από τον κόσμο και την Ελλάδα¹⁰».

«...πρεσβευτής καλής θέλησης και παράγοντας σύγκλισης και σύνθεσης διαφορετικών απόψεων και νοοτροπιών. Εκτός λοιπόν από την αδιαμφισβήτητη λογοτεχνική αξία που φέρει...το έργο που άφησε πίσω του είναι συνάμα βαθιά πολιτικό, με σπόρο που συνεχώς θεριεύει και βλασταίνει στις ψυχές των νέων γενιών. Μακάριος ο καλλιτέχνης που αφήνει τέτοια κληρονομιά πίσω του στις επερχόμενες γενιές¹¹».

Με τα ιδανικά της ειρήνης, της ελευθερίας, της συναδέλφωσης των λαών, της Δημοκρατίας μα πάνω από όλα της αγάπης του για τα παιδιά, ο Α. Σαμαράκης επιθυμεί την πρόοδο και την εξέλιξη της νέας γενιάς που αποτελεί την ελπίδα και τη σωτηρία του κόσμου. Η σκέψη του είναι προσηλωμένη πάνω στο παιδί και στην επίδραση του πολέμου στην παιδική ψυχosύνθεση.

«Τις τελευταίες νύχτες δεν βλέπω όνειρα, φοβάμαι να ονειρεύομαι είπε το οχτάχρονο παιδί από το Κόσοβο. Το παιδί ξαναζούσε στα όνειρά του τον εφιάλτη του παράλογου πολέμου. Εμείς, πώς τολμάμε να ονειρευόμαστε;

9 Ν. Λούτζης, Είναι η ελπίδα, Λάθος;, *Πόρφυρας* 2017(165)199-203, σ.200.

10 Π. Γιώσα, «Ο αιώνιος έφηβος. Μια βιοματική προσέγγιση της προσφοράς και του έργου του Α. Σαμαράκη στο θεσμό της Βουλής των Εφήβων», *Πόρφυρας* 2017(165), σ.207.

11 ό. π. σ. 208.

"Πόλεμος εναντίον του πολέμου". Άπειρες φορές έχει γραφτεί και ακουστεί αυτό το σύνθημα-σλόγκαν. Και όμως, ο πόλεμος ζει και βασιλεύει και τα πάντα σακατεύει: ανθρώπινες ζωές, δημιουργήματα της επιστήμης και της τεχνολογίας, πολιτιστική κληρονομιά, το περιβάλλον. Εις τους αιώνες των αιώνων πόλεμος. Διαψεύστηκαν τραγικά οι ελπίδες που είχαμε ότι πόλεμος δεν θα ξαναγίνει ποτέ πια.

"Πόλεμος πάντων πατήρ" είπε ο Ηράκλειτος. Ένας πατέρας που καταβροχθίζει τα παιδιά του. Το συνηθίσαμε πια, εδώ είναι ο μέγας κίνδυνος. Ενώ πόλεμοι και εμφύλιοι σπαραγμοί μαίνονται γύρω μας, τους θεωρούμε κάτι φυσικό και αναπότρεπτο. Πρώτη προτεραιότητα στη λίστα των θυμάτων των πολέμων έχουν τα παιδιά. Τα βλέπουμε στην τηλεόραση, χάρη σ' αυτήν έχουν μπει στα σπίτια μας - στην ψυχή μας όμως έχουν άραγε μπει; Παιδιά που τους δίνουν όπλα μεγαλύτερα από το μπόι τους και τα στέλνουν να κλαδέψουν τη ζωή άλλου ανθρώπου και να πεθάνουν και τα ίδια. Παιδιά που τα ποτίζουν μίσος για τον πλησίον. Αλλά το παιδί σκέφτεται την ειρήνη, την ονειρεύεται, τη ζωγραφίζει, την τραγουδά. Τα παιδιά-θύματα να μην τα μετράμε με νούμερα, φτάνει και μόνο ένα παιδί να χαθεί έτσι, τότε ο κόσμος μας ο δήθεν πολιτισμένος, ο δήθεν χριστιανικός, έχει χρεωκοπήσει. Αυτό που πεθαίνει είναι η ψυχή του παιδιού¹²».

Το έργο του περιλαμβάνει ποιήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα. Τα ποιήματά του εντάσσονται σε ένα ξεχωριστό είδος της παραδοσιακής ποίησης, το σονέτο. Το 1936 γράφει δύο σονέτα: «οι Δισταγμοί» και «η Γη». Στο πρώτο, το βασικό μήνυμα είναι η αναζήτηση της αλήθειας και στο δεύτερο ποίημα ο αγώνας και οι κόποι που καταβάλλει ο άνθρωπος για μια καλύτερη ζωή. Το 1940 γράφει το «Όραμα ζωής» και το «Επιστρέφω». Το 1944 γράφει το «Ελεγείο» προς τιμήν του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη. Το 1948 με το ποίημα ο «Υποψήφιος άγνωστος στρατιώτης», ο Σαμαράκης μεταφέρει τον αναγνώστη στον καιρό του Εμφύλιου πολέμου και στην ψυχολογία των στρατιωτών. Τέλος το 1950 γράφει το ποίημα του με τίτλο «Παραλληλισμοί» αναφερόμενος στον πόλεμο που διεξάγεται στην Κορέα¹³.

Ευρύτατα γνωστός έγινε όμως από την πεζογραφία και όχι από την ποίησή του, που περιλαμβάνει διηγήματα και μυθιστορήματα. Η παρουσία του γίνεται αισθητή το 1954 όταν κυκλοφορεί η πρώτη συλλογή διηγημάτων του με τίτλο «Ζητείται Ελπίς». Όπως γίνεται φανερό από την αυτοβιογραφία του, ο τίτλος της συλλογής δεν είναι τυχαίος και σχετίζεται με την Οδό όπου υπέστη πολλά βασανιστήρια ο συγγραφέας. Η οδός έφερε το όνομα «Οδός Ελπίδος», όπως ομολογεί ο ίδιος στην αυτοβιογραφία του. Το 1959

12 ό. π. σ.200.

13 Θ. Νιάρχος, *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Αθήνα 2000. εκδ. Καστανιώτη, σ.132-138.

δημοσιεύεται το μυθιστόρημα του με τίτλο «Σήμα Κινδύνου». Το 1961 ακολουθεί η δεύτερη συλλογή διηγημάτων του με τίτλο «Αρνόμαι». Το 1965 δημοσιεύεται «Το Λάθος», το πιο διάσημο έργο του, που έγινε και ταινία. Το 1973 δημοσιεύεται η συλλογή του με τίτλο «Το Διαβατήριο», το 1992 «Η Κόντρα» και το 1998 το μυθιστόρημα του με τίτλο «Εν Ονόματι».

Για το έργο του τιμήθηκε με :

Κρατικό Βραβείο Διηγήματος το 1962

Βραβείο Μυθιστορήματος των «12» το 1966,

Βραβείο Αστυνομικής Λογοτεχνίας, το 1970 στη Γαλλία

Βραβείο Λογοτεχνίας Ευρωπαϊκά, το 1982

Κρατικό Βραβείο Τεχνών και Λογοτεχνίας, το 1995 στη Γαλλία.

Το έργο του έχει μεταφραστεί σε 33 γλώσσες σε όλο τον κόσμο και σε 114 ξένες εκδόσεις.

1.2 Η μεταπολεμική γενιά και τα χαρακτηριστικά της

Η επονομαζόμενη μεταπολεμική γενιά¹⁴ στο χώρο της πεζογραφίας παρουσιάζει έντονο υπαρξιακό, ιδεολογικό και πολιτικό προβληματισμό. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Ήδη από την παιδική τους ηλικία, οι συγγραφείς αυτής της γενιάς, είχαν να αντιμετωπίσουν τραυματικά βιώματα εξαιτίας του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, του εσωτερικού πολιτικού διχασμού, της Μικρασιατικής Καταστροφής και της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Η ενηλικίωση και η ωρίμανσή τους συνέπεσε χρονικά με τον πόλεμο με τους Γερμανούς και τους Ιταλούς, όπου η πείνα και οι άθλιες συνθήκες ζωής ταλαιπωρούσαν το λαό. Ακολούθησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Αντίσταση και ο Εμφύλιος. Ιδιαίτερα σοβαρές ήταν οι συνέπειες του Εμφυλίου (ιδεολογικές και πολιτικές) για τη χώρα. Επίσης ακολούθησε η αντιπαράθεση ανατολικού και δυτικού κόσμου, το Κυπριακό ζήτημα, η στρατιωτική Χούντα, που έπεσε με την επίθεση των Τούρκων στην Κύπρο και τη συνακόλουθη κατοχή ως και σήμερα μεγάλου μέρους του νησιού και η Μεταπολίτευση. Όλα τα παραπάνω διαμόρφωσαν το χαρακτήρα και την πεζογραφική ταυτότητα των λογοτεχνών που έζησαν και δημιούργησαν τα έργα τους στα μεταπολεμικά χρόνια¹⁵. Αυτοί αποτελούν πρόσωπα της Ιστορίας διότι *«εκφράζοντας την Ιστορία, εκφράζουν προσωπικά τους βιώματα. Δεν περιγράφουν, αυτοβιογραφούνται κατά κάποιον τρόπο»¹⁶*.

Είναι γεγονός λοιπόν, ότι η μεταπολεμική πεζογραφία συνδέεται με λογοτεχνικά έργα τα οποία αναφέρονται στα βιώματα του παρελθόντος, στο χωρίς διέξοδο παρόν και στην αβεβαιότητα του μέλλοντος¹⁷. Γεννημένοι ανάμεσα στο 1920-1930, για τους μεταπολεμικούς πεζογράφους εξέχουσας σημασίας είναι τα γεγονότα της Κατοχής, τα οποία καθορίζουν τη μετέπειτα συγγραφική τους δραστηριότητα. Η πεζογραφία δέχτηκε σημαντικές αλλαγές μετά το 1936 και συγκεκριμένα μετά την επικράτηση του στρατιωτικού καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά. Η μεγάλη στροφή που πραγματοποιήθηκε σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό και με την οικονομία καθώς το ενδιαφέρον προς *«το ιστορικό παρελθόν και το σύγχρονο τοπίο, ήταν απολύτως μέσα στο γενικότερο πνεύμα των*

14 Οι πεζογράφοι που γεννήθηκαν στις δεκαετίες '20 και '30 και τα έργα τους εμφανίζονται στα χρόνια 1945 και 1974 ονομάζονται μεταπολεμικοί πεζογράφοι. Όσοι γεννήθηκαν μετά το τέλος του εμφυλίου (1949) είναι οι σύγχρονοι πεζογράφοι.

15 Δ. Μέντη, *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Πρόσωπα Έργα Ρεύματα Όροι*, 1988, Αθήνα 2010 (ανατ.), εκδ. Πατάκη, σσ. 1407-1408.

16 Χ. Μηλιώνης, *Με το νήμα της Αριάδνης Μεταπολεμική πεζογραφία Ερμηνεία κειμένων*, Αθήνα 1991, εκδ. Σοκόλη, σ. 37.

17 Π. Μουλλάς, «Σκέψεις για την πεζογραφία μας». 1949-1967. Η εκρηκτική εικοσαετία (10-12 Νοεμβρίου 2000), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002, σ. 342.

καιρών, καθώς η Ελλάδα προσπαθούσε να αντιμετωπίσει, τόσο στον οικονομικό όσο και στον ευρύτερο πνευματικό χώρο, τη διεθνή οικονομική κρίση με την εξασφάλιση οικονομικής αυτάρκειας¹⁸». Στόχος των πεζογράφων, η έκφραση μιας συλλογικής εμπειρίας που θα έβρισκε όλο το έθνος ενωμένο.

Μέχρι και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αρκετοί πεζογράφοι ασχολήθηκαν με την λογοτεχνική παράδοση. Στη διάρκεια της Κατοχής, τη στιγμή που πολλοί άνθρωποι καθημερινά πέθαιναν από την πείνα και τις κακουχίες, η παράδοση αξιοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τους πεζογράφους¹⁹.

Από τη σκοπιά της πολιτικής, τα χρόνια ανάμεσα στο 1947 και το 1974 ήταν ιδιαίτερος κρίσιμα. Οι Αριστεροί συγγραφείς «αρνούνταν να δεχτούν την ήττα όπως είχε συμβεί και στην Ευρώπη, στη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου²⁰». Ο εμφύλιος που ακολούθησε, ήταν η πρώτη μορφή του Ψυχρού πολέμου. Η Αριστερά δεν απέκτησε τη βοήθεια της Σοβιετικής Ένωσης που υπολόγιζε και η Αμερική προσπαθούσε να πατάξει το Κομμουνιστικό κόμμα. Το 1949 επικράτησε η Δεξιά. Οι διώξεις κατά των αριστερών συνεχίστηκαν στα χρόνια ανάμεσα στο 1950-1960, ενώ από το 1967-1974 κορυφώθηκαν υπό την επικράτηση της Χούντας. Η μόνη περίοδος ειρηνικής συνύπαρξης ανάμεσα στην αριστερή και τη δεξιά παράταξη σημειώθηκε τη δεκαετία του 1950, με σκοπό την αντιμετώπιση του κυπριακού ζητήματος. Η Κύπρος δεν κατάφερε να προσαρτηθεί στην Ελλάδα παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν. Το 1959 ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος.

Από το 1960 και έπειτα, νέοι θεματικοί άξονες εμφανίζονται: η αγωνία, η μοναξιά, ο παραλογισμός και η εμφάνιση ενός νέου πυρηνικού πολέμου κεντρίζουν το ενδιαφέρον των πεζογράφων²¹. Η λογοτεχνική αυτή εποχή κορυφώνεται τα επόμενα χρόνια με μαύρη σελίδα, τη χρονιά 1967 με την επικράτηση του Γεωργίου Παπαδόπουλου και την αρχή του στρατιωτικού πραξικοπήματος με την ανατροπή της νόμιμης κυβέρνησης²².

Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης λογοτεχνικής περιόδου θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

α) Οι θεματικοί άξονες των έργων της μεταπολεμικής γενιάς κινούνται γύρω από το ζήτημα του πολέμου και των ολέθριων συνεπειών του. Αυτό φαίνεται αυτονόητο, διότι οι εν λόγω πεζογράφοι βρίσκονταν σε μια κατάσταση ετοιμοπόλεμη για τριάντα περίπου

18 R. Beaton, *Εισαγωγή στη νεότερη λογοτεχνία*, Αθήνα 1996, εκδ. Νεφέλη, σ. 221.

19 ό. π. σ. 225.

20 ό. π. σ. 253.

21 Α. Σαχίνης, *Νέοι Πεζογράφοι. Είκοσι χρόνια νεοελληνικής πεζογραφίας: 1945-1965*, Αθήνα 1965, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σ. 11.

22 R. Beaton, *Εισαγωγή στη νεότερη λογοτεχνία*, Αθήνα 1996, εκδ. Νεφέλη, σσ. 254-5.

χρόνια: αρχικά ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος το 1939, ύστερα ο Εμφύλιος και τέλος η κατάλυση της στρατιωτικής δικτατορίας το 1974. Με την ελευθερία συμμετοχής όλων των κομμάτων στις εκλογές μετά το 1974, «η επίσημη πολιτική ζωή άρχισε να συμβαδίζει με τα πραγματικά ιδεολογικά κινήματα της χώρας εξασφαλίζοντας εκείνο το δημοκρατικό πνεύμα που είχαν ήδη εφαρμόσει οι λογοτέχνες στο έργο τους²³».

β) Οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που επιφέρουν τα ιστορικά γεγονότα που μόλις αναφέραμε, διαδραματίζουν το σπουδαιότερο ρόλο στις αλλαγές που εντοπίζονται στις θεματικές των πεζογράφων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αλλαγή σε ό,τι αφορά την οικογένεια. Συγκεκριμένα αντί για τον κλειστό οικογενειακό κύκλο παρατηρείται πλέον ένα ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Επίσης η γραφή τους χαρακτηρίζεται πολιτικοποιημένη, αφού πηγή έμπνευσης τους είναι η έντονη πολιτική πραγματικότητα. Παρατηρείται μάλιστα μια σκληρή απεικόνιση της. Αυτό μαρτυρεί την επιρροή που δέχτηκε η μεταπολεμική γενιά από το ρεύμα του ρεαλισμού με εκπροσώπους τον Ταχτσή, το Φραγκιά κ.ά.

γ) Στην αφήγηση κυριαρχεί η εσωτερική εστίαση, το α' και το γ' ενικό πρόσωπο ενώ ο παντογνώστης αφηγητής σταδιακά αρχίζει να εκλείπει.

δ) Ο ήρωας περιγράφει όλα όσα συμβαίνουν, τόσο στον εσωτερικό, όσο και στον εξωτερικό κόσμο που τον περιβάλλει.

ε) Συχνά παρατηρείται στα έργα ταύτιση ανάμεσα στον αφηγητή και το συγγραφέα. Με αυτό τον τρόπο αποκαλύπτεται τόσο «η ανθρώπινη όσο και η καλλιτεχνική²⁴» διάσταση των έργων της συγκεκριμένης λογοτεχνικής περιόδου.

στ) «Η απόσυρση του παντογνώστη αφηγητή από το πρώτο πλάνο αφαίρεσε από τον λογοτέχνη το κύρος του γλωσσικού δασκάλου. Η γλώσσα τώρα μπορεί να ακολουθήσει με άναρχο τρόπο την ιδιαιτερότητα του εκάστοτε επινοημένου αφηγητή. Η χρήση της ενιαίας δημοτικής ξαφνικά χάνει έδαφος...Και ο ελεύθερος πλάγιος λόγος την αποδυναμώνει²⁵».

Ο λυρισμός παραχωρεί τη θέση του σε μια «γλώσσα ωμή, ρεαλιστική και λειτουργική²⁶».

ζ) Η πλειοψηφία των πεζογράφων της μεταπολεμικής γενιάς επιλέγει το διήγημα ως είδος για να εκφραστεί. Μέσω του διηγήματος εξάιρεται η πλοκή και η ανάπτυξη του λόγου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Αντώνης Σαμαράκης. Ο ίδιος, στις συλλογές των διηγημάτων του, εμμένει σε ένα κοινό τόπο: οι ελπίδες όσων πολέμησαν για ένα καλύτερο μέλλον διαψεύστηκαν.

23 M. Vitti, Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αθήνα 2003, εκδ. Οδυσσέας, σ. 546.

24ό. π. σσ. 548-9.

25ό. π. σ. 549.

26 X. Μηλιώνης, *Με το νήμα της Αριάδνης Μεταπολεμική πεζογραφία Ερμηνεία κειμένων*, Αθήνα 1991, εκδ. Σοκόλη, σ. 38.

η) Τα πιο συχνά θέματα που εντοπίζονται στα έργα της μεταπολεμικής γενιάς είναι: i) Το κατηγορώ του συγγραφέα στην εξουσία ii) τα υπαρξιακά προβλήματα που καλείται ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει iii) το σφοδρό συναίσθημα του αγώνα για ειρήνη iv) η ανθρώπινη μοναξιά v) η κοινωνική απομόνωση vi) ο διαταραγμένος μεταπολεμικός κόσμος²⁷.

Συχνά εμφανίζεται η τάση των πεζογράφων να επικεντρώνονται σε κοινωνικά ζητήματα, εμμένοντας στην ανασφάλεια και στη ρευστότητα του μέλλοντος. Βασικοί εκπρόσωποι αυτής της τάσης, ο Στρατής Τσίρκας, ο Δημήτρης Χατζής κ.ά.

Στο ίδιο πλαίσιο εντοπίζεται σε κάποια έργα η τάση για απομάκρυνση από την πραγματικότητα. Τα κεντρικά πρόσωπα των ιστοριών των πεζογράφων που υποστηρίζουν αυτή την τάση (Μαργαρίτα Λυμπεράκη, Εύα Βλάμη, Άγγελος Βλάχος κ.ά.), παρουσιάζονται να κατακλύζονται από τις προσωπικές τους ανησυχίες αδιαφορώντας για τα εξωτερικά γεγονότα.

Επίσης ο Χειμωνάς, ο Μπακόλας κ.ά. χρησιμοποιούν τη φαντασία για να παρουσιάσουν τον κόσμο και αποδέχονται νέα λογοτεχνικά ρεύματα προερχόμενα από την Ευρώπη. Αξίζει να αναφερθούν λογοτέχνες από την Αμερική όπως ο Φώκνερ, ο Χέμινγουει, ο Τσέχος συγγραφέας Κάφκα, ο Γάλλος Καμύ και ο εκπρόσωπος του ριζοσπαστικού λογοτεχνικού κινήματος, Μπέκετ²⁸.

Ανάμεσα στο 1960-1967, οι πεζογράφοι που ασχολούνται με το μυθιστόρημα, υιοθετούν μια νέα στάση απέναντι στο παρελθόν και στην παράδοση και αμφισβητούν την ευημερία.

Την επταετία της Χούντας, η Αριστερά περιορίστηκε εξαιτίας του νέου καθεστώτος, φέρνοντας στη μνήμη όλων των ανθρώπων τον καιρό του Εμφυλίου Πολέμου και πιο συγκεκριμένα το καθεστώς του Μεταξά. Υπό την καταπίεση και την αυστηρότητα που επέβαλε η Χούντα, οι συγγραφείς ανεξαρτήτως πολιτικών οραμάτων και ιδεολογικών απόψεων, ένωσαν τις δυνάμεις τους εκφράζοντας μέσα από τα έργα τους τη δυσαρέσκειά τους. Το 1973, αποτέλεσε τη χρονιά της κορύφωσης με τα επεισόδια του Πολυτεχνείου²⁹.

«...όχι ο ψυχολογικός μύθος αλλά ο ιστορικός, όχι ο ατομικός αλλά ο ομαδικός μύθος βρίσκεται στο υπόστρωμα του έργου των νέων πεζογράφων που πραγματοποιούν τη “Στροφή” στη νεοελληνική πεζογραφία³⁰» και ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγεται και ο

27 Δ. Μέντι, *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Πρόσωπα Έργα Ρεύματα Όροι*, 1988, Αθήνα 2010 (ανατ.), εκδ. Πατάκη, σ. 1408.

28 Χ. Μηλιώνης, *Με το νήμα της Αριάδνης Μεταπολεμική πεζογραφία Ερμηνεία κειμένων*, Αθήνα 1991, εκδ. Σοκόλη, σσ. 45-46.

29 ό. π. σσ. 326-327.

30 Α. Αργυρίου, *Η μεταπολεμική πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67*, τ. Α,

Αντώνης Σαμαράκης.

Ο Σαμαράκης έβαλε το δικό του λιθαράκι στην πεζογραφία. Αρχικά με τον ίδιο του το χαρακτήρα ως άνθρωπος και έπειτα με τη συγγραφική του ιδιότητα. *«Επινοεί αδιάκοπα τα ευρήματά του που το καθένα τους θα γίνει κι ένα συναρπαστικό αφήγημα, αλλόκοτο, που η κάθε του φράση, η κάθε του στιγμή και το κάθε του επεισόδιο είναι κι ένα απρόοπτο με τελική έκβαση πάντα την ίδια: μια διαμαρτυρία, ένα κατηγορητήριο, ένα Όχι...»³¹*

Το έργο του Σαμαράκη εντάσσεται στην μεταπολεμική πεζογραφία. Οι ιστορίες του επικεντρώνονται σε απλούς ανθρώπους που διαπνέονται από μια μοναχικότητα. Σε αυτή τη μοναξιά έρχεται να προστεθεί η δίψα για αφύπνιση. Ο Σαμαράκης διακατέχεται από ένα *«όραμα κοινωνιστικά προσδιορισμένο, που ο πόλεμος το είχε καταστήσει ακόμα πλησιέστερο προς την πολιτική διάσταση των πραγμάτων»³²*.

Έχοντας ακόμη στο νου την κατοχή, την αντίσταση και τον εμφύλιο πόλεμο γράφει με πόνο ψυχής και επιθυμεί με λαχτάρα την αλλαγή, ένα καλύτερο αύριο, μακριά από πολεμικές επιθέσεις και βασανιστήρια κατά της ανθρώπινης ύπαρξης. Ζητάει την ελπίδα και την ειρήνη. Επιζητεί το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που καταπατούνται στη διάρκεια κάθε πολεμικής σύγκρουσης. Ο Α. Σαμαράκης δε δείχνει μόνο τις συνέπειες που έχει επιφέρει ο πόλεμος στον άνθρωπο αλλά προφητεύει τα ανερχόμενα αρνητικά γεγονότα που θα κατακλύσουν την καθημερινότητά του. Παρουσιάζεται σαν μια συνείδηση που δεν κοιμάται ποτέ, αλλά αντίθετα στέκεται με όρθιο το ανάστημά της απέναντι σε οτιδήποτε θέλει να καταπατήσει την ελευθερία, την ειρήνη, το σεβασμό της ανθρώπινης ύπαρξης και την αλληλεγγύη.

Εντάσσοντας τον Α. Σαμαράκη στη μεταπολεμική λογοτεχνία μαζί με άλλα σημαντικά πρόσωπα όπως ο Δημήτρης Χατζής, βλέπουμε να ξεπροβάλουν μέσα από τα έργα του όλες οι μνήμες από τον πόλεμο, τις δυσκολίες, τη βία, την πείνα, το φόβο, τα χαμένα ιδανικά. Στα έργα του Σαμαράκη τα παραπάνω φανερώνονται μέσα από τις γεμάτες άγχος μορφές των ηρώων του³³.

Ακόμη περιγράφει τον άνθρωπο να ταλαιπωρείται από το υπαρξιακό του άγχος διότι έχει συντριβεί από τον Πόλεμο και τις συνέπειές του και ύστερα από την καθημερινότητα. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος σημάδεψε τις ψυχές των ανθρώπων και τους άφησε πολλές ανοιχτές πληγές κυρίως όσον αφορά το συναισθηματικό και ψυχολογικό τους κόσμο. Η καθημερινότητα για τους ήρωες του Σαμαράκη είναι μία

Αθήνα 1988, εκδ. Σοκόλη, σ. 206.

31 ό. π. σ. 209.

32 Θ. Νιάρχος (επιμ.). *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Αθήνα 2000, εκδ. Καστανιώτη., σσ.76- 77.

33 ό. π. σ.184.

φυλακή χωρίς προοπτικές, για αυτό το λόγο οι ήρωες του ψάχνουν εναγωνίως τη χαμένη ελπίδα. Η αισιοδοξία κρύβεται στο μήνυμα της ελπίδας. Οι ήρωες του δεν σταματούν να παλεύουν για τα υψηλά ιδανικά, την ελευθερία και την ειρήνη.³⁴ Στα έργα του Σαμαράκη εκφράζεται το παράπονο για τον μεταπολεμικό κόσμο που παρέμεινε στάσιμος χωρίς καμιά προοπτική βελτίωσης. Η φτώχεια, τα ψυχολογικά αδιέξοδα και οι διώξεις φανερώνουν πως ο μεταπολεμικός κόσμος δεν άλλαξε και δεν έγινε καλύτερος. Στα λογοτεχνικά του έργα, ο Α. Σαμαράκης οραματίζεται ένα νέο κόσμο όπου οι αξίες της ζωής, της αγάπης, της δικαιοσύνης σκιαγραφούν ένα νέο πολιτισμό.

Ο Α. Σαμαράκης φαίνεται ότι αμφισβητεί το πολιτισμικό μοντέλο της εποχής, καθώς αντιτίθεται στις επιθυμίες και στις ανάγκες του ανθρώπου. Στα έργα του, έννοιες όπως: λογικό/παράλογο, δίκαιο/άδικο, ωφέλιμο/μη ωφέλιμο, επαναπροσδιορίζονται με επίκεντρο τον άνθρωπο. Η κρίση των αξιών συντροφεύεται από την κρίση του πολιτισμού. Πρόκειται για ένα καταπιεστικό πολιτικό - κοινωνικό σύστημα, αλλοιωμένο ηθικά από τον πόλεμο.

Η μη αποδεκτή λογική του πολέμου είναι έκδηλη μέσα από τα εξής έργα: *Το ποτάμι (Ζητείται Ελπίς)*, *η Πολεμική Ιστορία (Ζητείται Ελπίς)*, *το δέντρο (Αρνούμαι)*, *η Εφεύρεση (Αρνούμαι)*, *το Επεισόδιο (Αρνούμαι)*.

Η εχθρότητα μεταξύ των ανθρώπων σε περιόδους πολέμου, ο χωρισμός τους σε αντίπαλες παρατάξεις, η χρήση της επιστήμης για πολεμικές επιθέσεις δεν θεωρούνται αποδεκτά.³⁵

Επίσης ο ίδιος πεζογράφος αναλαμβάνει το ρόλο του κριτή της εποχής και αφουγκράζεται τα προβλήματα που άφησε ο πόλεμος στη συνείδηση των ανθρώπων. Οι φόβοι του συγγραφέα, οι ανησυχίες του, οι έγνοιες του, οι ελπίδες του γίνονται αυτομάτως κοινές σε όλους όσοι διαβάζουν τα έργα του. Έμπνευσή του αποτελεί ο πόνος των ανθρώπων που αγωνίστηκαν για ένα καλύτερο μέλλον. Η πείνα, ο φόβος του πολέμου και η ανασφάλεια, θα έδιναν τη θέση τους στο σεβασμό, την ειρήνη και την ασφάλεια. Όμως μάταιη αποδείχτηκε η προσπάθεια αυτή, καθώς η ύπαρξη ενός καινούργιου κινδύνου, ενός νέου πολέμου επισκίασε τις ανθρώπινες σχέσεις και τις έκανε ακόμη πιο ευάλωτες. Καταστροφές, βόμβες, υποσιτισμός, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές είναι μερικές από τις πιο σοβαρές πτυχές αυτού του νέου πολέμου που παραμονεύει. Το άγχος, η ανασφάλεια και το αδιέξοδο κατέκτησαν μόνιμες θέσεις στη ψυχοσύνθεση του ανθρώπου. Μετά τις αιματηρές θυσίες και τις κακουχίες του πολέμου,

³⁴ ό. π. σσ.120-121.

³⁵ Β. Καλοκύρη, *Η αμφισβήτηση στη μεταπολεμική πεζογραφία (1945-1967)*, Ιωάννινα 1999 (Διδακτορική διατριβή), σσ. 304-307.

όλοι πίστευαν και ήλπιζαν σε έναν νέο κόσμο. Ο Σαμαράκης έρχεται να καταπολεμήσει τις φοβίες και να ξυπνήσει από το λήθαργο τον άνθρωπο. Στα διηγήματά του κατηγορεί όλους όσους στερούν την ελπίδα από τον άνθρωπο και προφητεύει όλα όσα περιμένουν τον άνθρωπο στο μέλλον. Ο πόλεμος τους έκανε να μείνουν «γυμνοί» από ιδανικά και να γεμίσει η ψυχή τους από φοβίες. Αξιοπρέπεια, σεβασμός, αλληλεγγύη και ακεραιότητα είναι οι αξίες που επιθυμεί ο Σαμαράκης για τους ήρωες του. Η διάψευση της ελπίδας για τον Σαμαράκη αλλά και για κάθε άνθρωπο είναι ένας εφιάλτης από τον οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος πρέπει να ξυπνήσει γρήγορα. Η ελπίδα για την οποία γίνεται λόγος στα έργα του ταυτίζεται με την ειρήνη και τη συναδέλφωση των λαών.³⁶

Μία λέξη θα μπορούσε να χαρακτηρίσει τον Α. Σαμαράκη: «ανθρωπιστής». Συμπάσχει στο πλευρό του απλού ανθρώπου και εισχωρεί στη ψυχοσύνθεση του. Μέσα από τα έργα του γίνεται υποστηρικτής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ με την ειρωνεία του και τη σαρκαστική του διάθεση ψέγει τους φορείς που διοικούν την πολιτεία. Συμπονά και συμπάσχει με τον απλό άνθρωπο ο οποίος βασανίζεται από προβλήματα, όπως είναι η φτώχεια, η πείνα και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Συμπαραστάθηκε με τον δικό του τρόπο ως απεσταλμένος του ΟΗΕ και ιδιαίτερα μέσα από τα ταξίδια του στα παιδιά της Αφρικής που καθημερινά έρχονται αντιμέτωπα με απάνθρωπες συνθήκες. Όμως η δράση του δεν σταμάτησε εκεί, αφού φάνηκε ενεργός και στο πλευρό της Κύπρου. Έκανε αναφορές στα βάσανα του λαού και στους αγώνες του. Ο Σεφέρης, ο Ρίτσος, ο Παλαμάς, ο Σαμαράκης και πολλοί ακόμη παρουσιάζονται, με μεγάλη αγάπη, υποστηρικτές της Κύπρου τόσο στα χρόνια της αγγλικής κατοχής όσο και στο κυπριακό ζήτημα. Το ποίημα του « Δεν ξεχνώ³⁷ » αποτέλεσε σήμα κατατεθέν του αγώνα. Πάνω από όλα άνθρωπος, ο Α. Σαμαράκης προσπαθεί να προσεγγίσει τον συνάνθρωπό του και να τον βοηθήσει με το δικό του τρόπο σε κάθε δυσκολία.

Όπως αναφέρει ο Κώστας Γεωργουσόπουλος, ο Α. Σαμαράκης *«Γαλούχησε γενιές. Ανδρώσε γενιές. Συντρόφευσε γενιές ως την ωριμότητα. Αποτέλεσε «Δάσκαλο της νέας γενιάς».*

36 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σσ.79-83.

37 *ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ πως έχω ακόμα
αδελφούς μες στη σκλαβιά,
στης Ηπείρου τα λαγκάδια
και στην Κύπρο τη γλυκιά.
Μόνο εύχομαι να ζήσω
να τους δω στη λευτεριά,
την Ελλάδα ν' αντικρίσω
πιο μεγάλη, πιο πλατιά.*

(Σαμαράκης,1974)

1.3 Τα χαρακτηριστικά των έργων του Αντώνη Σαμαράκη (ύφος, αφηγηματικές τεχνικές, σκιαγράφηση ηρώων).

Ο Αντώνης Σαμαράκης διαμόρφωσε την προσωπικότητά του και την συγγραφική του ιδιότητα επηρεασμένος από τα γεγονότα τα οποία διαδραματίστηκαν στον Ελλαδικό χώρο κυρίως ανάμεσα στα έτη 1936 και 1954. Τα χρόνια αυτά στάθηκαν πολύ σημαντικά, καθώς οι άνθρωποι είχαν αφήσει πίσω τους το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με όλες του τις συνέπειες : η ειρήνη είχε διαταραχθεί, ο φόβος και η ανασφάλεια μιας νέας απειλής διαπότιζε την καθημερινότητα τους, τα κοινωνικά προβλήματα ολοένα και μεγάλωναν. Μπροστά σε αυτό το τοπίο της κοινωνικής και ηθικής καταστροφής, ο Α. Σαμαράκης αφουγκράζεται την κοινωνία και τα προβλήματα της και προσπαθεί να εκφράσει την άρνησή του για αυτό τον κόσμο μέσα από τους ήρωες του. Επιθυμεί τη στροφή από την κατάσταση της νωθρότητας και της αδράνειας, στη δράση και στην ανησυχία³⁸. «Ο Αντώνης Σαμαράκης γράφει το αντιηρωικό έπος του μεταπολεμικού ανθρώπου, απλώς το γράφει σε συνέχειες. Όλοι του οι χαρακτήρες ζουν, λίγο ρεαλιστικά, λίγο καφκικά, το άγχος ενός κόσμου που θα έπρεπε να είναι καλύτερος, αλλά δεν είναι³⁹». Ο κόσμος έπρεπε να είναι καλύτερος διότι ξεπέρασε και βγήκε ζωντανός από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, βελτιώθηκε σε διάφορους τομείς, άνθησε πολιτισμικά και ενισχύθηκε από τεχνολογικά επιτεύγματα. Όμως συνέχιζε να υπάρχει ένα ψυχολογικό κενό που οφειλόταν σε εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες.

Ο συγγραφέας υποφέρει σκεπτόμενος τα προβλήματα που απασχολούν το σύγχρονο άνθρωπο και μέσα από τα έργα του διαμαρτύρεται. Όλος ο πλανήτης μαστίζεται από την ανεργία, τη φτώχεια ενώ ο ψυχικός του κόσμος κατακλύζεται από τη μοναξιά και την απομόνωση. Γραφειοκρατία και μαζοποίηση εντείνουν το αρνητικό κλίμα και επηρεάζουν τη ψυχρυσύνθεση των ανθρώπων. Δύο αντικρουόμενες τάσεις παρατηρούνται στον μεταπολεμικό κόσμο. Από τη μία η υπόσχεση για ανάπτυξη και βελτίωση των συνθηκών της ζωής και από την άλλη πλευρά η ρεαλιστική αντιμετώπιση της πραγματικότητας που οδηγεί τον άνθρωπο σε αδιέξοδο. Η ειρήνη αποτελεί ένα άπιαστο όνειρο.

Τα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα (πχ. κατεστραμμένη οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός) έχουν επηρεάσει την καθημερινότητα των προσώπων. Γι' αυτό το λόγο τα

38 Τ. Καρβέλης κ.α, *Η μεταπολεμική πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67. Τόμος Ζ*, Αθήνα 1988, εκδ. Σοκόλη, σ. 57.

39 Γ. Περαντωνάκης, «Μιλάει ακόμη ο Σαμαράκης;», 2013. Το εντοπίσαμε στον ιστότοπο: <https://www.bookpress.gr/stiles/g.n.-perantonakis/samarakis>.

έργα του Σαμαράκη θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν πολιτικοκοινωνικά και ψυχολογικά καθώς σκιαγραφούν την ψυχολογική κατάσταση των μεταπολεμικών ανθρώπων. Η απογοήτευση τους γίνεται επίκεντρο των ιστοριών του Α. Σαμαράκη. Πρόκειται για μικρές, αλλά δραματικά φορτισμένες ιστορίες που σκοπό έχουν την αφύπνιση του ατόμου.

Με βεβαιότητα τα έργα του Α. Σαμαράκη θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν επίκαιρα. Η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με αυτή των μεταπολεμικών ετών μα πιο πολύ, προσιδιάζει με την ψυχολογία των ανθρώπων που όπως τότε έτσι και σήμερα αναζητούν τη συντροφικότητα, το σεβασμό και την αλληλεγγύη.

Όλα αυτά καταδεικνύονται από τα υφολογικά χαρακτηριστικά, τη σκιαγράφιση των ηρώων και τις αφηγηματικές τεχνικές που εντοπίζονται στην πεζογραφία του Σαμαράκη· ας προβούμε, σε όσα ακολουθούν, στην παρουσίαση και αναλυτική περιγραφή τους.

1.3.1 Το ύφος

Αρχικά και αναφορικά με το ύφος των έργων του, ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του Αντώνη Σαμαράκη είναι αυτό της αγωνίας. Μάλιστα σε αυτή την αγωνία έρχεται να προστεθεί και η ανησυχία για το αύριο που έρχεται. Πάντοτε στα έργα του υπάρχει το αίσθημα μιας ισορροπίας η οποία κρέμεται από μια κλωστή και είναι έτοιμη να σπάσει. Ο κίνδυνος ενός νέου πολέμου παραμονεύει και είναι ικανός να διαταράξει την ηρεμία και την ομαλή έκβαση των πραγμάτων. Στο χαρακτηριστικό της αγωνίας έρχεται να προστεθεί και ένα ακόμη, η χρήση στοιχείων από το αστυνομικό μυθιστόρημα:

Ο Α. Σαμαράκης κάνει τον αναγνώστη να θεωρεί πως η ιστορία του εξελίσσεται ομαλά. Την στιγμή εκείνη χρησιμοποιεί με περίτεχνο τρόπο κάποιο εύρημα για να εκπλήξει και να αντιστρέψει όλη την μέχρι τότε πορεία του έργου του. Πιο συγκεκριμένα, ο αναγνώστης σε πρώτο στάδιο δεν γνωρίζει τη συνέχεια της ιστορίας ή το τέλος του κάθε έργου. Η πλοκή εξελίσσεται ομαλά και ο αναγνώστης σχηματίζει μια αντίληψη για την προσεχή εξέλιξη του μύθου. Όμως στη μέση της ιστορίας ο Σαμαράκης αποφασίζει να φέρει την έκπληξη, το εύρημα και να πρωτοτυπήσει. Το στοιχείο της έκπληξης συνδέεται με το απροσδόκητο. *«Το Απροσδόκητο προκαλεί πάντα μια ιδιαίτερη συναισθηματική διέγερση, το κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η έκπληξη»⁴⁰.*

Οι περισσότεροι από τους χαρακτήρες του «μεταμορφώνονται» τη δύσκολη στιγμή.

40 Μ. Δερμιτζάκης, *Αφηγηματικές τεχνικές Ελληνική πεζογραφία και δραματουργία*, Αθήνα 2000, εκδ. Gutenberg, σ. 332.

Αλλάζουν ριζικά την κοσμοθεωρία τους και ενστερνίζονται μια άλλη θεωρία για τη ζωή. Με αυτό τον τρόπο δεν επιλέγει μόνο να κρατά σε εγρήγορση το ενδιαφέρον του αναγνώστη αλλά προβάλλει το βαθύτερο νόημα κάθε έργου και τον απώτερο σκοπό του. Η υπαρξιακή αγωνία, η λύπη και η ευαισθησία για τα προβλήματα του μεταπολεμικού ανθρώπου απασχολούν έντονα τα διηγήματα του Α. Σαμαράκη. Βέβαια στο έργο του «... Και ώρα 7.15 μ.μ.», ο ήρωας ομολογεί προς το τέλος, ότι άλλα είναι τα βαθύτερα πιστεύω του και άλλα αναγκάζεται να ακολουθήσει για να μπορέσει να «επιτύχει» μέσα σε μια αλλοτριωμένη και διαβρωμένη κοινωνία. Η παρουσία του παιδιού φέρνει στο προσκήνιο τα αληθινά πιστεύω του και παύει να υποκρίνεται.

Όλα τα παραπάνω επιτυγχάνονται με έναν απλό αλλά αριστοτεχνικό λόγο, απλό και κοφτό αλλά με δεξιοτεχνία δομημένο. Ο Α. Σαμαράκης «δίνει μια αφιλόρεσκη, ακαλλώπιστη και ουσιαστική αφηγηματική πεζογραφία, η οποία συγκινεί βαθύτατα⁴¹». Δεν γράφει χωρίς σκοπό, αλλά αντιθέτως έχοντας πάντα στη σκέψη του τα δεινά που υφίσταται ο άνθρωπος. Με έναν κινηματογραφικό τρόπο, εναλλάσσει τις σκηνές και προσδίδει ζωντάνια κάνοντας τον αναγνώστη να προβληματίζεται και να μπαίνει και αυτός με τη σειρά του στη θέση του ήρωα ή και του ίδιου του συγγραφέα.

Ένα άλλο σημαντικό και ιδιαίτερο στοιχείο των έργων του είναι η πολυφωνία. Δεν πρόκειται μόνο για τη φωνή του ήρωα που ανοίγει στον αναγνώστη τον ψυχικό του κόσμο και φανερώνει τα βαθύτερα συναισθήματα του, αλλά παρεμβάλλονται διάλογοι ανάμεσα στον ήρωα και σε δευτερεύοντα πρόσωπα. Αυτά συχνά είναι μέλη της αστυνομίας όπως στο *Σήμα Κινδύνου*, μέλη της κρατικής εξουσίας ή απλά καθημερινά πρόσωπα. «...στον μονόλογο του πρωταγωνιστή ακούγονται (συνήθως σε καθαρεύουσα) οι φωνές «των άλλων», ειδικά του καθεστώτος, της εξουσίας, που προπαγανδίζει την Πρόοδο, την Παραγωγικότητα, την Πειθαρχία, που παιανίζει συνθήματα, που εκδίδει ανακοινωθέντα, που κοινοποιεί αποφάσεις...⁴²». Σύμφωνα με τον Μ. Μπαχτίν, όπως επισημαίνει η Ιφιγένεια Τριάντου στη διατριβή της, η υιοθέτηση του «λόγου του άλλου», γίνεται συχνά για να ειρωνευτεί ο αφηγητής/συγγραφέας και να υποσκάψει τις θέσεις κάποιου προσώπου ή μιας ιδέας⁴³.

41 Θ. Νιάρχος, *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Αθήνα 2000. εκδ. Καστανιώτη, σ. 87.

42 ό. π. σημ. 3.

43Ι. Τριάντου, *Techniques narratives chez D. Hatzis, "La fin de notre petite ville"*, Mémoire pour le D.E.A., Paris, Institut Néohellénique-Université Paris-Sorbonne, 1990, και *Αφηγηματικές τεχνικές στο έργο του Δημ. Χατζή*, Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1997, τόμοι 2, σ. 365.

M. Bakhtine, "Le marxisme et la philosophie du langage: Essai d'application de la methode sociologique en linguistique" Éditions de Minuit, Paris 1977.

Ο Σαμαράκης στα έργα του, χρησιμοποιεί ένα άμεσο και απροσποίητο ύφος και εκφράζεται χωρίς εντυπωσιασμούς. Διαθέτει έναν απλό και κατανοητό λόγο, με σύντομες φράσεις οι οποίες σκοπό έχουν να συγκινήσουν τον αναγνώστη και να τον αφυπνίσουν. Όλα τα παραπάνω γίνονται εμφανή μέσα από τις συχνές επαναλήψεις λέξεων και φράσεων. Η δομή των έργων του παρουσιάζει κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Αρχικά περιγράφεται ο χώρος στον οποίο διαδραματίζεται η κάθε ιστορία, έπειτα τα δεινά που υφίστανται οι πολίτες και τέλος γίνεται η προσπάθεια της αντιμετώπισης των προβλημάτων μέσα από την αφύπνιση και τη δράση⁴⁴.

Συνεχίζοντας την αναφορά στον λόγο των έργων του, επισημαίνουμε ότι ο Α. Σαμαράκης είναι « ο πρώτος ο οποίος χρησιμοποιεί τη συντακτική μορφολογία ως γλωσσικό κάτοπτρο της συναισθηματικής και συνειδησιακής κρίσης⁴⁵». Ο λόγος του παρουσιάζεται σύντομος, με κοφτές και μονολεκτικές προτάσεις, χρησιμοποιεί αποσιωπητικά και μετατρέπει το λόγο του σε ρυθμιστικό και ελλειπτικό. Με τα παραπάνω καταφέρνει να μεταδώσει στον αναγνώστη το ψυχοπολεμικό κλίμα το οποίο απέμεινε μετά τον πόλεμο και ταλάνιζε τους ανθρώπους. Επίσης, « το ύφος του δεν στηρίζεται στην ωραία, την ήρεμη, την εναρμονίως ρέουσα φράση, τη λυρικά χρωματισμένη, την πλαστικά γλωσσοδεμένη, τη λεξιστολισμένη και διακοσμημένη και διακοσμητική έκφραση. Το ύφος του, δεν έχει καμιά σχέση με τη λογοτεχνική «ωραιολογία», όπως θα έλεγε ο Απόστολος Σαχίνης. Το αντίθετο⁴⁶».

Το ύφος του βασίζεται στην αμεσότητα με την οποία αναδεικνύει τα γεγονότα και τις διάφορες καταστάσεις. Ο ήρωας του Σαμαράκη φοβάται, αγωνιά αλλά ελπίζει πάντοτε σε ένα καλύτερο μέλλον. Το ύφος του, δημιουργήθηκε μέσα σε απλούς καθημερινούς χώρους. Πρόκειται για ένα ύφος « άσαρκο, όλο νεύρα και κόκαλα, σπασμένο και σπασμωδικό, και προ παντός, «γοργοπόδαρο»..⁴⁷».

Άλλα σημαντικά χαρακτηριστικά του ύφους του, είναι το χιούμορ και ο αυτοσαρκασμός, ειδικά όταν τα κεντρικά πρόσωπα συγκρούονται με τον εαυτό τους και αντιφάσκουν. Επίσης η υπερβολή, με την οποία ελκύει το ενδιαφέρον των αναγνωστών. Τέλος, η ειρωνεία με την οποία καταγγέλλει τη φθορά που υπέστη ο άνθρωπος και η κοινωνία μετά τον πόλεμο. Η αλήθεια κλονίζεται και ο κλονισμός της γίνεται ορατός μέσα από τις διαφορές και τον αρνητισμό των ηρώων. Ο νέος κόσμος φαίνεται πως δεν δέχτηκε καμία αλλαγή. Άλλοτε νέοι, άλλοτε μεγαλύτερης ηλικίας ζουν σε ένα μη

44 Ν. Λούτζης, «Είναι η ελπίδα, Λάθος;», *Πόρφυρας* 2017(165):199-203, σ. 201.

45 Θ. Νιάρχος, *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Αθήνα 2000. εκδ. Καστανιώτη, σ. 90.

46 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 93.

47 ό. π. σ. 94.

αποδεκτό κόσμο. Τα άτομα αμφισβητούν βασικές ηθικές αξίες, όπως το σωστό/λάθος, το δίκαιο/άδικο. Η συμπεριφορά τους είναι το μέσο με το οποίο επαναστατούν στην καθεστηκυία τάξη των πραγμάτων. Σε αφηγηματικό επίπεδο, πρόκειται για μια αντίδραση απέναντι στη συμβατικότητα της κοινωνίας. Όμως η συμπεριφορά και η δράση τους δεν εγγυάται ότι θα φέρει την αλλαγή, αλλά είναι μια προσπάθεια αφύπνισης. Οι αντιφάσεις ανάμεσα στο γελοίο και το σοβαρό, στο ηθικά σωστό και στο ανήθικο, στο τι είναι σημαντικό και τι ασήμαντο, πλαισιώνουν τις κλονισμένες από τις κακουχίες προσωπικότητες των ηρώων. Ο κόσμος παρουσιάζεται αμφίσημος και αντιφατικός, ο ήρωας και ο αφηγητής διαταράσσουν την πλοκή⁴⁸.

Ας προχωρήσουμε τώρα στην παρουσίαση των αφηγηματικών τεχνικών που χρησιμοποιεί ο Σαμαράκης στα έργα του. Θα μελετήσουμε κάθε διήγημα ξεχωριστά:

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στο *Σήμα Κινδύνου* δεσπόζει ο εσωτερικός μονόλογος, μέσα από τον οποίο φανερώνονται οι βαθύτερες σκέψεις του ήρωα. Η αφήγηση αποδίδει με εξάισιο τρόπο τον κοινωνικό περίγυρο της εποχής, τους συμπολίτες του ήρωα με τις απόψεις τους και τους κινδύνους που ελλοχεύουν. Μοναδικό χαρακτηριστικό του έργου αυτού, το στοιχείο του σασπένς. Το σασπένς⁴⁹ είναι η αγωνία και το ενδιαφέρον που εκδηλώνει ο αναγνώστης για την έκβαση της εκάστοτε ιστορίας ή του εκάστοτε έργου. «*Το σασπένς ανήκει στην πραγματικότητα, και από εκεί μεταφέρεται στην αφήγηση της*⁵⁰». Όσον αφορά την αφήγηση, παρατηρείται εναλλαγή ανάμεσα στο πρώτο και το τρίτο πρόσωπο. Με το α' ενικό πρόσωπο παρουσιάζεται ο ήρωας επομένως πρόκειται για εσωτερική εστίαση σε αντίθεση το γ' πρόσωπο με το οποίο εκφράζεται ο τύπος, το ραδιόφωνο κ.ά. και πρόκειται για εξωτερική εστίαση.

Όπως έχει αναφερθεί ο λόγος του Α. Σαμαράκη είναι απλός και καθημερινός, με έναν τρόπο να προσεγγίζει τον απλό άνθρωπο. Η απλότητα του λόγου δείχνει την απόλυτη σημασία των εννοιών και τη διαχρονική τους αξία. Ο Σαμαράκης τονίζει κάποιες «διαχρονικές» αλήθειες στα έργα του: ο πόλεμος, η πείνα, η κοινωνική καταπίεση, η αδικία, η ανεργία καταρρακώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη⁵¹.

Στο ποτάμι μπορούν να παρατηρηθούν τα εξής:

48 Β. Καλοκύρη, *Η αμφισβήτηση στη μεταπολεμική πεζογραφία (1945-1967)*, Ιωάννινα 1999 (Διδακτορική διατριβή) σσ. 220-235.

49 Τέσσερα είναι τα είδη στα οποία μπορεί να διακριθεί το σασπένς: 1. τι θα γίνει, 2. αν θα γίνει, 3, πώς θα γίνει, 4 ποιος είναι ο άγνωστος. Επίσης συνδέεται άμεσα με το χρόνο. Διαθέτει ένταση και συχνά συνδέεται με το απροσδόκητο.

Μ. Δερμιτζάκης, *Αφηγηματικές τεχνικές ελληνική πεζογραφία και δραματολογία*, Αθήνα 2000, εκδ. Gutenberg, σσ. 246-257.

50 ό. π. σ. 247.

51 Ν. Μαρτίνος, «Οι απλές λέξεις υπερασπίζονται την καθαριότητα της αλήθειας τους», *Πόρφυρας* 2017 (165): 252-254, σ. 254.

Όσον αφορά το τμήμα της αφήγησης παρατηρείται ένας εξωδιηγητικός αφηγητής ο οποίος χρησιμοποιεί το γ' ενικό πρόσωπο και δεν συμμετέχει στην ιστορία. Επίσης δεν αποτελεί στρατιώτη κάποιας παράταξης. Η εστίαση είναι μηδενική και εξωτερική, διότι ο αφηγητής φαίνεται να βρίσκεται στη μια πλευρά της όχθης και να μην έχει πρόσβαση για το τι συμβαίνει στο αντίπαλο στρατόπεδο. Γνωρίζει τα γεγονότα μόνο της μιας παράταξης καθώς και τις σκέψεις του κεντρικού ήρωα αλλά αγνοεί τα πάντα για το άλλο στρατόπεδο⁵².

Τέλος, ένα κοινό στοιχείο ανάμεσα στο *Ζητείται ελπίς* και στο *Σήμα Κινδύνου* είναι η κατάληξη των δύο διηγημάτων, καθώς κλείνουν με έναν εσωτερικό μονόλογο. «*Η μέθοδος του «πανομοιότυπου τέλους» είναι το συμπερασματικό ή το διδαχτικό ή το «μηνυματικό» αντάντε ή κρετσέντο. Αυτή η μέθοδος, είναι μια αποκλειστικά δική του εφεύρεση*⁵³».

Στην *Κόντρα* και πιο συγκεκριμένα, στην *Τελευταία συμμετοχή*, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ο ενδοδιηγητικός αφηγητής. Ο αφηγητής αποτελεί ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας, όμως σε αντίθεση με τα υπόλοιπα πρόσωπα, δεν ζει πια. Ο αποθανών περιγράφει όλα όσα διαδραματίζονται στην κηδεία του σαν να αποτελεί ένα πρόσωπο εν ζωή.

Στο *Εν Ονόματι* ο Α. Σαμαράκης χρησιμοποιεί την «*τεχνική των ντοκουμέντων όπως φωτογραφίες και άλλων στοιχείων με σκοπό να ενισχύσει την αμεσότητα και την αληθοφάνεια της αφήγησης*⁵⁴». Παρατηρείται εναλλαγή της αφήγησης ανάμεσα σε α' και γ' πρόσωπο. Ο μυθιστορηματικός χρόνος είναι το 1973. Επίσης υπάρχουν κοινά στοιχεία με το *Σήμα Κινδύνου* καθώς και στα δύο μυθιστορήματα η αρχή σηματοδοτείται από μια πράξη: στο *Σήμα Κινδύνου* με το σπάσιμο της βιτρίνας του ζαχαροπλαστείου, στο *Εν Ονόματι* με τη διανομή μιας προκήρυξης.

Επίσης ο Σαμαράκης δεν αναφέρει το χώρο στον οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα έργα του όπου κατονομάζεται με σαφήνεια ο τόπος. Αρχίζει την αφήγηση με εξωτερική εστίαση, καθώς κανείς δεν υποψιάζεται πως ο νεαρός Δημήτρης θα μπορούσε να είναι ο δημιουργός της αφήγησης και σιγά σιγά η αφήγηση εστιάζει στο παιδί. Η οπτική αλλάζει καθώς ο αναγνώστης παρακολουθεί τα γεγονότα

52 Ε. Καψωμένος, Από την αφηγηματική στην ιδεολογική διάσταση του κειμένου. Ένα μεθοδολογικό πρόβλημα, *ΔΩΔΩΝΗ*. [Φιλολογία. Επιστ. Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων], τόμος 34(2005):183-196 σσ. 183-196.

53 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 94.

54 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σ. 196.

μέσα από τα μάτια του νεαρού⁵⁵. Τέλος έντονο είναι το στοιχείο της ειρωνείας σε όποιο σημείο και αν αναφέρονται οι «αρχές» (του τόπου) από τον Α. Σαμαράκη.

Γενικά ο Α. Σαμαράκης αφηγείται με έναν απλό τρόπο δίνοντας στον αναγνώστη την εντύπωση πως γνωρίζει το χώρο, το χρόνο και κατανοεί πλήρως την ψυχοσύνθεση του ήρωα. Από τα πιο αξιοπρόσεχτα χαρακτηριστικά της αφήγησης του είναι: (α) όπως έχει αναφερθεί ξανά το στοιχείο της έκπληξης κυρίως στο τέλος κάθε έργου και (β) η απότομη αφύπνιση του ήρωα που πραγματοποιείται μέσα από ένα απλό γεγονός⁵⁶.

Στη συλλογή *Αρνούμαι* και πιο συγκεκριμένα στο διήγημα με τίτλο «Οδός ταχυδρομείου», υπάρχει πληθώρα αναλήψεων ενώ σημαντική θέση κατέχει ο δραματικός μονόλογος⁵⁷ του ήρωα. Στο «Γραφείο Ιδεών» τα ιδεολογικά μηνύματα και τα στοιχεία που θυμίζουν αστυνομική ιστορία εντείνουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την ειρωνεία για να καταδείξει το νέο τρόπο ζωής και το σατιρικό στοιχείο για να επικρίνει τη συγγραφική ιδιότητα του ήρωα. Στην «Εφεύρεση» εντοπίζεται ξανά το στοιχείο του σασπένς και ο εσωτερικός μονόλογος. Τέλος ενδιαφέρον προκαλεί στο «Επεισόδιο» η τεχνική του Σαμαράκη να μετατρέπει την «αφηγηματική μαρτυρία σε αφήγηση από παντογνώστη αφηγητή⁵⁸».

Σχετικά με τον τρόπο σκιαγράφησης των ηρώων του, αυτός μαρτυρεί την επίδραση που δέχτηκε ο συγγραφέας από τα δεινά του πολέμου. Τα πρόσωπα του Σαμαράκη είναι άνθρωποι που κατοικούν συνήθως σε μεγάλες πόλεις και διακατέχονται από άγχος, φοβίες και πανικό. Οι ψυχολογικές διαταράξεις τους εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο: φόβο για κάποια ανερχόμενη πολεμική επίθεση, άγχος για την αντιμετώπιση μελλοντικών κινδύνων και κινήσεις πανικού. Τα παραπάνω, παρά τον παράλογο χαρακτήρα τους έχουν ένα σκοπό: τη δράση. Αυτή με τη σειρά της, θα φέρει την ελπίδα και κατ' επέκταση την ελευθερία και την ειρήνη στις ζωές των ανθρώπων. Τα πρόσωπα στις ιστορίες του Σαμαράκη συνήθως παρουσιάζονται ανώνυμα και σπανιότερα αναφέρονται τα ονόματά τους. Ο Δημήτρης Ραφτόπουλος, αναφερόμενος στη συλλογή *Αρνούμαι* επισημαίνει ότι «οι άνθρωποι σε αυτές τις ιστορίες είναι πάντα, ή σχεδόν, προσωποποιήσεις ενός απρόσωπου μέσου ανθρώπου⁵⁹». Πράγματι ο αναγνώστης διαβάζοντας τα έργα του Σαμαράκη αναγνωρίζει έναν συνηθισμένο τρόπο ζωής με τον

55 ό. π. σ. 199.

56 ό. π. σ. 77.

57 Στους διάφορους μονολόγους παρουσιάζεται ο χρόνος της αφήγησης. Ο ήρωας αναφέρεται κάθε φορά σε γεγονότα που έχουν συμβεί σε διάφορες χρονικές στιγμές συχνά ακανόνιστες μεταξύ τους.

58 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. ΟΑΣIS, σ. 126.

59 Δ. Ραφτόπουλος, «Η φόρτιση του συμβόλου. Αντώνης Σαμαράκης, Το λάθος και τα άλλα». Βλ. Δ. Ρ., *Κρίσιμη Λογοτεχνία*, Αθήνα 1986, εκδ. Καστανιώτη, σ. 164.

οποίο μπορεί και ο ίδιος να ταυτιστεί. Μέσα στην καθημερινότητά του δημιουργούνται απρόσμενες καταστάσεις και έρχεται αντιμέτωπος συχνά και με τον ίδιο του τον εαυτό. Καλείται να αποκαταστήσει την τιμή και να επαναφέρει την ελπίδα στους συνανθρώπους τους.

Στα έργα του Α. Σαμαράκη, ο ήρωας/αφηγητής συγκρούεται με την κοινωνία που ανέχεται ή επικροτεί τον πόλεμο. Οι ήρωες κρατούν μία αντιπολεμική στάση, βρίσκονται ενάντια στο κατεστημένο.

Επίσης τα πρόσωπα του Σαμαράκη είναι απρόβλεπτα και δεν διστάζουν να θυσιάσουν ανεξαρτήτως αποτελέσματος. Πνίγονται μέσα στην μεταπολεμική πραγματικότητα, πιέζονται συναισθηματικά από τα κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα. Βασανίζονται από την ιδέα ενός νέου πολέμου που θα καταστρέψει τα πάντα στο πέρασμά του. Για αυτό το λόγο, δημιουργούνται με τόση ένταση μέσα τους τα συναισθήματα της ανησυχίας, του άγχους και του φόβου. Αισθάνονται την ευθύνη, όχι μόνο σε προσωπικό επίπεδο, αλλά και σε γενικό. Παύουν να ενδιαφέρονται για τα απλά συμβατικά πράγματα και επιθυμούν την αφύπνιση, μακριά από όλα όσα δέχονταν στη ζωή τους ως δεδομένα⁶⁰.

Οι ήρωες του Α. Σαμαράκη βιώνουν μια αντίθεση. Από τη μια πλευρά η αδράνεια, η άγνοια του κινδύνου και η έλλειψη προβληματισμού και από την άλλη η γνώση και η δράση. Η παθητική στάση σε αντίθεση με τον αγώνα, η αδιαφορία με την αλληλεγγύη και η απραξία με την αφύπνιση. Το πρότυπο ενός εφησυχασμένου ανθρώπου απορρίπτεται και τη θέση του παίρνει η αυτοθυσία και ο αγώνας. Το άτομο ως μονάδα αρχίζει να προβληματίζεται και αφυπνίζει, με τη στάση και τη συμπεριφορά του, όλο το σύνολο. Η ελπίδα, η ειρήνη, η ανθρωπιά αποτελούν τις μέγιστες ηθικές αξίες. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος σήμανε το τέλος μιας εποχής και την έναρξη μιας άλλης, μακριά από τη φθορά και την καταπίεση. Ο πόλεμος αποτελεί πράξη απάνθρωπη, επιθετική και απομακρύνει τον άνθρωπο από την ιδέα της ειρήνης.

Το κυριότερο συναίσθημα που ζυπνά ο Α. Σαμαράκης μέσα από τα έργα του είναι η ανθρωπιά. Όμως πέρα από την ανθρωπιά και την αλληλεγγύη, ο Σαμαράκης έχει πάντοτε στο μυαλό του την εικόνα του παιδιού. Το παιδί κατέχει κεντρικό ρόλο σε πολλά από τα έργα του. Άλλοτε το παιδί αποτελεί σημάδι αθωότητας, άλλοτε το παρουσιάζει ως έρμαιο των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών και συχνά παρόν σε εμπόλεμες ζώνες, απροστάτευτο και θύμα των δυσμενών συνθηκών⁶¹.

Οι ήρωες του Α. Σαμαράκη βρίσκονται και ενεργούν μέσα σε συγκεκριμένες

60 Θ. Νιάρχος, «Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη», Αθήνα 2000, εκδ. Καστανιώτη, σσ. 82-87.

61 Π. Μουλλάς, *Για τη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Κριτικές καταθέσεις*, Αθήνα 1989, εκδ. Στιγμή, σσ. 15-18.

καταστάσεις. Άλλοτε τις επικροτούν και άλλοτε διαφωνούν και αντιδρούν. Συχνά ο αναγνώστης μπορεί να ταυτιστεί μαζί τους, καθώς σε μια δεδομένη ανάλογη περίπτωση θα αντιδρούσε με τον ίδιο τρόπο.

Εξέχουσα σημασία έχουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας κάθε ήρωα που τον κάνουν να ξεχωρίζει. Για παράδειγμα, οι αντιμαχόμενες πλευρές της σκέψης του, οι επιθυμίες του, οι αρετές του και τα ελαττώματά του.

Συχνά παρατηρείται οι ήρωες να υποκινούνται από τα ένστικτα τους και να οδηγούνται στις αντίστοιχες πράξεις όπως συμβαίνει στο έργο του Σαμαράκη, *Σε ένα συνοριακό σταθμό*, όπου ο ήρωας δεν πραγματοποιεί με τρένο το ταξίδι του. Άλλοτε, συνειδητοποιώντας την απειλή οδηγούνται σε καταστροφή αγαπημένων τους αντικειμένων, όπως συμβαίνει στην *Εφεύρεση* και στο *Δέντρο*. Άλλοτε πάλι υπονομεύεται ο ψυχισμός τους όπως παρατηρείται στην *Πολεμική ιστορία* και στο διήγημα *Ο ήλιος έκαιγε πολύ*. Το σημαντικότερο όμως χαρακτηριστικό των ηρώων του Σαμαράκη είναι η σύγκρουση των εσωτερικών τους σκέψεων, με πρωτεύον παράδειγμα το *Σήμα κινδύνου*⁶².

Δύο έργα του Σαμαράκη προβάλλουν τον ήρωα να βρίσκεται σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση χωρίς κανένα στήριγμα δίπλα του. Δεν μπορεί να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του και για αυτό το σκοπό επιλέγει άψυχα αντικείμενα. Στο έργο *Μια νύχτα...*, ο ήρωας μιλά για όσα τον βασανίζουν σε έναν χιονάνθρωπο, ενώ στο έργο *Μια κάποια περίπτωση*, αναπληρώνει τη μοναξιά του με την αγορά παιχνιδιών και τη δημιουργία γιορτινής ατμόσφαιρας σε ένα άδειο σπίτι⁶³.

«Ριζοσπαστικά ευθύς και εκφραστής πανανθρώπινων οραμάτων, ο Α. Σαμαράκης με απλά, γήινα μέσα και συγκρουσιακές σχέσεις στηλιτεύει την έκπτωση του μεταπολεμικού κόσμου και καλεί σε αυτοσυνειδησία και αυτοδιάθεση⁶⁴». Η πεζογραφία του αποτελεί πεδίο «ζύμωσης του ανθρώπου με το μέσα του αλλά και με τα βάσανα των συνανθρώπων του⁶⁵». Το έργο του διαποτίζει «ο ρεαλισμός με ισόποσες δόσεις κυνισμού και ειρωνείας, απλοί λαϊκοί πρωταγωνιστές στο κατώφλι μεγάλων αποφάσεων (ή συμβιβασμών) καθώς και μια διαχρονική επίκαιρη δυστοπική πραγματικότητα συναπαρτίζουν το συγγραφικό σύμπαν κι αντικατοπτρίζουν τις καίριες επιλογές του συγγραφέα ως προς την κατάθεση των αγωνιών του, την έκφραση των κοινωνικών του προβληματισμών και τη μεταλαμπάδευση

62 Π. Παγκράτης, «Η ιδιαιτερότητα των πράξεων των Σαμαρακικών ηρώων», *Πόρφυρας* 2017(165):255-259, σ. 256.

63 ό. π. σ. 257.

64 Ε. Κούκουρα., Δ. Μανούκας, «Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου...» Υποκείμενο εντός/εκτός συστήματος στο έργο του Αντώνη Σαμαράκη, *Πόρφυρας* 2017(165). σ. 269.

65 ό. π. σ. 269.

των εκάστοτε επιδιωκόμενων μηνυμάτων⁶⁶».

Οι άνθρωποι του Σαμαράκη ως καθημερινά πρόσωπα συνήθως εργάζονται ως υπάλληλοι σε γραφεία. Καταβάλλονται από το συναίσθημα της αγωνίας και της ανασφάλειας και μέσα από την ιστορία που εκτυλίσσεται, συνειδητοποιούν την ευθύνη που φέρουν για την κατάσταση που επικρατεί. Τα παραπάνω δικαιολογούνται, γιατί ο μεταπολεμικός κόσμος έφερε στο προσκήνιο το φόβο, την ερήμωση και την αδικία.

Το μεγαλύτερο βάρος που φέρουν οι ήρωες του Σαμαράκη είναι η προσωπική τους ευθύνη και η εσωτερική αναζήτηση μιας διεξόδου. Ο πόλεμος και τα προβλήματα, που ακολούθησαν, ανάγκασαν κάποιους από τους ήρωες του Σαμαράκη να ωριμάσουν παρά το νεαρό της ηλικίας τους και να έρθουν αντιμέτωποι με τις ανησυχίες του μεταπολεμικού κόσμου. Ο ήρωας του Σαμαράκη παγιδεύεται σε ένα υπαρξιακό αδιέξοδο και αισθάνεται ενοχές, τόσο για τον ίδιο του τον εαυτό, όσο και για τον περίγυρο του.

Τέλος, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των προσωπικοτήτων του Σαμαράκη είναι το στοιχείο του «παράλογου». Αυτό έγινε φανερό ιδιαίτερα μέσα από την ιστορία του «Γραφείου Ιδεών». Ο πελάτης επιθυμούσε ένα παράλογο θάνατο μιας που ο κόσμος στον οποίο ζούσε ήταν και αυτός παράλογος. Ο Σαμαράκης μέσα από τα έργα του *«θέλει να σαρκάσει και να καυτηριάσει το παράλογο⁶⁷»*, μέσα στο οποίο ζουν οι άνθρωποι, χωρίς να το συνειδητοποιούν.

66 ό. π. σ. 269.

67 Κ. Παππάς, *Αντώνης Σαμαράκης Το έργο του*, Αθήνα 1988, εκδ. Σμίλη, σ. 12.

1.4 Οι περιλήψεις των έργων του Αντώνη Σαμαράκη.

Στη συλλογή με τίτλο *Ζητείται ελπίς*⁶⁸, εμπεριέχονται τα εξής διηγήματα:

1. Ο ξανθός ιππότης. 2. Η σάρξ . 3. Το ποτάμι. 4. Ο τοίχος. 5. Σ' ένα συνοριακό σταθμό. 6. Ο ήλιος έκαιγε πολύ. 7. Μια νύχτα... 8. Το ποδήλατο. 9. ...Καιώραν 7.15 μ.μ. 10. Το σπίτι. 11. Πολεμική ιστορία. 12. Ζητείται ελπίς. Από τα παραπάνω διηγήματα μόνο: 1. Ο ξανθός ιππότης, 4. Ο τοίχος, 10. Το σπίτι εξαιρούνται από την παρούσα εργασία.

Στο πρώτο διήγημα (Ο ξανθός ιππότης) ο ήρωας κουρασμένος από τη χωρίς νόημα καθημερινότητα του, αρχίζει να διαβάζει ένα παιδικό περιοδικό το οποίο βρήκε τυχαία και συμμετέχει σε αυτό με το ψευδώνυμο «ξανθός ιππότης». Στη συνάντηση με τα παιδιά του περιοδικού δεν θα μπορέσει να αποκαλύψει την ταυτότητα του εξαιτίας της ηλικίας του.

Το δεύτερο διήγημα, «Η σάρξ», αναφέρεται στην ιστορία ενός ιερέα και στο περιστατικό που έζησε με έναν άνδρα που πέθαινε από την πείνα και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης.

Το ποτάμι αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα διηγήματα του Σαμαράκη. Περιγράφει μια εμπόλεμη κατάσταση η οποία διαδραματίζεται στις όχθες ενός ποταμού. Οι δύο στρατοί μάχονται ο ένας απέναντι στον άλλο. Το διήγημα φανερώνει πως οι κακουχίες του πολέμου διαβρώνουν τον άνθρωπο και τον απομακρύνουν από τη χαρά που του δίνουν μικρές στιγμές όπως ένα μπάνιο στο ποτάμι.

Το τέταρτο διήγημα, «Ο τοίχος», αναφέρεται σε έναν τοίχο που ολοένα υψώνεται, φέρνοντας τον ήρωα σε απόγνωση και απομόνωση.

Το διήγημα με τίτλο «Σ' ένα συνοριακό σταθμό», περιγράφει την ιστορία ενός υπαλλήλου του σιδηροδρομικού σταθμού που έρχεται σε επαφή με έναν επιβάτη του τρένου. Ο επιβάτης αρνήθηκε να συνεχίσει το ταξίδι του πιστεύοντας πως αν έβλεπε τον νέο κόσμο και δεν ανταποκρινόταν στις επιθυμίες του, η ελπίδα του θα χανόταν.

Στο έκτο κατά σειρά διήγημα (Ο ήλιος έκαιγε πολύ), ο ήρωας προσπαθεί να βρει μια εργασία. Ξοδεύει τα ελάχιστα χρήματα του για να μπορέσει να ξυριστεί και να είναι ευπαρουσίαστος. Δυστυχώς καθυστερεί και την θέση καταλαμβάνει κάποιος άλλος.

Στο διήγημα με τίτλο «Μια νύχτα», η μοναξιά ως απότοκο της μεταπολεμικής περιόδου, κατέχει κεντρική θέση. Ο ήρωας, ένας υπάλληλος γραφείου που δεν

68 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς*, [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός.

συγκινήθηκε από το χιόνι και γι αυτό το λόγο θεωρήθηκε πως αγαπά τη μοναξιά. Ο χαρακτηρισμός δεν ίσχυε και ο υπάλληλος μόνος εκμυστηρεύεται όλα όσα τον απασχολούν σε έναν χιονάνθρωπο.

Το «Ποδήλατο» περιγράφει τη μοίρα των στερημένων ανθρώπων. Ένα παιδί θα αποκτήσει ένα ποδήλατο σύντομα όμως η χαρά η δική του και των συνανθρώπων του θα μετατραπεί σε θλίψη καθώς ο νεαρός θα βρει αναπάντεχο θάνατο.

Στο επόμενο διήγημα, «...Και ώραν 7.15 μ.μ.» παρουσιάζεται η εικόνα της μεταπολεμικής κοινωνίας. Ο ήρωας αποτελεί τον εκφωνητή ενός λόγου. Διαβάζοντας το λόγο καταλαβαίνει πως δεν συμφωνεί με το περιεχόμενο του. Η παρουσία ενός παιδιού στην αίθουσα, του υπενθυμίζει την ευθύνη προς τη νέα γενιά. Πνίγεται από από τις σκέψεις του και σταματά να εκφωνεί.

«Το σπίτι», θίγει ξανά το ζήτημα της μοναξιάς. Ο ήρωας μετά από κόπους και στερήσεις αγοράζει το σπίτι που έμενε σαν παιδί ελπίζοντας πως θα ανακτήσει την παιδικότητα και τη χαρά. Συνειδητοποιεί πως είναι μόνος και εγκαταλείπει το σπίτι.

Το προτελευταίο διήγημα είναι μια «Πολεμική Ιστορία». Δύο αντίπαλα στρατόπεδα συνεχίζουν τον πόλεμο τοποθετημένοι στα ερείπια μιας πόλης. Η θέαση ενός παιδιού δίνει νόημα σε έναν στρατιώτη ο οποίος καταφέρνει και το σώζει. Λίγο αργότερα το παιδί παίζει κάνοντας πως πολεμά. Η εικόνα αυτή προκαλεί στον ήρωα φρίκη. Φαντάζεται το παιδί μετά από χρόνια να πολεμά αληθινά σε κάποιον άλλο πόλεμο και αποφασίζει να το εγκαταλείψει.

Το τελευταίο διήγημα με τίτλο «Ζητείται ελπίς», δείχνει τη μεγάλη ανάγκη του ανθρώπου για ελπίδα σε έναν κόσμο που μαστίζεται από σοβαρά προβλήματα. Ο ήρωας διαβάζει μια εφημερίδα και ενημερώνεται για τα νέα που επικρατούν στον κόσμο. Πρόκειται για έναν κόσμο γεμάτο από δυσκολίες και πολέμους. Αποφασίζει πως πρέπει να ενεργήσει. Η αγγελία στην εφημερίδα φέρνει τη λύση. Θα ζητήσει την ελπίδα.

*Σήμα Κινδύνου*⁶⁹

Στην πόλη των Φαρσάλων ξετυλίγεται η ιστορία του μυθιστορήματος αυτού που διαθέτει πολλά στοιχεία από το αστυνομικό μυθιστόρημα. Ο γιατρός Βασιλειάδης ακούγοντας στο ραδιόφωνο όλα όσα συμβαίνουν στον κόσμο(πόλεμος, πείνα κλπ) αποφασίζει να δράσει. Προβαίνει σε μια σειρά εγκληματικών ενεργειών και γίνεται ο «Δράκος» της μικρής επαρχιακής πόλης. Πλέον αδυνατεί να αδιαφορεί απέναντι στους κινδύνους που ελλοχεύουν και επιθυμεί να τραβήξει το σήμα κινδύνου. Ακόμη ένα επίκαιρο έργο του Α.

69 Α. Σαμαράκης, *Σήμα Κινδύνου*, [1959], (30ή έκδοση), Αθήνα 2015, εκδ. Ψυχογιός.

Σαμαράκη.

Στη συλλογή με τίτλο *Αρνούμαι*⁷⁰εμπεριέχονται τα εξής διηγήματα:

1. Οδός Ταχυδρομείου 2. Γραφείον Ιδεών 3. Η εφεύρεση 4. Η ζούγκλα 5. Η τελευταία ελευθερία 6. 50 κιλά ναφθαλίνη 7. Μια κάποια περίπτωση 8. Η επανάσταση της 11ης Απριλίου 9. Το δέντρο 10. Επεισόδιο 11. Αρνούμαι.

Από τη συλλογή αυτή θα εξετασθούν τα εξής διηγήματα: 1. Οδός Ταχυδρομείου 2. Γραφείον Ιδεών 3. Η εφεύρεση 9. Το δέντρο 10. Επεισόδιο 11. Αρνούμαι.

Το πρώτο διήγημα, «Οδός Ταχυδρομείου», περιγράφει την εμπόλεμη κατάσταση που επικρατεί ανάμεσα σε δύο στρατούς στο κέντρο της Αθήνας το 1945. Διαχωριστικό στοιχείο ανάμεσα τους αποτελεί η Οδός Ταχυδρομείου. Η ύπαρξη του πολέμου εντείνεται από τη χρήση μεγαφώνων και την εκφορά διαφόρων μηνυμάτων. Το διήγημα ολοκληρώνεται με το θάνατο του ήρωα στην προσπάθεια του να πλησιάσει τον αντίπαλο εκφωνητή για να μοιραστεί τις σκέψεις του και τις ανησυχίες του.

Στο δεύτερο διήγημα της συλλογής παρουσιάζεται ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που επικράτησε στην μεταπολεμική εποχή, ο παραλογισμός. Ένα γραφείο στο κέντρο της Αθήνας, το «Γραφείο Ιδεών», προσφέρει πρωτότυπες ιδέες έναντι αμοιβής. Ένας από τους πελάτες επιθυμεί την ιδέα ενός παράλογου θανάτου. Γύρω από αυτή της επίσκεψη εκτυλίσσεται και η πλοκή του υπόλοιπου διηγήματος.

Στο τρίτο διήγημα, «Η εφεύρεση», ένας καθηγητής ύστερα από πολλά χρόνια προσπάθειας καταφέρνει να δημιουργήσει ένα χημικό μίγμα με το οποίο τα αυγά βράζουν σε 17 δευτερόλεπτα. Λίγες ώρες πριν την παρουσίαση της εφεύρεσης του, περιπλανώμενος στους δρόμους και περιμένοντας με μεγάλη ανυπομονησία, ενημερώνεται για όλα όσα επικρατούν στον κόσμο. Φοβούμενος μήπως η εφεύρεση του χρησιμοποιηθεί ως φονικό όπλο αποφασίζει να μην παρουσιάσει το δημιούργημα του.

Στη «Ζούγκλα» ο Σαμαράκης μέσα από έναν εσωτερικό μονόλογο, τονίζει τη δυσκολία που προκαλεί η πείνα και η ανεργία στη ζωή ενός νεαρού.

Στην «Τελευταία Ελευθερία» ένας άνδρας χάνει το παιδί του. Την επόμενη ημέρα, θλιμμένος πηγαίνει στο Υπουργείο όπου εργάζεται και εκμυστηρεύεται σε έναν συνάδελφο του, το χαμό του παιδιού του. Με έναν νέο νόμο το Υπουργείο υποχρεώνει τους εργαζομένους να αισθάνονται πάντοτε ευτυχείς. Αυτός ο νόμος δεν βρίσκει σύμφωνο τον άτυχο πατέρα και γίνεται η αιτία να απομακρυνθεί απ' το εργασιακό του περιβάλλον και ελεύθερος να επιλέξει το θάνατό του.

Το διήγημα «50 κιλά ναφθαλίνη» αποτελεί μια κωμικοτραγική ιστορία ενός άνδρα που

70 Α. Σαμαράκης, *Αρνούμαι*, [1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός.

σκεπτόμενος να βάλει τέλος στη ζωή του, αναπολεί όλα όσα έζησε. Ξεσπά πυρκαγιά από την οποία σώζεται και κατανοεί την αξία της ζωής παρά τις δυσκολίες της.

Στο διήγημα «Μια κάποια περίπτωση» περιγράφεται το έντονο συναίσθημα της μοναξιάς.

Στην «Επανάσταση της 11ης Απριλίου» ο ήρωας στερείται τις χαρές της ζωής έχοντας σαν αυτοσκοπό της ζωής του την εργασία του. Όταν ο άνεμος ανοίγει το παράθυρο του γραφείου του και η άνοιξη εισέρχεται, κατανοεί πως τίποτα δεν έχει μεγαλύτερη αξία από το να απολαμβάνει κανείς τις χαρές της ζωής.

Το «δέντρο» συνδέεται άμεσα με τη Χιροσίμα και τον πυρηνικό πόλεμο. Ένα διήγημα το οποίο φανερώνει τη μεγάλη αξία του αγώνα για την ελευθερία και την ειρήνη.

Στο «Επεισόδιο» εκφράζεται η δύναμη της αγάπης υπό την σκιά κάποιου ενδεχόμενου πολέμου.

Το τελευταίο διήγημα της συλλογής με τίτλο «Αρνούμαι», δηλώνει την άρνηση σε οποιαδήποτε υποταγή, στο θάνατο, σε οτιδήποτε στερεί την ελευθερία και τη χαρά της ζωής. Προπάντων τονίζει τη δύναμη της ελπίδας σε έναν κόσμο χωρίς ιδανικά.

Το Λάθος⁷¹

Το 1965 δημοσιεύεται το κορυφαίο μυθιστόρημα του Αντώνη Σαμαράκη, *Το Λάθος*. Η πλοκή αυτού ξετυλίγεται ως εξής. Ένας πολίτης κατηγορείται πως συμμετείχε σε ενέργειες κατά του Καθεστώτος. Ανάμεσα στα άτομα που θα μπορούσαν να τον ενοχοποιήσουν είναι ένας άνδρας ο οποίος έχασε τη ζωή του από μέλη του Καθεστώτος. Η ιδέα ενός «σχεδίου» έρχεται στην επιφάνεια. Θα δημιουργούσαν στον ύποπτο την ψευδαίσθηση ότι μπορούσε να δραπετεύσει και αμέσως θα τον ενοχοποιούσαν. Δύο είναι τα πρόσωπα που θα κινήσουν τα νήματα, ένας ανακριτής και ένας πράκτορας με την ονομασία «μάνατζερ». Και τα δύο πρόσωπα ήταν έμπιστα του Καθεστώτος με σκοπό να επιτύχουν το στόχο τους. Κατά τη μεταφορά του υπόπτου το σχέδιο μπαίνει σε εφαρμογή και το αυτοκίνητο εσκεμμένα παθαίνει βλάβη και πρέπει να μεταφερθεί για επισκευή. Ο ύποπτος και ο ανακριτής θα διανυκτερεύσουν σε ένα ξενοδοχείο όσο ο «μάνατζερ» θα βρίσκεται στο συνεργείο.

Ο ανακριτής δίνει στον ύποπτο την ευκαιρία να δραπετεύσει σε μια βραδινή τους βόλτα όμως φοβισμένος ο ύποπτος δεν αποφασίζει να φύγει. Έπειτα στο ξενοδοχείο του δίνεται η δεύτερη ευκαιρία καθώς ο ανακριτής βρίσκεται στην τουαλέτα. Ο ύποπτος κάνει το λάθος και αποφασίζει να δραπετεύσει. Ο ανακριτής συναισθηματικά

71 Α. Σαμαράκης, *Το Λάθος*, [1965], (67η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός.

φορτισμένος από τη βόλτα και τις συζητήσεις που είχε με τον ύποπτο, αδυνατεί να τον συλλάβει. Η ανθρωπιά και η αλληλεγγύη θα υπερισχύσουν. Και οι δύο θα πεθάνουν από το όπλο του «μάνατζερ». Ο «μάνατζερ» εκπροσωπεί το ολοκληρωτικό Καθεστώς που στοχεύει στο διαχωρισμό των ανθρώπων. Το λάθος έδωσε τη δύναμη να αναδυθεί ο ανθρωπισμός και οι αξίες που ενώνουν τους ανθρώπους.

Θυμίζει αστυνομικό μυθιστόρημα, μεταφράστηκε σε 33 γλώσσες και κατέκτησε το Βραβείο των «12» στην Ελλάδα καθώς και το Μεγάλο Βραβείο Αστυνομικής Λογοτεχνίας στη Γαλλία.

Το μυθιστόρημα αυτό σημείωσε ιδιαίτερη επιτυχία στην περίοδο της Χούντας καθώς εμφάνισε πολλές ομοιότητες ανάμεσα στο πραγματικό καθεστώς και στο φανταστικό που περιέγραφε ο Σαμαράκης.

Στη συλλογή με τίτλο *Το Διαβατήριο*⁷² εμπεριέχονται τα εξής διηγήματα:

1. Το Διαβατήριο, 2. Η τελευταία ζαβολιά, 3. Μάθημα ανατομίας κ.λπ., 4. Οδός Σταδίου, παραμονή Πρωτοχρονιάς, 5. Η κατάκτηση, 6. Η μάνα, 7. Το παράθυρο, 8. Το μαχαίρι, 9. Αποκάλυψις Ιωάννου. Από τα παραπάνω διηγήματα μόνο τα τρία πρώτα θα μελετηθούν στην παρούσα εργασία.

Τα τρία πρώτα διηγήματα αναφέρονται στον τρόπο που χρησιμοποίησε το Καθεστώς για να επιβληθεί. Στο «Διαβατήριο», το Σύστημα στερεί από τον άνθρωπο τη δυνατότητα της ελευθερίας μέσω του διαβατηρίου. Για να μπορέσει να ταξιδέψει ο ήρωας, πρέπει να γράψει ένα ποίημα στο οποίο θα υμνείται το Σύστημα.

Στην «Τελευταία ζαβολιά», η Ελενίτσα δεν θα δεχτεί να αποχωριστεί την κούκλα της ώστε να εκφωνεί μηνύματα υπέρ του Συστήματος. Το κοριτσάκι θα βρει άδικος θάνατος.

Στο «Μάθημα ανατομίας κ.λπ.», ένας καθηγητής θα ενστερνιστεί τις απόψεις των φοιτητών του περί της ειρήνης και της ελευθερίας και θα βρεθεί στο πλευρό τους σε αυτό το δύσκολο αγώνα για την επικράτησή τους.

Στο τέταρτο κατά σειρά διήγημα, ένα άλογο αποτελεί τον πρωταγωνιστή της ιστορίας. Το άλογο περιφέρεται στο κέντρο της Αθήνας παρατηρώντας τον κόσμο και εμμένει στη φωτεινή επιγραφή που αναγράφει πως πρόκειται για έναν «*τρελό, τρελό κόσμο*»⁷³ καθώς οι πληροφορίες που παρέχονται από τις εφημερίδες είναι οι εξής: «*Το Βιετνάμ απειλή δια την διεθνή ειρήνη, το Κυπριακόν εις νέον αδιέξοδον, κατά το λήξαν έτος εκατομμύρια*

72 Α. Σαμαράκης, *Το Διαβατήριο*, [1973], (26η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός.

73 ό. π. σ. 91.

απέθανον εκ πείνης...ύστατη ώρα αν εκραγή πυρηνικός πόλεμος η ανθρωπότης θα καταστραφή εξ ολοκλήρου⁷⁴».

Τα διήγηματα με τίτλους «Η κατάκτηση» και «Το μαχαίρι» αποτελούν σύντομες ερωτικές ιστορίες.

Στο διήγημα με τίτλο «Η μάνα», περιγράφεται η συγκινητική ιστορία μίας μητέρας που χάνει το γιό της.

Στο «Παράθυρο», η μοναξιά ανάμεσα στους ανθρώπους, αποτελεί το επίκεντρο της ιστορίας.

Στο τελευταίο διήγημα της συλλογής (Αποκάλυψις Ιωάννου), ο Τζον ή Ιωάννης αναδεικνύει μέσα από τον εσωτερικό του μονόλογο όλα τα προβλήματα που ταλανίζουν την ανθρωπότητα. Η «αποκάλυψη» των κρίσιμων ζητημάτων που απασχολούν την ανθρώπινη ύπαρξη ωθούν τον ήρωα να επαναπροσδιορίσει τη στάση του και την άποψη του για το τι είναι πραγματικά σημαντικό.

Στη συλλογή με τίτλο *η Κόντρα*⁷⁵ εμπεριέχονται τα εξής διηγήματα:

1. Μόκο ρε! 2. Η κόντρα 3. Δύο κίτρινα γαρίφαλα 4. Φιστίκια Αιγίνης 5. Ο φορέβερ 6. Η τελευταία συμμετοχή 7. 31 NOEMBPH 8. Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου.

Από τη συλλογή αυτή θα εξετασθούν τα εξής διηγήματα: 6. Η τελευταία συμμετοχή, 8. Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου.

Το πρώτο διήγημα με τίτλο «Μόκο ρε!», αναφέρεται στην ιστορία ενός αστυνομικού που σαν μικρό παιδί είχε μια τραυματική εμπειρία η οποία συνέχισε να τον ακολουθεί και στην μετέπειτα ενήλικη ζωή του.

Το δεύτερο κατά σειρά διήγημα, «Η κόντρα», αποτελεί το συγκινητικό μονόλογο του ήρωα προς το φίλο του, τον οποίο ξυρίζει «κόντρα»,ετοιμάζοντας τον για το μεγάλο του ταξίδι.

Το τρίτο διήγημα, «Δύο κίτρινα γαρίφαλα», συμπυκνώνει πολλά στοιχεία από το αστυνομικό μυθιστόρημα και μας θυμίζει *Το λάθος*, καθώς πρόκειται ξανά για ένα σχέδιο ενοχοποίησης του ήρωα από το Καθεστώς.

Στο τέταρτο διήγημα με τίτλο «Φιστίκια Αιγίνης», το κωμικό στοιχείο υπερτερεί. Ο Σαμαράκης μετατρέπει μια αυτοκτονία η οποία δεν πραγματοποιήθηκε σε κωμική κατάσταση.

⁷⁴ ό. π. σ. 90.

⁷⁵ Α. Σαμαράκης, *Η Κόντρα*, Αθήνα 1992, εκδ. Γ. Κ. Ελευθερουδάκης Α.Ε.

Στο πέμπτο διήγημα «ο Φορέβερ», αποτελεί μια ερωτική ιστορία.

Στο διήγημα με τίτλο «Η τελευταία συμμετοχή», ο χώρος στον οποίο διαδραματίζεται το μεγαλύτερο τμήμα του του έργου είναι το νεκροταφείο. Όλοι αναμένουν τον ερχομό του γιου του ανθρώπου που επρόκειτο να ταφεί. Ο νεαρός ονομάζεται Δημήτρης και βρίσκεται στα κρατητήρια ύστερα από τη σύλληψη του για τα γεγονότα που συνέβησαν στη Νομική το 1973. Ο πατέρας του Δημήτρη πριν πεθάνει είχε φανερώσει την περηφάνια του για την αντιστασιακή δράση του γιου του κατά της Χούντας. Ο Σαμαράκης στο διήγημα αυτό αναδεικνύει τη δύναμη της νέας γενιάς και της αγωνιστικότητάς της.

Το επόμενο διήγημα έχει τον τίτλο «31 NOEMBPH». Το κεντρικό θέμα του αποτελεί μια προκήρυξη η οποία προάγει τη δύναμη του έρωτα.

Το τελευταίο διήγημα αυτής της συλλογής φέρει τον τίτλο «και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου». Η φράση προέρχεται από την Αποκάλυψη του Ιωάννη όπου προφητεύεται μια καταστροφή. Για το Σαμαράκη η καταστροφή αυτή θα έρθει από τον πυρηνικό πόλεμο και φτάνει απλά ένα φτάρνισμα για να αρχίσει να πραγματοποιείται.

*Εν Ονόματι*⁷⁶

Στο μυθιστόρημα αυτό, ο έφηβος Δημήτρης, αρνείται όλα τα «ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ» που αποδυναμώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Συντάσσει προκηρύξεις με σκοπό την αφύπνιση του απαθή μεταπολεμικού κόσμου. Τίθεται ενάντια σε οτιδήποτε καταρρακώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, σε οτιδήποτε στερεί την ελευθερία. Καλεί σε εξέγερση και αγώνα κατά του Συστήματος. Ένα έργο πιο επίκαιρο από ποτέ, ταυτιζόμενο πλήρως με τις συνθήκες της σημερινής εποχής.

76 Α. Σαμαράκης, *Εν Ονόματι*, [1998], (20η έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Κεφάλαιο Δεύτερο

Στο παρόν κεφάλαιο, πραγματευόμαστε το πώς εντοπίζεται το θέμα του πολέμου στην πεζογραφία του Α. Σαμαράκη. Τηρώντας και πάλι τη χρονολογική σειρά των έργων του, επιχειρούμε να παρουσιάσουμε τον τρόπο που προσεγγίζει το ζήτημα αυτό σε κάθε συλλογή του. Παράλληλα, στα σημεία που είναι εφικτό, περιγράφουμε τη στάση του συγγραφέα στο ζήτημα της ειρήνης και της ελευθερίας.

2.1 Ζητείται Ελπίς⁷⁷

Η συλλογή του Αντώνη Σαμαράκη *Ζητείται Ελπίς* φανερώνει και το βασικότερο στόχο του συγγραφέα όσο και του ανθρώπου που βίωσε τον πόλεμο⁷⁸, την έκκληση του για ελπίδα σε έναν κόσμο που συνεχώς φθείρει την ανθρώπινη ύπαρξη.

Ύστερα από τον τραυματικό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι λαοί, προσπαθούν να ανακάμψουν και να ανακτήσουν την ηρεμία και την ασφάλεια που στερήθηκαν. Το ξέσπασμα ενός νέου πολέμου, του πυρηνικού, τους στερεί την ελπίδα για έναν κόσμο απαλλαγμένο από την κοινωνική αδικία και το σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή.

Επιπρόσθετα, σε πολλά από τα διηγήματα του, ο αναγνώστης αποκτά μια εικόνα για την κοινωνία μετά τον Εμφύλιο όπου οι προσδοκίες των ανθρώπων για ένα μέλλον πιο δίκαιο, διαψεύστηκαν. Ας προχωρήσουμε στην προσέγγιση του κάθε διηγήματος ξεχωριστά :

2.1.1 Σάρξ⁷⁹

Το διήγημα αυτό περιγράφει ένα περιστατικό από τη ζωή ενός ιερέα σε μια μικρή συνοικιακή γειτονιά, όπου η φτώχεια και η πείνα κατακλύζουν την ζωή των ανθρώπων. Οι άνθρωποι που κατοικούν εκεί έχουν απομακρυνθεί από το δρόμο του Θεού και κάνουν το έργο του ιερέα ακόμη πιο δύσκολο. Όπως αναφέρει και ο ίδιος: «*ιδίως από άποψη ηθών, η κατάσταση απελπιστική*⁸⁰». Στο πλευρό του στάθηκαν και άλλοι ενορίτες καθώς

77 Από τα έργα της συλλογής θα ασχοληθούμε μόνο με τα εξής: *απαρτίζεται από τα εξής έργα: Η σάρξ , Το ποτάμι, Σ' ένα συνοριακό σταθμό, Ο ήλιος έκαιγε πολύ, Μια νύχτα..., Το ποδήλατο, ...Καιώραν 7.15 μ.μ., Πολεμική ιστορία και Ζητείται Ελπίς.*

78 Οποιοσδήποτε από τους πολέμους που βίωσαν οι άνθρωποι: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος, νέος Πυρηνικός Πόλεμος.

79 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 15.

80 ό. π. σ. 16.

και μέλη της χριστιανικής οργάνωσης, όπως ο μπακάλης. Ο τελευταίος ωφελήθηκε μέσα από τη μαύρη αγορά στα χρόνια της Κατοχής. Σύμφωνα με τους συμπολίτες του ιερέα, το πρόβλημα ξεκινούσε από έναν πειρασμό τον οποίο έπρεπε να εξαλείψουν, τον πειρασμό της «σάρκας». Μία ημέρα, κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης των ψαλμών, ένα δωδεκάχρονο αγόρι επισκέπτεται τον παπά και του ζητάει να μεταλάβει έναν ετοιμοθάνατο άνδρα. Πράγματι σε ένα φτωχικό δωμάτιο βρίσκεται ένας εξασθενημένος άνδρας, ο οποίος αδυνατεί ακόμη και να μιλήσει. Πίνοντας από το δυσκοπότερο τη μεταλαβιά ο άνδρας ήδη άρχισε να συνέρχεται και ζητούσε ακόμη περισσότερη. Το πρόβλημα του αρρώστου ήταν η πείνα. Η πείνα ήταν αυτή που τον οδήγησε σε αυτή την τραγική κατάσταση.

Ο αναγνώστης συνειδητοποιεί πως το πρόβλημα της μικρής αυτής κοινότητας δεν ήταν η καταπολέμηση της σάρκας. Ήταν η απομάκρυνση από το συνάνθρωπο και συμπολίτη, που στα δύσκολα χρόνια που ακολούθησαν μετά τον πόλεμο, στερήθηκε ακόμα και την τροφή. Αυτό, κατά συνέπεια, τον οδήγησε στην αδυναμία της επιβίωσης⁸¹.

Η πείνα αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο άνθρωπος στην μεταπολεμική περίοδο. Η απανθρωπιά είναι έκδηλη μέσα στο διήγημα. Ο μπακάλης συμβολίζει όλους αυτούς οι οποίοι, παρά την καλή οικονομική τους κατάσταση σε δυσχερείς περιόδους, αποστασιοποιούνται από τα προβλήματα που πλήττουν την κοινωνία και κρύβονται πίσω από την εικόνα του «καλού χριστιανού», που επιθυμεί να πατάξει τον πειρασμό της «σάρκας».

Ο ιερέας, ως προστάτης της ανθρώπινης ύπαρξης και διαμεσολαβητής ανάμεσα στο θεό και στον άνθρωπο, αντιλαμβάνεται τον πραγματικό ρόλο που κατέχει στη φτωχική συνοικία. Ταΐζει τον άρρωστο και τον βοηθά να επανέλθει στη ζωή.

Εστιάζει στην πείνα. Η πλοκή του διηγήματος θυμίζει παραβολή του Ευαγγελίου.

2.1.2 Το ποτάμι⁸²

«Το Ποτάμι» του Α. Σαμαράκη αποτελεί ένα διήγημα που στέκεται ενάντια στον πόλεμο. Το διήγημα μεταφέρει το ψυχρό κλίμα του πολέμου και την ανθρώπινη εξαθλίωση.

Το ποτάμι είναι αυτό το οποίο διαχωρίζει τα δύο στρατόπεδα. Το ποτάμι καλεί τους στρατιώτες να αφεθούν στη γαλήνη του και για λίγο να γίνουν ίσοι μακριά από τη

81 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σ. 57.

82 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 23.

φρικαλεότητα του πολέμου. Οι ήρωες του Σαμαράκη θα μετατραπούν σε αυτό το έργο σε έναν ήρωα αδιαφοροποίητο και ενιαίο μέσα από τη λέξη «γυμνοί». Χωρίς ρούχα, χωρίς όνομα, χωρίς έθνος σαν ένα σώμα που κολυμπά μέσα σε ένα όνειρο. Το όνειρο μετατρέπεται σε εφιάλτη με τον κρότο του πυροβολισμού⁸³.

Η εποχή κατά την οποία διαδραματίζονται τα γεγονότα είναι η άνοιξη.

Ο χρόνος του έργου χωρίζεται σε τρεις επιμέρους χρονικές περιόδους: α) ο ιστορικός χρόνος. Τα χρονικά όρια αυτής της περιόδου δεν προσδιορίζονται, καθώς η μόνη αναφορά είναι το διάστημα των δύομισι χρόνων. Επίσης δεν αναφέρεται ποιος πόλεμος είναι. Ίσως είναι ο Α ή ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος, ίσως όμως είναι και ο Εμφύλιος Πόλεμος. Κανένας από τους παραπάνω δεν αναφέρεται με σαφήνεια.

β) ο χρόνος κατά τον οποίο οι στρατιώτες έχουν εγκατασταθεί στις δύο όχθες του ποταμού. Το χρονικό αυτό διάστημα καλύπτουν τρεις εβδομάδες.

γ) ο χρόνος στον οποίο δραστηριοποιείται ο ήρωας. Αυτός διαρκεί μία ημέρα.

Στο *Ποτάμι*⁸⁴ ο Σαμαράκης χρησιμοποιεί τους εξής αφηγηματικούς τρόπους: α) την αφήγηση. Παρουσιάζει τον τόπο, τον χρόνο και τα πρόσωπα. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η περιγραφή του σκηνικού, που μοιάζει να αποτελεί μεγάλο πειρασμό για τους στρατιώτες. Ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει β) ο εσωτερικός μονόλογος του ήρωα. Μέσω αυτού του μονολόγου ταυτίζεται με τον πρωταγωνιστή και αντιλαμβάνεται τις βαθύτερες σκέψεις, τις επιθυμίες του και τις επικείμενες πράξεις του.

Η αρχή του διηγήματος πραγματοποιείται με μία τεχνική, γνωστή από τον Όμηρο, την *in medias res*. Ο συγγραφέας ξεκινά την αφήγηση της ιστορίας του από την μέση της αφήγησης για να επιστρέψει αργότερα, μέσω της ανάληψης, στην αφετηρία των γεγονότων. Η παραπάνω τεχνική έχει τους εξής στόχους: α) να αναδείξει ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την εξέλιξη της πλοκής, δηλαδή τη σημασία της διαταγής και την υπακοή σε αυτή και β) να εγείρει το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Αρχικά γίνεται γνωστή η διαταγή, ότι δηλ. απαγορευόταν να πλησιάσουν και να κάνουν μπάνιο στο ποτάμι. Η μη υπακοή στην παραπάνω διαταγή οδηγούσε στο στρατοδικείο⁸⁵.

Η προφορικότητα, που χαρακτηρίζει πολλές φράσεις του συγγραφέα, προσδίδει στο λόγο αμεσότητα και ζωντάνια (π.χ. δε χώραγε, θα πέρναγε). Δίνεται η αίσθηση μια «εσωτερικής εστίασης», η οποία όμως θα δώσει την θέση της στον «ελεύθερο πλάγιο

83 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 79.

84 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 23.

85 ό. π. σ. 23.

λόγο⁸⁶».

Η αφήγηση συνεχίζεται με την επιστροφή στην αφετηρία της ιστορίας και την παρουσίαση στον αναγνώστη της αρχής του πολέμου. Ο πόλεμος ξεκίνησε 2,5 χρόνια πριν, παρόλα αυτά ο αφηγητής εμμένει στις τρεις εβδομάδες, οι οποίες φανερώνουν την απόσταση του από τα γεγονότα. Το ποτάμι, από τη σκοπιά του χώρου, χωρίζει τις δύο αντίπαλες παρατάξεις και αποτελεί το σύμβολο της δράσης. Το ποτάμι κινεί τα νήματα της ιστορίας. Διαχωρίζει τα δύο στρατόπεδα. Από την κάθε πλευρά υπάρχουν δένδρα, τα οποία βοηθούν τους στρατιώτες να προστατεύουν τα φυλάκια τους από τον αντίπαλο. Οι ήρωες δεν ονοματίζονται, ο συγγραφέας δεν δίνει κάποια ονομασία στους δύο στρατούς. Το κεντρικό χαρακτηριστικό τους είναι η αδράνεια. Έχει περάσει το διάστημα των τριών εβδομάδων και παραμένουν ανενεργοί μακριά από οποιαδήποτε πολεμική ενέργεια. Η διαταγή είναι η μόνη που υπενθυμίζει ότι ο πόλεμος δεν έχει λήξει⁸⁷.

Μια πληθώρα οπτικοακουστικών εικόνων ξεπροβάλλει μέσα στο διήγημα. Ενδεικτικά αναφέρουμε το ποτάμι που χωρίζει τις δύο παρατάξεις, το φυσικό τοπίο που αποτελεί πειρασμό σε αυτή τη δύσκολη στιγμή, το θάνατο του στρατιώτη και τον κρότο του όπλου. Επιπρόσθετα, το διήγημα περιλαμβάνει πολλά σχήματα λόγου (μεταφορές, παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις και συμβολισμούς) που δίνουν στο λόγο ζωντάνια και αμεσότητα. Ο στρατιώτης γίνεται σύμβολο κάθε ανθρώπου που επιθυμεί να συμβιώνει ομαλά και ειρηνικά με τους συνανθρώπους του μακριά από τη φρίκη του πολέμου, έχοντας πια κοινά ιδανικά και αξίες. Οι τρεις εβδομάδες αποχής από τον πόλεμο του δίνουν το περιθώριο να συλλογιστεί και να αναλογιστεί γιατί πρέπει να λύνουν τις διαφορές τους με αυτό τον σωματικά και ψυχικά μαρτυρικό τρόπο.

Το ποτάμι καλεί τα δύο στρατόπεδα να αφεθούν και να χαλαρώσουν στην ηρεμία του, αφήνοντας πίσω οποιαδήποτε διαφορά τους χωρίζει. Την ελκυστικότητά του βοηθάει η μεταβολή των καιρικών συνθηκών και η αλλαγή της εποχής. Το χειμωνιάτικο τοπίο δίνει τη θέση του στην άνοιξη.

Η πλοκή συνεχίζεται με την αναφορά δύο συμβάντων, όπου ο αφηγητής, μέσω της εξωτερικής εστίασης, αναφέρει την παραβίαση της διαταγής. Η παραβίαση συμβολίζει τον κίνδυνο και το θάνατο για τους στρατιώτες.

Αξίζει να προστεθεί πως η διαταγή βρίσκεται σε πλήρη αντιδιαστολή με το ποτάμι. Η διαταγή εκπροσωπεί τον στρατιωτικό κώδικα. Όσο οι στρατιώτες παραμένουν πιστοί σε αυτή και δεν την παραβιάζουν, εξασφαλίζουν την ασφάλεια τους. Αντίθετα, το ποτάμι

86 Ε. Καψωμένος, *Αφηγηματολογία. Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης της αφηγηματικής πεζογραφίας*, Αθήνα 2004, εκδ. Πατάκη, σσ. 244-257.

87 ό. π. σημ. 19.

συμβολίζει τη φύση, το φυσικό περιβάλλον, το οποίο καλεί τους στρατιώτες να αφεθούν στα ξέγνοιαστα νερά του.

Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα σε ποιον πόλεμο αναφέρεται το διήγημα. Ίσως υπονοείται γενικά ο πόλεμος που θα μπορούσε να μοιράσει τους ανθρώπους σε δύο αντίπαλες παρατάξεις με σκοπό την αλληλοεξόντωση τους. Στο φάσμα του πολέμου, η υπακοή σε μια διαταγή διαφυλάσσει την τάξη και για αυτό το λόγο η παραβίασή της οδηγεί στο στρατοδικείο.

Στη διάρκεια ενός πολέμου, ο άνθρωπος παύει να ενεργεί και να συμπεριφέρεται με βάση τις δικές του επιθυμίες. Γίνεται υποχείριο της εξουσίας και πράττει με βάση τις «διαταγές» της. Χάνει με αυτό τον τρόπο τις ανθρωπιστικές του αξίες και κατακλύζεται από απέχθεια και επιθετικότητα. Το μοναδικό που τον ενδιαφέρει είναι η επιβίωση και πώς θα επιτύχει το σκοπό του. Χάνει οποιοδήποτε συναίσθημα λογικής, σεβασμού και αλληλεγγύης προς το συνάνθρωπο. Οι λόγοι που οδηγούν τον άνθρωπο μακριά από την αξία της ζωής είναι κοινωνικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και θρησκευτικοί.

Το ποτάμι αποτελεί πειρασμό. Το καθαρό και δροσερό νερό, που τόσο πολύ επιθυμούν, συμβαδίζει με το θάνατο. Η πρόκληση είναι τόσο έντονη που ο στρατιώτης παραδίνεται στα νερά του και δίχως τα ρούχα και το όπλο του κολυμπά γυμνός. Το ποτάμι θα μπορούσε να λειτουργήσει και σαν μία γυναίκα στην οποία δεν θα μπορούσε κανείς να αντισταθεί. Ο ανώνυμος ήρωας μετατρέπεται από στρατιώτη σε μικρό παιδί και ευχαριστείται το κάλεσμα της φύσης⁸⁸. Το μπάνιο στο ποτάμι θα φέρει το στρατιώτη κοντά με τη φύση, η οποία του προσφέρει χαρά, πληρότητα και τον κάνει να νοιώθει «..άλλος άνθρωπος...»⁸⁹.

Το ίδιο όμως κάλεσμα δέχτηκε και ένας στρατιώτης της αντίπαλης παρατάξης. Γυμνός και εκείνος από κάθε τι που θα μπορούσε να του προσδώσει μια ταυτότητα, κολυμπά στο ποτάμι. Συνειδητοποιεί ο ένας την παρουσία του άλλου και σπεύδουν να βγουν από το ποτάμι και να αρπάξουν τα όπλα. Ο αφηγητής αρπάζει πρώτος το τουφέκι του, αλλά αδυνατεί να χτυπήσει. Γνωρίζει πως πρόκειται για έναν άνθρωπο γυμνό, όμοιό του, που θέλει να ξεφύγει από αυτή την οδυνηρή κατάσταση του πολέμου και να ξαναγίνει παιδί. Και οι δύο παραστράτησαν, παραβίασαν τον στρατιωτικό κώδικα για να γευτούν ξανά τη ζωή που δυόμισι χρόνια τώρα στερήθηκαν. Δεν υπάρχει κάποιος λόγος να πυροβολήσει κάποιον που έχει τις ίδιες ανάγκες. Ο αντίπαλός του όμως δεν σκέφτηκε όλα τα παραπάνω. Ενήργησε σαν στρατιώτης, ακολουθώντας τον κώδικα του πολέμου. Αφάνισε

88 I. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σ. 58-60.

89 ό. π. σ. 26.

τον εχθρό του. Διέλυσε κάθε προσπάθεια ειρηνικής συμφιλίωσης. Ο «Άλλος» συνεχίζει να πειθαρχεί απέναντι στον στρατιωτικό κώδικα που αναγκάζει τον στρατιώτη να απομακρυνθεί από οποιοδήποτε συναίσθημα συμπόνιας και να στερήσει τη ζωή στο συνάνθρωπό του.

Δημιουργούνται κάποια ζεύγη αντιθετικών εννοιών: η διαταγή αποτελεί σωτηρία, σε αντίθεση με την παραβίαση της που σηματοδοτεί το θάνατο, υπενθυμίζοντας την εξουσία του στρατιωτικού τάγματος. Στο φαντάρο, η παραβίαση του στρατιωτικού κώδικα και η προοπτική αποδοχής του « Άλλου» με φιλική διάθεση, αναδεικνύουν ένα ανθρωπιστικό μήνυμα. Τα αντιθετικά ζεύγη αλλάζουν και δημιουργούνται ως εξής: αρχικά η φύση και η αποδοχή του συνανθρώπου αποτελούσε το θάνατο, ενώ η προφύλαξη και η θανάτωση του εχθρού συντελούσε στη ζωή. Τώρα, η φύση και η αποδοχή του αντιπάλου ως συνανθρώπου αποτελεί πηγή ζωής, απόλαυσης και επιθυμίας. Η θανάτωση και η βία αποτελούν εγκλήματα⁹⁰.

Δύο είναι οι κόσμοι που συνθέτουν το έργο: ο φυσικός και ο κόσμος του στρατοπέδου. Στην περίπτωση του φυσικού κόσμου, ο ήρωας παραβιάζει τη διαταγή και οδηγείται στη φύση, στο ποτάμι και στο θάνατο. Αντίθετα, αν έμενε πιστός στο στρατιωτικό κώδικα θα κέρδιζε την ασφάλεια και την παραμονή του στον κόσμο. Στη φύση η «γύμνια» σηματοδοτεί την απομάκρυνση από εθνικές, φυλετικές διακρίσεις, την επιστροφή στην παιδική ηλικία και το σεβασμό στο συνάνθρωπο. Αντίθετα, η στρατιωτική παιδεία εξασφαλίζει την ασφάλεια, την απομάκρυνση από την παιδικότητα, τον ανταγωνισμό και τη δολοφονία κάθε ανθρώπινης οντότητας⁹¹.

Η στρατιωτική εξουσία θέτει υπό περιορισμό τη φύση θεωρώντας την επικίνδυνη και θανατηφόρα. Η απουσία της υπόλοιπης κοινωνίας δεν είναι τυχαία, καθώς ο συγγραφέας επιθυμεί να τονίσει την αυστηρότητα του στρατιωτικού κώδικα και των κανόνων του. Ο άνθρωπος προσηλυτίζεται σε μία μόνο αρχή, τον πόλεμο, που επισκιάζει κάθε αξία και κρατά τον άνθρωπο αποστασιοποιημένο από τη ζωή.

Η φύση μάχεται τον πόλεμο και προσπαθεί να τον ανατρέψει. Εισέρχεται στη ψυχосύνθεση του ατόμου και τον έλκει μακριά από τον πόλεμο. Λειτουργεί παραπλανητικά και αντιστρέφει τη λογική του πολέμου.

Αυτή η αλλαγή των σηματοδοτήσεων, αναδεικνύει την ανάγκη του ανθρώπου για επικοινωνία με τη φύση και τον συνάνθρωπό του. Έρχεται σε αντίθεση με τη λογική των κοινωνιών, σύμφωνα με την οποία ο πόλεμος είναι φορέας εξαθλίωσης του ατόμου. Η

90 Α. Σαχίνης, *Νέοι Πεζογράφοι. Είκοσι χρόνια νεοελληνικής πεζογραφίας: 1945-1965*, Αθήνα 1965, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σ. 11.

91 ό. π. σημ. 1, σ. 183-196.

στρατιωτική εξουσία, ως γενικότερο σύμβολο της εξουσίας, δέχεται την εχθρική αντιμετώπιση και την απομάκρυνση του ανθρώπου, τόσο από τον συνάνθρωπο όσο και από το φυσικό περιβάλλον. Αποκλίνει από το «κοινωνικό συμβόλαιο», άρα και από την έννοια της ασφάλειας, της αλληλεγγύης, της κοινής επιβίωσης και του σεβασμού. Οι ανθρώπινες ανάγκες/ επιθυμίες αντιστρέφονται και τη θέση τους καταλαμβάνουν η εκμετάλλευση, η απομάκρυνση και η εξαθλίωση. Η ασφάλεια που παρέχεται μέσω της υπακοής στη διαταγή μετατρέπεται σε αποξένωση και καταπίεση.

Ο φαντάρος συνειδητοποιεί την αξία της ζωής και αρνείται να πυροβολήσει. Το αντιπολεμικό μήνυμα του κειμένου είναι εμφανές. Η μεταπολεμική πεζογραφία σπεύδει να παραγκωνίσει τον πόλεμο και την αλλοτρίωση που επέφερε στην κοινωνία και να προάγει ένα φιλειρηνικό μήνυμα.

Το ποτάμι του Α. Σαμαράκη γίνεται ορατό και μέσα από μια κινηματογραφική ματιά. «Η εδώ μεριά του ποταμού⁹²» του Νίκου Κούνδουρου αποτελεί μια ταινία του 1958. Η ιστορία της ταινίας εκτυλίσσεται σε ένα ποτάμι. Το ποτάμι, συμβολικό όριο που χωρίζει τη ζωή από το θάνατο, τη φθορά της καθημερινότητας από το όνειρο, έλκει σαν μαγνήτης τους ανθρώπους και τους καλεί να κάνουν την υπέρβασή τους. Στην ταινία εκτυλίσσονται τέσσερις διαφορετικές ιστορίες, με συνδετικό κρίκο τις όχθες του ποταμού. Τρεις χωρικοί κλέβουν έναν σταυρό από κάποιο μοναστήρι, το ποτάμι θα παρασύρει στη θάλασσα την ανομία τους. Πιο συγκεκριμένα, οι τρεις ληστές που κλέβουν το σταυρό, στην πορεία τους βρίσκουν το ποτάμι και αναρωτιούνται πώς θα περάσουν απέναντι για να γλυτώσουν. Το ποτάμι αποτελεί τη διαφυγή τους και το πέρασμά του εξασφαλίζει τη σωτηρία τους.

Η δεύτερη ιστορία της ταινίας διαδραματίζεται επίσης σε ένα ποτάμι. Φαντάροι φτάνουν σε αυτό το χώρο και αναμένουν τον ερχομό κάποιων ναρκοθετών. Το ποτάμι αποτελεί χαρακτηριστικό σημείο του χώρου και σημείο αδιάβατο για τους στρατιώτες καθώς δεν πρέπει να το πλησιάσουν. Σημαντικό στοιχείο της ταινίας αποτελεί πως ούτε οι θεατές βλέπουν το ποτάμι. Πριν από την τοποθέτηση των ναρκών, οι στρατιώτες αναφέρονται στην αντίπαλη παράταξη και στους «Άλλους». Όταν φτάνουν οι άνδρες για την τοποθέτηση των ναρκών, δίνεται η διαταγή στους φαντάρους να παραμείνουν, ώστε να μπερδέψουν τους «Άλλους» και να μην καταλάβουν την επιχείρηση. Ο ήρωας της δεύτερης ιστορίας ταυτίζεται με τον ήρωα του Σαμαράκη. Η διαταγή είναι η ίδια, δεν πρέπει κανείς να εισέλθει στον ποταμό. Ο στρατιώτης δεν μπορεί να δεχτεί πως η

92 Β. Κονιδάρη, «Από το «Ποτάμι» του Α. Σαμαράκη στο «Ποτάμι» του Ν. Κούνδουρου. Η φιλική απεικόνιση ενός αντιπολεμικού έργου σε συνδυασμό με άλλες ιστορίες», *Πόρφυρας* 2017(165):σσ. 223-226.

επιθυμία του για μπάνιο στο ποτάμι δεν θα πραγματοποιηθεί. Ο ήρωας της ταινίας θα πληρώσει με τη ζωή του το δισταγμό του και θα πέσει νεκρός από τα πυρά της εχθρικής απέναντι πλευράς.

Ένα ζευγάρι ερωτευμένων που κλέφτηκαν παράνομα θα πέσει σε ναρκοπέδιο κοντά στο ποτάμι και η δοκιμασία αυτή θα οδηγήσει στην αποδοχή της σχέσης τους από τους δικούς τους. Σε αυτή την ιστορία, που αποτελεί και την τρίτη στη σειρά, το ποτάμι αποτελεί και πάλι ένα μέρος όπου οι δύο ερωτευμένοι μπορούν να ξεφύγουν από τον κόσμο (ίσως και σε αυτή την ιστορία ο κόσμος ταυτίζεται με τους «Άλλους») και να βρουν τη χαμένη τους ελπίδα⁹³.

Τέλος, ένα μικρό κοριτσάκι που το έσκασε από μια διαλυμένη οικογένεια, θα δεχτεί την προστασία από έναν συνομήλικό της βοσκό. Ανάμεσα τους θα δημιουργηθεί ο δεσμός της φιλίας.

Αναφερόμενοι στην ταινία και στο τμήμα που ταυτίζεται με το έργο του Σαμαράκη, ο στρατιώτης που χάνει τη ζωή του είναι Έλληνας και ο πόλεμος στη διάρκεια του οποίου συμβαίνει ο θάνατος του είναι ο Β' Παγκόσμιος. Ακόμη, σε αντίθεση με το *Ποτάμι* του Σαμαράκη όπου ο στρατιώτης ονειρεύεται το ποτάμι, το θεωρεί πειρασμό και το παρομοιάζει με μια γυναίκα, στην ταινία η σκηνή αυτή παραλείπεται και το μπάνιο του στρατιώτη στο ποτάμι αποτελεί απόφαση της στιγμής.

Επίσης ένα σημαντικό στοιχείο, τόσο στο καθεαυτό έργο, όσο και στην ταινία, είναι η ψυχογράφηση μόνο του ενός στρατιώτη. Παραλείπεται οποιαδήποτε πληροφορία για τον «Άλλον». Δεν αναφέρεται κανένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας ή της συμπεριφοράς του. Δεν γνωρίζει ο αναγνώστης αν ήθελε να σκοτώσει τον στρατιώτη ή αν στη συνέχεια μετάνιωσε για την πράξη του. Όπως έχει αναφερθεί, στο *Ποτάμι* του Α. Σαμαράκη οι στρατιώτες δεν έχουν κάποια συγκεκριμένη ταυτότητα. Δεν προσδιορίζεται το έθνος τους, ούτε ποια παράταξη είναι η «καλή» και ποια είναι η «κακή». Κατ' επέκταση δεν γνωρίζει ο αναγνώστης, σε ποια παράταξη ανήκει ο στρατιώτης που χάνει τη ζωή του.

Ο Ν. Κούνδουρος παρουσιάζεται να ακολουθεί την απλότητα του ύφους του Α. Σαμαράκη και στις άλλες τρεις ιστορίες που εκτυλίσσονται στη διάρκεια της ταινίας.

Στα έργα του Σαμαράκη υπάρχει μια κινηματογραφική σκοπιά που γίνεται εμφανής από την εναλλαγή των σκηνών.

93 Δ. Τεμπρίδου – Δ. Πούλου, Ποτάμια που ενώνουν – Ποτάμια που χωρίζουν: Αντώνης Σαμαράκης και Νίκος Κούνδουρος, *Πόρφυρας* 2017(165): 227-236, σσ. 231-232.

Το Ποτάμι στο *Αρνούμαι*

Το ποτάμι είναι ένα κατεξοχήν σύμβολο των έργων του Α. Σαμαράκη. Αυτό μαρτυρείται από το γεγονός ότι είναι παρόν και σε άλλα έργα του, εκτός από το ομώνυμο. Μάλιστα συμβάλλει καθοριστικά στην εξέλιξη της πλοκής των έργων αυτών.

α) Στο *Αρνούμαι* υπάρχει ακόμη ένα ποτάμι που διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στην πλοκή⁹⁴.

«Σε εκείνη την περιοχή το ποτάμι ήταν έρημο...»,

«Το ποτάμι δεν ήτανε γι' αυτόν ένα ποτάμι και τίποτα παραπάνω. Ένας παιδικός του φίλος ήτανε τούτο το ποτάμι, ένας φίλος δεμένος με κείνα τα χρόνια, τα μακρινά αγαπημένα χρόνια που ήτανε παιδί», «Εγώ γεννήθηκα στο ποτάμι μέσα...⁹⁵».

Το ποτάμι σε αυτό το έργο χωρίζει και ταυτόχρονα ενώνει δύο κόσμους: τον παλιό κόσμο, το σπίτι του ήρωα πριν από τον πόλεμο και τον εαυτό του πριν από τον πόλεμο, καθώς και τον νέο κόσμο· είναι οι αλλαγές που επέφερε ο πόλεμος και η διάψευση των προσδοκιών του ήρωα. Αποφασίζει πηδώντας στο ποτάμι να δώσει τέλος στη χωρίς νόημα ζωή του. Όμως, πριν εκτελέσει την απόφασή του, το γλίστρημα ενός συνανθρώπου του στο ποτάμι τον ωθεί και αυτόν να πέσει, όχι πια για να τερματίσει τη δική του ζωή αλλά για να σώσει το συνάνθρωπό του. Μέσα από αυτό το τυχαίο συμβάν αντιλαμβάνεται ξανά το νόημα της ζωής και αποκτά ελπίδα.

Ανάμεσα στα δύο ποτάμια υπάρχουν κάποιες διαφορές. Στο *Ποτάμι* ο πόλεμος βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη και οι στρατιώτες εισέρχονται γυμνοί. Στο *Αρνούμαι* ο πόλεμος έχει τελειώσει, οι άνθρωποι εισέρχονται με τα ρούχα και σώζεται μια ανθρώπινη ύπαρξη.

β) Ποτάμι υπάρχει και στο μυθιστόρημα *Εν Ονόματι*. Το ποτάμι «Ζαβολιάρης» παρουσιάζεται στο *Εν ονόματι* ως σημείο αναφοράς της αγάπης του Δημήτρη και της Κατερίνας. Στο τέλος του μυθιστορήματος ο Δημήτρης απελευθερώνεται στη θάλασσα όπου καταλήγει και ο Ζαβολιάρης. «...και ο Δημήτρης καλπάζοντας με τη Σαίτα χύνεται μέσα στη θάλασσα, τη θάλασσα την πικροθάλασσα και πικροκυματούσα...⁹⁶».

Το ποτάμι ως σύμβολο στα έργα του Σαμαράκη φανερώνει τη διέξοδο και συχνά το θάνατο. Ταυτόχρονα σηματοδοτεί την αρχή της ελευθερίας και της ελπίδας για τον κόσμο του μέλλοντος.

94 Δ. Τεμπρίδου – Δ. Πούλου, Ποτάμια που ενώνουν – Ποτάμια που χωρίζουν: Αντώνης Σαμαράκης και Νίκος Κούνδουρος, *Πόρφυρας* 2017(165): 227-236, σσ. 227-228.

95 Α. Σαμαράκης, *Αρνούμαι* [1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 208-211.

96 Α. Σαμαράκης, *Εν Ονόματι* [1998], (20ή έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σ. 119.

2.1.3 Σ' ένα συνοριακό σταθμό⁹⁷

Ο συνταξιούχος υπάλληλος ενός σιδηροδρομικού σταθμού ανακαλεί στη μνήμη του τη βαθιά του επιθυμία από μικρό παιδί να εργαστεί στα τρένα που τόσο πολύ αγαπούσε. Κατάφερε να πραγματοποιήσει το όνειρό του και να γίνει υπάλληλος του σιδηροδρομικού σταθμού. Στην ηλικία της συνταξιοδότησης και έχοντας πολλές αναμνήσεις από το επάγγελμά του, τις οποίες θα ήθελε να καταγράψει σε ένα βιβλίο, φέρνει στη μνήμη του ένα συγκεκριμένο περιστατικό: Κατά τη διάρκεια της απασχόλησης του στο τρένο, παρατήρησε έναν επιβάτη να κατεβαίνει με έναν ύποπτο τρόπο και να εξαφανίζεται. Αποφάσισε να μην αφήσει ανεξερεύνητη την υπόθεση και άρχισε να ψάχνει τον άγνωστο. Ο επιβάτης του τρένου ήταν καθισμένος στο σταθμό και απορροφημένος στις έγνοιες του. Θέλοντας να εξιχνιάσει το μυστήριο που κρυβόταν πίσω από την περίεργη συμπεριφορά του, τον πλησίασε και τον ρώτησε τι συνέβη⁹⁸.

Ο άγνωστος άνδρας του εκμυστηρεύτηκε πως για χρόνια σχεδίαζε ένα ταξίδι στο εξωτερικό και μόλις έφτασε η στιγμή να το πραγματοποιήσει φοβήθηκε και αποφάσισε να πηδήξει από το τρένο. Ονειρευόταν μια άλλη ζωή, έναν άλλο κόσμο, ζούσε με την ελπίδα πως το ταξίδι αυτό θα σηματοδοτούσε ένα νέο ξεκίνημα. Όμως ο φόβος κυριάρχησε μέσα του. Η απορία του υπαλλήλου ίσως ταυτίζεται με την απορία που δημιουργείται στον αναγνώστη· γιατί φοβόταν και ποιον φοβόταν; Η απάντηση ήταν ότι φοβόταν τον ίδιο του τον εαυτό. *«Αν κουβαλήσω μαζί μου και τον εαυτό μου, αυτόν τον φθαρμένο εαυτό μου. Αν τον κουβαλήσω μαζί μου, εκεί, στην άλλη γη, τότε...α, τότε δε θα υπάρχει πια ελπίδα. Ενώ τώρα, έχω τουλάχιστον την ελπίδα πως κάπου αλλού θα μπορούσα να 'μαι αλλιώτικος⁹⁹»*.

Ο ήρωας χάνει την αυτοπεποίθησή του, μια σειρά αποτυχημένων πράξεων τον καθιστούν αδύναμο, τον καθηλώνουν και «ποτίζουν» την ψυχή του με αγωνία και φόβο. Καταρρακώνεται εσωτερικά και εξωτερικά από τα δυσεπίλυτα κοινωνικά προβλήματα. Ίσως ο συγκεκριμένος ήρωας να αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα ανθρώπου της μεταπολεμικής εποχής που δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει τα πολλά άλυτα κοινωνικά προβλήματα που άφησε ο πόλεμος. Η εποχή αυτή υστερεί σε ιδανικά και επιλογές.

2.1.4 Ο ήλιος έκαιγε πολύ...

97 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 37.

98 ό. π. σημ. 3, σ. 62.

99 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 42.

Δύο πολύ σημαντικά προβλήματα της μεταπολεμικής περιόδου ήταν η πείνα και η ανεργία. Το διήγημα περιγράφει την τραγική ιστορία ενός ανθρώπου εξαθλιωμένου και βασανισμένου από τις κακοτυχίες της ζωής.

Ο άνεργος άνδρας περιφέρεται έχοντας ελάχιστα χρήματα και αναζητεί μια θέση εργασίας με απώτερο σκοπό την επιβίωση. Η ελληνική κοινωνία μετά τον πόλεμο και την Κατοχή συνεχίζει να αντιμετωπίζει σοβαρά ζητήματα όπως η πείνα, οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, η ανεργία και η κοινωνική αδικία.

Ο ήλιος έκαιγε πολύ και δυσκόλευε την προσπάθεια του να περπατήσει στους δρόμους της πόλης. Η ελπίδα του για ένα καλύτερο μέλλον στηρίχθηκε σε ένα λαχειοπώλη. Το λαχείο ίσως αποτελούσε την διέξοδο του από την ανεργία. Σκεπτόταν να διαθέσει τα ελάχιστα χρήματα που του είχαν απομείνει για την αγορά ενός λαχείου. Σκεπτόμενος πως υπήρχε χρόνος για την απόκτηση του λαχείου, συνέχισε την άσκοπη περιπλάνηση του στην πόλη. Μικρά καθημερινά περιστατικά συμπλήρωσαν την ημέρα του, ώσπου σε μια εφημερίδα παρατήρησε μια αγγελία για θέση εργασίας σε ένα γραφείο εισαγωγών εξαγωγών. Αποφασίζει να διεκδικήσει την θέση. Στην προσπάθεια του αυτή αντιλαμβάνεται πως η εξωτερική του εμφάνιση δεν θα πληρούσε τα απαραίτητα κριτήρια και ξοδεύει τα χρήματά του σε ένα ξύρισμα.

Η καθυστέρηση του τον οδηγεί στο να χάσει τη θέση και να έχει μείνει χωρίς χρήματα. Ο λαχειοπώλης εμφανίζεται ξανά για του υπενθυμίσει πως έχασε την ελπίδα του, καθώς δεν είχε πια χρήματα για να αγοράσει το λαχείο. Οι δυσμενείς συνθήκες θα συνεχιστούν και παρότι είχε αντιμετωπίσει στο παρελθόν την πείνα και την εξαθλίωση κατά τη διάρκεια της Κατοχής, η μοίρα φαίνεται να συνεχίζει να δυσκολεύει τη ζωή του.

Σημάδι της μοίρας αποτέλεσε και η πινακίδα η οποία έγραφε: «Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΕΛΚΥΣΤΗΡΟΣ ΕΠΙΤΡΕΠΕΤΑΙ ΜΟΝΟΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΝΟΙΚΟΥΣ». Ο ήρωας καθυστερεί ακόμη περισσότερο διότι δεν χρησιμοποίησε τον ανελκυστήρα και η θέση εργασίας χάθηκε μέσα σε δέκα λεπτά. *«Η πινακίδα μοιάζει σαν ένας αυθαίρετος γραπτός νόμος, που καθηλώνει τους ανθρώπους στην κακή τους μοίρα, όσο κι αν προσπαθούν να την ξεπεράσουν και να «ανέβουν»...¹⁰⁰».*

2.1.5 Μια νύχτα...¹⁰¹

Κεντρική ιδέα του διηγήματος είναι η μοναξιά που βιώνει ο σύγχρονος άνθρωπος. Η ιστορία αρχίζει σε ένα γραφείο, όπου ο χρόνος κυλά αδιάφορα για τους υπαλλήλους. Το

¹⁰⁰ ό. π., σσ. 43, 64.

¹⁰¹ Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 49.

χιόνι που πέφτει, φέρνει έκπληξη στους υπαλλήλους και γεμάτοι χαρά σπεύδουν να το παρακολουθήσουν. Μόνο ο ήρωας παραμένει ατάραχος στο γραφείο του. Η συμπεριφορά του παραξενεύει τη δακτυλογράφο που οδηγείται στο συμπέρασμα πως ο συνάδελφός της «*αγαπά τη μοναξιά!*». Τα λόγια της ηχούν μέσα του και του ξυπνούν συναισθήματα, καθώς ο ήρωας απεχθάνεται τη μοναξιά. Φεύγοντας από το γραφείο, περιπλανιέται στους δρόμους της πόλης. Σκέφτεται πόσο θα ήθελε να εκμυστηρευτεί όλα όσα βασάνιζαν το μυαλό του. Βλέποντας μια φιγούρα σε μια γωνιά, πλησιάζει έχοντας ανάγκη να μιλήσει. Ανοίγει την καρδιά του και εκμυστηρεύεται τα συναισθήματά του σε έναν χιονάνθρωπο.

Ο άνθρωπος της μεταπολεμικής περιόδου και συγκεκριμένα ο ήρωας, «*ένοιωθε μοναξιά*¹⁰²». Ο ήρωας είχε τη θέληση να αλλάξει αυτή την κατάσταση και να πλησιάσει τους συνανθρώπους του γιατί μισούσε τη μοναξιά, όμως παρά την προθυμία του, ο κόσμος μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είχε αλλάξει. «*Ήθελε να ναι κοντά στους ανθρώπους, δίπλα τους, να σκύψει πάνω στην αγωνία τους, να κάνει το χρέος του στους βασανισμένους ανθρώπους του καιρού του. Μα ήτανε κάτι που τον εμπόδιζε...είχε μια σύγχυση μέσα του. Ήτανε φυσικό τούτο, γιατί είχε τη ζωή γύρω του, τον κόσμο. Και η σύγχυση η δική τους μεταδόθηκε σε αυτόν. Μήπως η ζωή μας, ο κόσμος μας, αυτά τα χρόνια ύστερ' από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν είναι σε σύγχυση*,¹⁰³».

Ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα του ανθρώπου μετά τον πόλεμο αποτέλεσε η απομόνωση και η μοναξιά του. Η απομάκρυνση του ατόμου από το κοινωνικό σύνολο, του στερεί την επικοινωνία και ενισχύει τη μοναξιά του. Ο πόλεμος έκανε το συναίσθημα της μοναξιάς να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις, καθώς όχι μόνο βρίσκει αντίθετη την ανθρώπινη φύση, αλλά έρχεται επίσης σε αντίθεση και με την καθημερινότητα. Μεγάλα αστικά κέντρα αποτελούν τα μέρη στα οποία εμφανίζεται η μοναξιά ως κύριο συναίσθημα των ανθρώπων.

Ο ήρωας, που εργάζεται σε ένα γραφείο, γίνεται στόχος από τη συνάδελφο διότι δεν του κάνει εντύπωση το ότι χιονίζει. Η συνάδελφος θεωρεί πως του αρέσει να ζει στη μοναξιά του μακριά από τους άλλους και πως δεν απολαμβάνει τις απλές καθημερινές στιγμές. Τα λόγια της αγγίζουν την καρδιά του, καθώς ο ήρωας απεχθάνεται τη μοναξιά. Περιπλανώμενος στους δρόμους συλλογίζεται πόση ανάγκη υπάρχει για συντροφικότητα, πόσα ψυχολογικά αδιέξοδα απασχολούν την ανθρώπινη φύση και τελικά πόσο θα ήθελε να εκμυστηρευτεί όσα σκέφτεται στη συνάδελφό του.

Όλα τα παραπάνω εκφράζονται μέσα από μια αφήγηση σε γ ενικό πρόσωπο. Ο

102 ό. π., σ. 51.

103 ό. π., σ. 52.

αφηγητής, με την εσωτερική εστίαση γνωρίζει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ήρωα, αφηγείται τα γεγονότα και τα αναφέρει χωρίς να συμμετέχει σε αυτά.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στιγμάτισε τις ζωές των ανθρώπων, τις γέμισε με αγωνία και φόβο. Ο ψυχικός τους κόσμος ήταν σε «σύγχυση». *«Είχε σκεφτεί πάνω στη ζωή. Γύρευε να δει την αλήθεια. Το αληθινό πρόσωπο της ζωής. Και είδε! Μα τότε ανακάλυψε πως είχε μείνει μόνος... ήθελε να βγει από τη μοναξιά του, τη μισούσε».*

Κατάφερε ο ήρωας να αποκαλύψει τις σκέψεις του, να ηρεμήσει από όσα τον βασάνιζαν. Εξομολογήθηκε τις επιθυμίες του σε έναν χιονάνθρωπο. Ο αντιήρωας προσπαθεί να βρει μια διέξοδο από τη μοναξιά και τη ζοφερή πραγματικότητα. Θέλει να επικοινωνήσει μα συγκρατείται. Τελικά επιλέγει ένα άψυχο αντικείμενο που δεν μπορεί να τον κατακρίνει και ξετυλίγει τις σκέψεις του.

Μέσα από αυτό το διήγημα γίνεται ορατή η αβεβαιότητα, η σύγχυση και η αλλοίωση των αξιών. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό του έργου είναι αυτό που χαρακτηρίζει και τη μεταπολεμική περίοδο: η αδυναμία έκφρασης των συναισθημάτων του ανθρώπου που έχει σαν αποτέλεσμα την αποσιώπηση και τη μοναχικότητα.

«Η μοναξιά που ένοιωθε δεν ήτανε μια ατομική περίπτωση. Ένοιωθε πως είναι η μοίρα του σημερινού ανθρώπου. Ποτέ άλλοτε όσο σήμερα δεν ήταν τόσο βαθιά η μοναξιά μπροστά στον άνθρωπο!¹⁰⁴».

2.1.6 Το ποδήλατο¹⁰⁵

Σε μια φτωχική γειτονιά, ένα αγόρι δεκαπέντε χρονών, ύστερα από κόπους και στερήσεις εκπληρώνει το όνειρό του και αγοράζει ένα ποδήλατο. Τα μέλη της γειτονιάς συγκεντρώνονται στην αυλή για να θαυμάσουν το όμορφο ποδήλατο και να επαινέσουν το αγόρι για την προσπάθεια που κατέβαλε. Η απόκτηση ενός καινούργιου ποδηλάτου, αποτελούσε θαυμαστό γεγονός σε μια περίοδο όπου επικρατούσαν η φτώχεια και οι δυσμενείς συνθήκες επιβίωσης. Ανάμεσα στα πρόσωπα που παρευρίσκονταν, η μητέρα και ο παππούς του νεαρού αγοριού επικροτούσαν την προσπάθεια του. Ο πατέρας του παιδιού είχε εκτελεστεί από τους Γερμανούς στην Κατοχή και το παιδί είχε απομείνει ορφανό. Η ασχήμια της ζωής τον όπλισαν με δύναμη για να αγωνιστεί και να προσφέρει τα απαραίτητα στη μητέρα και τον άρρωστο παππού του.

Η χαρά των ανθρώπων της γειτονιάς για την απόκτηση του ποδηλάτου μαρτυρεί την

¹⁰⁴ ό. π., σσ. 52, 53.

¹⁰⁵ Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 55.

μεγάλη συναισθηματική και υλική αξία του ποδηλάτου για την εποχή. Ο μόχθος του αγοριού και η τελική απόκτηση του πολυπόθητου αντικειμένου φανερώνει πως υπάρχει ακόμη χαρά και ελπίδα στον κόσμο. Ένα κορίτσι του προσφέρει ένα κόκκινο τριαντάφυλλο, κερδίζοντας την προσοχή του. *«Το όλο εγχείρημα μοιάζει με ένα βάπτισμα στη ζωή, ένα βάπτισμα στην ελπίδα, πως οι πληγές μπορούν να κλείσουν, πως και οι «χαμένοι» της ζωής μπορούν να έχουν μερίδιο στις ομορφιές και στις χαρές του κόσμου¹⁰⁶»*.

Έτοιμος πια ο ήρωας δοκιμάζει το ποδήλατό του στο δρόμο. Τα μέλη της γειτονιάς τον επικροτούν και ζητωκραυγάζουν συμμετέχοντας στη χαρά του. Οι φωνές, η εικόνα του κοριτσιού, το κόκκινο τριαντάφυλλο απογειώνουν τη χαρά του και τον κάνουν να αφεθεί στη ξεγνοιασιά της στιγμής. Ένα φορτηγό θα βάλει τέλος στη χαρά του και θα τον παρασύρει στο θάνατο.

«...άξαφνα ολάκερος ο κόσμος γίνηκε ένα κόκκινο τριαντάφυλλο¹⁰⁷». Η χαρά μετατρέπεται σε θλίψη, η δυστυχία και ο πόνος επιστρέφει στη ζωή τους και τους καθηλώνει σε μια μοίρα που δεν αλλάζει. Οι ελπίδες των ανθρώπων διαψεύστηκαν μετά τον πόλεμο και δεν επήλθε η επιθυμητή ανάκαμψη, επέστρεψαν στον θρήνο και στο πένθος. Αυτό "συμβολικά" εμφανίζεται στην ιστορία αυτή.

2.1.7 ...Και ώρα 7.15 μ.μ.¹⁰⁸

Στο πλαίσιο μιας εκδήλωσης του «Ηθοπλαστικού και Κοινωφελούς Συλλόγου», πραγματοποιείται μια ομιλία προς τιμήν όσων έχασαν ηρωικά τη ζωή τους κατά τη διάρκεια του τελευταίου πολέμου. Πλήθος ανθρώπων συγκεντρώνεται στην αίθουσα με σκοπό να ακούσουν την ομιλία. Πολλά από τα πρόσωπα κατέχουν σημαντικές θέσεις στην κοινωνική και πολιτική ζωή της πόλης. Τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς τους αναδεικνύονται με τέτοιο τρόπο από τον συγγραφέα, ώστε ο αναγνώστης να αναρωτιέται για το αν ο σύλλογος είχε πράγματι ηθοπλαστικό χαρακτήρα. Ο εκφωνητής του λόγου διακατέχεται από άγχος κατά τη διάρκεια της ομιλίας. Ο εσωτερικός του εαυτός δεν συμφωνεί με τα όσα είναι καταγεγραμμένα στην ομιλία παρόλα αυτά συνεχίζει να τα εκφωνεί. Το περιεχόμενο του λόγου αναφέρεται στον καινούργιο κόσμο που ξεπροβάλλει, στο «λαμπρό» μέλλον που ακολουθεί. Σύμφωνα με την ομιλία, *«Μία εποχή, κατά την οποία η ανθρωπότητα θα βαδίσει προς τα πεπρωμένα της, εις την λεωφόρον του*

106 ό. π., σ. 66.

107 ό. π., σ. 58.

108 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 59.

μέλλοντος, το οποίο ανοίγεται εμπρός της φωτεινόν και λαμπρόν...».

Ο εκφωνητής/ήρωας γνώριζε βαθιά μέσα του πως όλα τα παραπάνω αποτελούσαν «φιλολογία». Σκέφτεται πως «...αυτά που έλεγε ήτανε «φιλολογία», πως οι πληγές που είχαν ανοιχτεί από τον πόλεμο και την Κατοχή ήτανε πολύ βαθιές, πως ο κόσμος μας είναι ο ίδιος και χειρότερος, πως ένας καινούργιος πόλεμος απλώνει τη σκιά του πάνω στη γη, πως το μέλλον κάθε άλλο παρά «φωτεινόν και λαμπρόν» ανοίγεται...». Τίποτα δεν είχε αλλάξει. Μάταιος ο αγώνας των συντρόφων του για έναν καλύτερο κόσμο μετά τον πόλεμο.

Τα συναισθήματα του και οι σκέψεις του κορυφώνονται στην όψη ενός παιδιού περίπου 15 ετών που παρευρίσκεται στην ομιλία. Ξαφνικά παύει να σκέφτεται το ακροατήριο και η προσοχή του επικεντρώνεται στο παιδί. Νοιώθει πως δεν μπορεί να συνεχίσει να λέει ψέματα. Το παιδί συμβολίζει τη νέα γενιά, τα όνειρα, τα οράματα και την ελπίδα για αλλαγή. Πώς θα μπορούσε να κοροϊδέψει ένα παιδί; Πώς θα μπορούσε να σηκώσει ένα τόσο βαρύ φορτίο; Αδυνατεί να σκεφτεί πως το παιδί αυτό θα γινόταν θύμα ενός ανερχόμενου και αποτρόπαιου νέου πολέμου. Τα λόγια του δεν ήταν αληθινά, ο ίδιος δεν συμφωνούσε με το περιεχόμενο της ομιλίας, έπρεπε να σταματήσει. Το βλέμμα του παιδιού τον ώθησε να πει: «Δεν μπορώ».

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του έργου είναι η αντίθεση ανάμεσα στον αφηγητή και τον εκφωνητή του λόγου. Ο αφηγητής και ο εκφωνητής, παρότι αποτελούν το ίδιο πρόσωπο, κατέχουν μια διαφορετική οπτική των πραγμάτων. Οι εσωτερικές του σκέψεις μαρτυρούν πως διαφωνεί με το περιεχόμενο του λόγου και τις δηλώσεις που σχετίζονται με το νέο κόσμο.

Ο εξωτερικός του μονόλογος, στο πλαίσιο της ομιλίας αναδεικνύει την ύπαρξη καλύτερων συνθηκών και την αναγέννηση ενός νέου κόσμου καθώς λέγεται, «*Εκ της τέφρας των ερειπίων τα οποία επεσώρευσεν ο πόλεμος και η Κατοχή, μία νέα εποχή ανέτειλε δια την ανθρωπότητα, ως ο φοίνιξ εκ της τέφρας του...*¹⁰⁹».

Το διήγημα παρουσιάζει πολλά στοιχεία της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας. Ο ήρωας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρώπου της μεταπολεμικής περιόδου. Προσπαθεί να συμβιβαστεί με το «σύστημα» και τον «ηθοπλαστικό» χαρακτήρα του, παρότι δεν συμφωνεί με όσα αυτό κηρύσσει. Ο ψυχικός του κόσμος διαταράσσεται και αυτό γίνεται φανερό μέσα από το λόγο του. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η καθαρεύουσα. «*Πρόκειται για μια καθαρεύουσα που βρίθει από εθνικιστικούς*

109 ό. π., σσ. 62, 63, 65.

ρητορισμούς, κοινούς τόπους χαρακτηριστικούς της κοινωνίας της εποχής¹¹⁰».

Μέσα από αυτό το διήγημα αναδύεται η μεγάλη αγάπη του Αντώνη Σαμαράκη για τα παιδιά και γενικά τη νέα γενιά. Φανερόνται οι αξίες του σεβασμού, της αλληλεγγύης και της υπεράσπισης απέναντι στο παιδί. Κάθε άνθρωπος σε οποιοδήποτε σημείο της γης και κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες οφείλει να προστατεύει και να υπερασπίζεται την εικόνα του παιδιού.

Ο πόλεμος, οι κοινωνικές ανισότητες κ.α. αποτελούν απειλές της σύγχρονης καθημερινότητας. Το παιδί είναι η εικόνα του αύριο, του μέλλοντος. Το παιδί μεγαλώνοντας θα κρίνει όλα όσα έγιναν και θα ζητήσει εξηγήσεις. Πώς να κοροϊδέψεις ένα παιδί, όταν το μέλλον θα αποκαλύψει τους κινδύνους που ελλοχεύουν; Ένας νέος πόλεμος θα επισκιάσει τον κόσμο του και θα επιφέρει νέα προβλήματα. Η ομιλία είναι γεμάτη από την αρνητική ενέργεια του πολέμου. Ο ομιλητής δεν μπορεί να συνεχίσει καθώς αισθάνεται ότι η ώρα της κρίσης δεν αργεί¹¹¹.

2.1.8 Πολεμική Ιστορία¹¹²

Ο τίτλος του έργου μαρτυρεί και το περιεχόμενο του. Πρόκειται για μια πολεμική ιστορία, η οποία διαδραματίζεται σε μια πόλη γεμάτη από ερείπια και γκρεμισμένα σπίτια εξαιτίας του πολέμου. Πιθανόν ο πόλεμος ο οποίος διεξήχθη να ήταν εμφύλιος πόλεμος. Δύο αντίπαλες παρατάξεις μάχονταν με τη χρήση πολυβόλων μέσα από τα χαλάσματα που είχαν προκληθεί. Ο ήρωας αποτελούσε έναν ενεργό στρατιώτη που εδώ και τρία χρόνια πολεμούσε ενάντια στον αντίπαλο που απείχε μόνο εκατό μέτρα. Δίπλα του, κατά τη διάρκεια του πολέμου, πεθαίνει ένας στρατιώτης του δικού του στρατοπέδου. Ο ήρωας συνέχισε να γεμίζει το όπλο του και να ρίχνει στον εχθρό. Την καθημερινότητα του πολέμου διακόπτει η εμφάνιση ενός παιδιού. Ένα αγόρι εφτά- οχτώ χρονών ξεπροβάλλει μέσα από τα ερείπια και ξαφνιάζει τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Στέκεται αβοήθητο και τρομαγμένο μπροστά σε έναν τοίχο. Η ανακωχή δεν κράτησε αρκετό χρόνο και τα πυρά ξανά ξεκίνησαν. Ο ήρωας ένοιωσε την ανάγκη να βοηθήσει το μικρό παιδί. Σύρθηκε στο έδαφος και ύστερα από ένα τραύμα στο χέρι, προστάτευσε το αγόρι.

Προφυλάσσει το παιδί σε ένα μισογκρεμισμένο σπίτι και γεμάτος από χαρά για αυτή την πράξη, *«Έσωσα τη ζωή ενός παιδιού!...Σίγουρα θα με προτείνουνε για μετάλλιο!»¹¹³*,

110 Θ. Νιάρχος, *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Αθήνα 2000, εκδ. Καστανιώτη, σ. 68.

111 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 83.

112 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 71.

113 ό. π., σ. 73.

ηρεμεί και κοιμάται. Όταν ξύπνησε ήρθε αντιμέτωπος με έναν εφιάλτη. Το παιδί που έσωσε «έπαιζε» τον πόλεμο. *«Είχε πάρει το πόδι της καρέκλας και το είχε για τουφέκι, πίσω από το μπαούλο σαν πίσω από οδόφραγμα¹¹⁴»*. Σκέφτηκε πως όταν το παιδί θα μεγάλωνε θα γινόταν και αυτό στρατιώτης και θα συνέχιζε τον πόλεμο.

Η χαρά που ένοιωθε μετατράπηκε σε ενοχή. Το παιδί από θύμα του πολέμου, μεγαλώνοντας θα γίνονταν θύτης και θα στερούσε και αυτός ζωές, όπως έκανε και ο ήρωας. Την προσοχή του απέσπασαν φωνές, έσπευσε να δει τι συνέβαινε. Οι αντίπαλοι επρόκειτο να ανατινάξουν το τετράγωνο. Οι φαντάροι που ανήκαν στο στρατόπεδό του έφευγαν, έφυγε και ο ήρωας μαζί τους.

Και σε αυτό το έργο υπέρτατη αξία είναι η ζωή. Ο ανώνυμος στρατιώτης σώζει τη ζωή ενός παιδιού. Η χαρά του καλύπτεται από την εικόνα του παιδιού να παίζει με στρατιωτάκια. Στο μυαλό του σχηματίζεται η εικόνα του θανάτου. Γλύτωσε ένα παιδί από τον τωρινό θάνατο/πόλεμο, όμως μεγαλώνοντας θα βιώσει τον αληθινό πόλεμο όπως συμβαίνει σε κάθε γενιά.

Ο στρατιώτης ως αντλήρωας, δηλώνει με τις σκέψεις του πως ο πόλεμος δεν έχει τέλος. Το μέλλον κρύβει άλλους κινδύνους και η αξία της αυτοθυσίας αμφισβητείται. Η ειρήνη φαντάζει μακρινό όνειρο.

Το διήγημα αυτό του Σαμαράκη φανερώνει το συναίσθημα της αγωνίας που βίωσαν οι άνθρωποι μέσα από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς και τους πολέμους που ακολούθησαν. Η επιθυμία για ειρήνη και συναδέλφωση των λαών επισκιάστηκε από το ψυχροπολεμικό κλίμα και από τις δυσμενείς κοινωνικοπολιτικές συνθήκες.

2.1.9 Ζητείται ελπίς¹¹⁵

«Από τότε που τελείωσε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η σκιά του τρίτου δεν έχει πάψει να βαραίνει πάνω στον κόσμο μας. Και στο μεταξύ, το αίμα χυνότανε, στην Κορέα χτες, στην Ινδοκίνα σήμερα, αύριο...Ο πόλεμος, η βόμβα υδρογόνου, οι αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησης»...Το πανόραμα της ζωής¹¹⁶».

Η συλλογή *Ζητείται Ελπίς* εγείρει σημαντικά ζητήματα στον αναγνώστη. Μέσα σε ένα κλίμα όπου εδρεύει το αδιέξοδο κάτι θα πρέπει να συμβεί, ώστε ο άνθρωπος να ξεφύγει από αυτό και να επαναφέρει στη ζωή του την ελπίδα. Παρουσιάζεται εκφυλισμένος, ανήσυχος και γεμάτος απελπισία για το μέλλον που ξημερώνει. Παλεύει με τον εαυτό του

114 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 74.

115 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 75.

116 ό. π., σ. 76.

και δεν αποδέχεται την αδράνεια. Μόνο με την εγρήγορση θα καταφέρει να επαναφέρει την ελπίδα που αποτελεί πιθανόν και τη σωτηρία του σε ένα κόσμο που όλοι εφησυχάζουν¹¹⁷.

Ο πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι και αυτός ανώνυμος, όπως τα περισσότερα κεντρικά πρόσωπα των έργων του Σαμαράκη. Επαναλαμβάνει λέξεις με κεφαλαία γράμματα για να τονίσει την εξέχουσα σημασία του ρήματος « ζητείται ».

Τα πρόσωπα του Σαμαράκη, μοναχικά πρόσωπα μέσα σε καφεενία, περνούν από το αίσθημα της μοναξιάς στα κοινωνικά προβλήματα που πλήττουν τη σύγχρονη κοινωνία¹¹⁸.

Το *Ζητείται ελπίς* μοιάζει με μια δυνατή φωνή, με μια κραυγή με την οποία ο συγγραφέας προσπαθεί να εκφράσει την αγωνία του.

Το διήγημα αυτό, αποτελεί το τελευταίο της ομώνυμης συλλογής. Πρόκειται για την ιστορία ενός άνδρα που κάθεται σε ένα καφενείο και διαβάζει εφημερίδα. Ενημερώνεται για τα τελευταία νέα που επικρατούν στον πλανήτη. Ο τίτλος μιας είδησης επηρέασε το διάβασμά του: « η σκιά ενός νέου παγκοσμίου πολέμου απλούται εις τον κόσμο μας¹¹⁹ ». Τα άσχημα νέα ήταν συνεχώς παρόντα σε όλες τις σελίδες: βόμβες, αυτοκτονίες, μεταθέσεις, οικονομικά προβλήματα και αγγελίες με πωλήσεις, ενοικιάσεις κλπ. Όλα αυτά δημιουργούσαν μία αρνητική ψυχολογική κατάσταση στον ήρωα. Ο ήρωας άρχισε να διακατέχεται από προσωπικές ανησυχίες για το παρόν και το μέλλον της κοινωνίας. Συνειδητοποιώντας την επιτηδευμένη άσχημη έκβαση της κατάστασης, καταρρακώνεται ψυχικά και με αγωνία αναζητά μια ελπίδα.

Ο χώρος που διαδραματίζεται η ιστορία είναι ένα καφενείο. Αυτό δείχνει την απλότητα και την καθημερινότητα των ανθρώπων. Ο χρόνος της ιστορίας τοποθετείται μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η εστίαση είναι μηδενική, καθώς ο αφηγητής περιγράφει σε γ' ενικό πρόσωπο τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ήρωα. Ο λόγος του έργου είναι λιτός και άμεσος, σε συνδυασμό με ένα απλό αλλά δραματικό ύφος¹²⁰.

Με αφορμή την συνηθισμένη καθημερινή εικόνα, ο συγγραφέας ασκεί μια έντονη πολιτική και κοινωνική κριτική. Οι ειδήσεις της εφημερίδας αφορούν διεθνείς πολεμικές συγκρούσεις, καθώς και γεγονότα της καθημερινότητας. Πιο συγκεκριμένα, οι επιθέσεις στην Ινδοκίνα, οι βόμβες υδρογόνου, οι αυτοκτονίες λόγω των βαρύτατων οικονομικών δυσκολιών και πολλά ακόμη, οδήγησαν τον ήρωα να καταλάβει πως μετά τον Β'

117 Π. Μουλλάς, *Για τη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Κριτικές καταθέσεις*, Αθήνα 1989, εκδ. Στιγμή, σ. 15-18.

118 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 85.

119 ό. π. σ. 75.

120 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σ.72-74.

Παγκόσμιο Πόλεμο δεν επήλθε καμία αλλαγή. Τα σοβαρά προβλήματα που πάσχιζαν οι άνθρωποι να αντιμετωπίσουν κατά τη διάρκεια του πολέμου συνέχισαν να πλήττουν και τη σύγχρονη κοινωνία. Η φτώχεια και η ανεργία δεν εξαλείφθηκαν παρά το τέλος του πολέμου. Μέσα σε αυτό το δυσάρεστο κλίμα, ο κεντρικός ήρωας παρατήρησε πως υπάρχει ακόμη μια μερίδα ανθρώπων που αδιαφορούν για τις δυσκολίες της σύγχρονης πραγματικότητας και με ειρωνικό τρόπο αναφέρεται στην « Κοσμική Κίνηση ».

Τα προβλήματα που μαστίζουν την μεταπολεμική κοινωνία οδηγούν τον άνθρωπο σε βαθύ προβληματισμό, άγχος, αγωνία και ψυχική διαταραχή, καθώς παρατηρεί πως οι ελπίδες του για έναν καλύτερο κόσμο διαψεύστηκαν. Δεν υπάρχουν ιδανικά, αξίες και ηθικοί φραγμοί. Η μοναξιά και η αθλιότητα έχουν αντικαταστήσει τη χαρά, την αισιοδοξία και την ελπίδα. Ο άνθρωπος από τη συνολική περνάει στην ατομική κατάσταση και αντιλαμβάνεται πως και ο ίδιος αισθάνεται απόγνωση και χωρίς καμιά προσδοκία.

Όλα τα παραπάνω κορυφώνονται στη φράση «*Δεν υπάρχει πλέον ελπίς*». Η φράση αυτή συνοψίζει τη δυσάρεστη κατάσταση της εποχής, όσο και τη δραματική ψυχολογική κατάσταση του ήρωα. Μια πραγματικότητα χωρίς ιδεολογίες και ιδανικά. Ο αφηγητής είχε και ο ίδιος πολεμήσει για την επικράτηση της ειρήνης. Τα όνειρά του όμως δεν βγήκαν αληθινά. Η απειλή ενός νέου πολέμου και η απώλεια της ελπίδας για ένα ειρηνικό κλίμα κάνουν τον άνθρωπο αδύναμο και απογοητευμένο. Το υπαρξιακό άγχος τον οδηγεί σε αδιέξοδο.

Είναι εμφανές πως υπάρχει ταύτιση του συγγραφέα και αφηγητή μέσα από την αποκάλυψη του επαγγέλματός του. Ο αφηγητής είναι συγγραφέας, όμως δεν κατόρθωσε να δημοσιεύσει τα έργα του επειδή φοβόταν. Τα θέματά του ήταν επίκαιρα, όπως ο πόλεμος, η αλλοτρίωση των αξιών κλπ.

Με τη φράση «*Ζητείται ελπίς*» εντείνεται ακόμη περισσότερο η αντίθεση με τη φράση «*Δεν υπάρχει πλέον ελπίς*». Παράκληση για βοήθεια σε ένα κόσμο βουτηγμένο στην αγωνία, στο φόβο και στην απελπισία. Η δημοσίευση αυτού του μηνύματος θα του έδινε ελπίδα, δύναμη και θάρρος για να συνεχίσει. Ήταν ένας άνθρωπος γεμάτος ελπίδα και τώρα είναι ένας άνθρωπος χωρίς όραμα, άδειος. Η ψυχή του τον ωθεί στη δράση και στην εύρεση μιας σπίθας που θα υποκινήσει και τους συνανθρώπους του. Το μόνο που του απέμεινε είναι η δημόσια έκφραση των συναισθημάτων του. Δεν ζητάει υλικά αγαθά, ζητάει ελπίδα για να συνεχίσει να πορεύεται. Επιζητεί μια συμπαράσταση τόσο σε ηθικό όσο και σε ιδεολογικό υπόβαθρο¹²¹.

121 ό. π. σ. 72-74.

Παρά την απόγνωση στην οποία έχει περιέλθει ο ήρωας, παρά το γεγονός ότι η περιρρέουσα κατάσταση τον ωθεί στο να εγκαταλείψει κάθε προσδοκία για το μέλλον, εκείνος, έστω και την ύστατη στιγμή, θέλει να συνεχίζει να ελπίζει. Δεν παραιτείται και θέλει να παρακινήσει και τους συμπολίτες του να κάνουν το ίδιο, να ψάξουν να βρουν την ελπίδα και να παραμείνουν δυνατοί. Σπεύδει λοιπόν να δημοσιεύσει στην εφημερίδα την έκκληση του για ελπίδα.

2.2 Σήμα Κινδύνου¹²²

Σε μια μικρή, επαρχιακή πόλη εκτυλίσσεται η ιστορία του μυθιστορήματος του Αντώνη Σαμαράκη με τίτλο *Σήμα Κινδύνου*. Τα Φάρσαλα αποτελούν τον χώρο στον οποίο διαδραματίζονται τα διάφορα περιστατικά του έργου. Η ιστορία αρχίζει στο τοπικό νοσοκομείο των Φαρσάλων, όταν στη διάρκεια της εργασίας του γιατρού Δημήτριου Βασιλειάδη και εν όψει ενός χειρουργείου, ακούει το ραδιόφωνο να εκπέμπει την είδηση του πολέμου. Η στιγμή αυτή ήταν καθοριστική για την μετέπειτα εξέλιξη του έργου. Η συναισθηματική κατάσταση του γιατρού επηρεάστηκε. Δεν ήθελε να ακούει τέτοιες ειδήσεις, μα ήταν πια αργά, καθώς ήδη βαθιά μέσα του ανησυχούσε για το μέλλον. *«Όρμησα στο παράθυρο, δεν πρόφτασα να το κλείσω εγκαίρως, δεν πρόφτασα να φωνάξω του οδηγού να κλείσει το ραδιόφωνο του αυτοκινήτου του, δεν πρόφτασα να εμποδίσω τη φωνή του σπίκερ να μπει στο δωμάτιο, δεν πρόφτασα να εμποδίσω το φόβο του πολέμου...Το 'κλεισα το παράθυρο με δύναμη, παραλίγο να σπάσει το τζάμι, το κλεισα το παράθυρο, ήταν όμως αργά!»¹²³».*

Ο ψυχικός του κόσμος προσπαθούσε να συνδέσει τα γεγονότα που συνέβαιναν στο Βερολίνο, στην Κορέα, στη Μέση Ανατολή. Όλος ο κόσμος έπρεπε να έρθει ξανά αντιμέτωπος με το φόβο ενός νέου πολέμου. *«Στο διάβολο το Βερολίνο! Χτες η Μέση Ανατολή, προχτές το Σουέζ, αντιπροχτές η Κορέα... Ούτε ώρα ήσυχη από τότε που τελείωσε ο πόλεμος 1939-1945. Ούτε ώρα! Διαρκώς αυτό ο φόβος του πολέμου, ο φόβος πως ένας καινούργιος πόλεμος θα ξεσπάσει από στιγμή σε στιγμή...Σήμερα το Βερολίνο, και αύριο, αν ξεφύγουμε από το Βερολίνο, κάτι άλλο, ναι, κάτι άλλο!»¹²⁴».*

Η αναμονή του χειρουργείου, έδινε το περιθώριο στις σκέψεις του γιατρού να οργιάσουν. Δεν ήξερε τί επρόκειτο να συμβεί, ποιά μπορεί να ήταν η μοίρα των ανθρώπων. Μα το χειρότερο ήταν η διάψευση των όσων πίστευαν οι άνθρωποι. Μετά το πλήγμα των χρόνων 1939-1954, μετά τις κακουχίες και τα δυσμενή προβλήματα, ο φόβος μιας ανερχόμενης απειλής συνέχιζε να υπάρχει. Το ουτοπικό περιβάλλον της μικρής επαρχιακής πόλης, κάτω από το οποίο όλοι ζούσαν με απλούς καθημερινούς ρυθμούς ειρηνικά, έκρυβε νέες απειλές. *«Ο φόβος του πολέμου! Του καινούργιου πολέμου. Και όμως, τον καιρό του πολέμου 1939-1945, λέγαμε πως δεν θα 'ρθει άλλος πόλεμος, ήμασταν βέβαιοι πως το αίμα που χυνόταν ήταν για να μην γίνει άλλος πόλεμος. Και για να*

122 Α. Σαμαράκης, *Σήμα Κινδύνου* [1959], (30η έκδοση), Αθήνα 2015, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 7-130.

123 ό. π. σ. 23.

124 ό. π. σσ. 23-24.

‘ρθει ύστερ’ από το τέλος του πολέμου, ένας καινούργιος κόσμος, ειρηνικός, καλύτερος, αλλιώςτικός... Ήρθε ο μεταπολεμικός κόσμος με τους δύο κυρίαρχους φόβους: τον φόβο του πολέμου και τον φόβο της πείνας... ο φόβος του πολέμου και ο φόβος της πείνας. Οι δύο βασικοί φόβοι στον κόσμο μας, τα δύο βασικά χαρακτηριστικά του κόσμου μας... Μισθωτοί του κόσμου τούτου εμείς, μισθωτοί, και το μεροκάματο μας μεροκάματο του φόβου!».

Ο Δημήτριος Βασιλειάδης δεν μπορούσε να αποδεχτεί πως ο κόσμος για τον οποίο πάλεψαν και αγωνίστηκαν μπορούσε να καταρρεύσει μέσα από έναν ακόμη πόλεμο. Οι συνέπειες αυτού, θα ήταν καταστροφικές για την ανθρώπινη ψυχοσύνθεση. «...πάνω από τις υλικές συνέπειες που έχουν οι δύο τούτοι φόβοι, οι δύο αυτές πραγματικότητες, ήταν κάτι άλλο που δεν μπορούσα να το δεχτώ: πως για να γλιτώσουμε από τον πόλεμο και για να γλιτώσουμε από την πείνα πνίγουμε τη συνείδηση μας, τη συνθλίβουμε, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια τσακίζεται, τσαλακώνεται». Ο γιατρός του τοπικού νοσοκομείου των Φαρσάλων είχε ανάγκη από μια διέξοδο. Αυτή ήταν τα ιδανικά, η ελευθερία ανάμεσα στους ανθρώπους και στους λαούς με απώτερο σκοπό την αρμονική συνύπαρξη των ανθρώπων. «Στο διάβολο οι ιδεολογίες! Τις είδα, τις έζησα, τις βαρέθηκα, ξέρω τώρα: ένας κόσμος γεμάτος ιδεολογίες και γυμνός από ιδανικά. Στον διάβολο οι παρεκκλίσεις! Παρέκκλιση είναι μόνο μία... η παρέκκλιση από την ελευθερία, που είναι η μοναδική, η βασική αξία».

Απότοκο των σκέψεων του ήταν η άρνησή του να εισέλθει στο χειρουργείο και να βοηθήσει το συνάνθρωπο του. Στο μυαλό του κυριαρχούσε η ιδέα: γιατί να σώσει έναν άνθρωπο από το θάνατο, όταν ο πραγματικός θάνατος ήταν ο κόσμος που ζούσε, μακριά από ιδανικά; «Πάψε να παίζεις κωμωδία!...δέχομαι τον κόσμο μας, αυτόν εδώ τον κόσμο που είναι ο θάνατος, που είναι η φθορά για εκατομμύρια ανθρώπους: ο πόλεμος και η πείνα, ήρθε η φωνή «Πάψε να παίζεις κωμωδία¹²⁵». Με την πρόφαση μιας αδιαθεσίας απομακρύνθηκε από τον επαγγελματικό του χώρο και περιπλανώμενος, αφέθηκε στις σκέψεις του.

Η ιστορία συνεχίζεται με τη συνάντηση του γιατρού με έναν συμπολίτη του, τον κύριο Χιδίρογλου μπροστά από ένα καφέ - ζαχαροπλαστείο, «Η Ωραία Θεσσαλία». Εκεί οι άνθρωποι, καθισμένοι στο ήρεμο περιβάλλον της, απολάμβαναν τη στιγμή και προκάλεσαν στο Δ. Βασιλειάδη το αίσθημα της ανησυχίας. Πώς μπορούσαν να είναι ήσυχοι; Είχαν δικαίωμα να είναι ήσυχοι; Το αποτέλεσμα των σκέψεων του: η καταστροφή της βιτρίνας μέσω μιας πέτρας.

Την «Ωραία Θεσσαλία» διαδέχτηκε η Λέσχη, όπου έσπασε ένα παράθυρο. Ο τοπικός

125 ό. π. σσ. 24-25, 27, 28, 30.

τύπος δεν θα άφηνε τέτοια γεγονότα ασχολίαστα. Οι φήμες διογκώθηκαν με την εφημερίδα να αποδίδει τις πράξεις αυτές σε ένα «δράκο». Οι σχετικές εκδόσεις που αφορούσαν τον δράκο ολοένα και πλήθαιναν, δημιουργώντας ένα χρονικό των γεγονότων που συνέβαιναν. Η σύλληψη του δράκου βασάνιζε τις σκέψεις όλων των πολιτών. *«Συναγερμός δια τον «δράκον»! Ο Νομάρχης εις τα Φάρσαλα...Επεκηρύχθη ο «δράκος» αντί 100.000 δραχμών!¹²⁶».*

Η αφήγηση σταδιακά παρουσιάζεται να καταλήγει στο πρόσωπο του γιατρού Δημήτριου Βασιλειάδη. Αρχικά, όπως παρουσιάζεται μέσα από το μυθιστόρημα, αρνείται να χειρουργήσει και ζητά άδεια, εφόσον έχει ακούσει την είδηση ενός νέου πολέμου. Στη συνέχεια, κάνει κάποιες περίεργες πράξεις και για να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητα του, ισχυρίζεται πως δέχθηκε επίθεση από το «δράκο», δίνοντας ψεύτικα στοιχεία στην αστυνομία. Η κατάθεση του στο αστυνομικό τμήμα, ο διάλογος του τόσο με το διοικητή του τμήματος όσο και με άλλα μέλη του αστυνομικού σώματος διακατέχεται από πολλά κωμικά και ειρωνικά στοιχεία.

Το επάγγελμα, η κοινωνική θέση, η συμπεριφορά του Δ. Βασιλειάδη είχαν δημιουργήσει το πρόσωπο ενός ηθικού και δίκαιου πολίτη των Φαρσάλων. Έτσι δύσκολα θα μπορούσε να κινήσει τις υποψίες στους συμπολίτες του ότι αυτός κρυβόταν πίσω από τις εγκληματικές πράξεις και ότι αυτός ήταν ο περιβόητος «δράκος». Την ανησυχία του για την αποκάλυψη της ταυτότητας του ενέτεινε το γεγονός ότι έχασε το σημειωματάριο του, όταν έσπασε το παράθυρο της Λέσχης. Παρόλα αυτά, το σημειωματάριο δεν έπεσε σε λάθος χέρια και προς στιγμήν όλα κύλησαν κατ' ευχήν.

Ο τοπικός τύπος συνεχίζει να αναφέρει με χρονική σειρά όλα τα γεγονότα που απασχολούν την μικρή επαρχιακή πόλη των Φαρσάλων. Μια επιστολή δημοσιεύεται στον τύπο, στην οποία αποδίδονται ευχαριστίες στο γιατρό από έναν παλιό ασθενή του, το Δημακόπουλο. Ο Δημακόπουλος θα αποτελέσει το πρόσωπο που θα εμπιστευτεί και θα του εκμυστηρευτεί ο Βασιλειάδης όλα όσα ταλανίζουν τη ψυχή του. Ένα βράδυ στο καφενείο αρκεί για να του αποκαλύψει ποιός κρύβεται πίσω από τα περιστατικά που απασχόλησαν την πόλη των Φαρσάλων, αλλά και τους λόγους που τον οδήγησαν στις συγκεκριμένες ενέργειες.

Έχοντας διώξει ένα μεγάλο βάρος από πάνω του, ο Δ. Βασιλειάδης νοιώθει ξαλαφρωμένος. Ύστερα από κάποιες μέρες ο Δημακόπουλος τον επισκέπτεται σπίτι του, του εξομολογείται πως συμμερίζεται τις ίδιες ιδέες και τα ίδια ιδανικά και πως ο μεγαλύτερος φόβος του είναι η απόκτηση ενός παιδιού σε ένα τόσο άσχημο κόσμο. *«Και*

126 ό. π. σσ. 51,67.

όμως τώρα μου δίνει φόβο η σκέψη του παιδιού... Ένα παιδί σε τούτο τον κόσμο... σ' έναν κόσμο που δεν έχει διέξοδο! Α, όχι! Αρνούμαι! Αρνούμαι!».

Ο Δημακόπουλος ταυτίζεται στις απόψεις του με το Βασιλειάδη. Παρόλα αυτά δεν μπορεί να αντιμετωπίσει την καθημερινότητα, η οποία τον φθείρει και τον οδηγεί σε αδιέξοδο. Η μόνη του φυγή είναι η αυτοκτονία. Η λύτρωση του από το αδιέξοδο και από τον άσχημο αυτό κόσμο. *«Πνίγομαι σας λέω! Ακούτε;...Μου είπατε για το αδιέξοδο... Καλά τι μου είπατε τότε! Τώρα τι γίνεται; Δεν μπορώ να περιμένω! Πνίγομαι! Η Άννα... δεν μπορώ να τη δω στα μάτια...Καταλαβαίνετε;...Όλες οι πόρτες είναι κλειστές. Ναι, σας λέω! Όλες οι πόρτες είναι κλειστές. Τι έχετε να μου δώσετε για ελπίδα; Τι έχετε να μου δώσετε για διέξοδο;...Στήνεται εμπρός στη συνείδηση μου ένα πρόβλημα. Ένα φοβερό πρόβλημα. Το αιώνιο πρόβλημα: Γιατί υπάρχουμε; Προς τι υπάρχουμε; Ναι, αδιέξοδο!».*

Στην περίπτωση του Βασιλειάδη, το τέλος δεν είναι το ίδιο. Δεν επιλέγει την αυτοκαταστροφή όπως ο φίλος του, ο Δημακόπουλος. Επιστρέφοντας από την Αθήνα όπου αντίκρισε το νεκρό φίλο του, αποφασίζει να βάλει ένα τέλος στις σκέψεις που τον βασάνιζαν και τραβά το σήμα κινδύνου του τρένου. *«...δεν είναι διέξοδος αυτό, δεν είναι διέξοδος αυτό που διάλεξε ο Δημακόπουλος, ο αδερφός μου ο Δημακόπουλος, ο συνένοχός μου ο Δημακόπουλος, ο άλλος μου εαυτός ο Δημακόπουλος,...».*

Ο Βασιλειάδης γνωρίζει πως με την ανησυχία μπορεί να βρεθεί η λύση, μπορεί να επιτευχθεί μια διέξοδος. *«...όσο υπάρχουν ανήσυχοι άνθρωποι στον κόσμο μας υπάρχει ελπίδα, μέσα από την ανησυχία θα βρεθεί διέξοδος, όσο καίει η φωτιά της ανησυχίας σε ανθρώπινες καρδιές υπάρχει ελπίδα, αλλά δεν είναι πολλοί οι πράγματι ανήσυχοι άνθρωποι στον κόσμο μας, εδώ είναι ο κίνδυνος, εδώ είναι ο μέγας κίνδυνος, να σβήσει σιγά σιγά η ανησυχία στις καρδιές των ανθρώπων, αυτός είναι ο ουσιαστικός φόβος, οι άνθρωποι στο βαγόνι, οι άνθρωποι στον κόσμο μας είναι χωρίς ανησυχία, μου δίνουν αίσθηση ηρεμίας, το νοιώθω δεν έχουν ανησυχία...παραπάνω από τον κίνδυνο του πολέμου είναι ο κίνδυνος να είμαστε χωρίς ανησυχία εμπρός στον πόλεμο, παραπάνω από τον κίνδυνο της πείνας, είναι ο κίνδυνος να είμαστε χωρίς ανησυχία εμπρός στην πείνα, ναι, αυτός είναι ο κίνδυνος... ».*

Τραβάει το σήμα κινδύνου και προσφέρει στον εαυτό του τη διέξοδο. *«...ο κίνδυνος ο υπ' αριθμόν 1 είναι να σβήσει στις καρδιές των ανθρώπων η ανησυχία, να σβήσει η Αγία Ανησυχία, όχι να σβήσει, όχι να σβήσει, αυτός είναι ο κίνδυνος, αυτός είναι ο κίνδυνος, ο κίνδυνος, ο κίνδυνος, ο κίνδυνος, όρμησα και τράβηξα το ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ¹²⁷».*

Ο Σαμαράκης ταυτίζεται με το Δ. Βασιλειάδη και εκφράζει τις δικές του βαθύτερες

127 ό. π. σσ. 74, 105, 128, 129-130, 130.

ανησυχίες και φόβους μέσα από το πρόσωπο του ήρωα του. Το *Σήμα Κινδύνου* έχει σκοπό την αφύπνιση όλων εκείνων που κλείνουν τα μάτια στον κίνδυνο που απειλεί την ειρήνη και την ελευθερία των ανθρώπων.

Ο ήρωας του Σαμαράκη, μέσα από τις δοκιμασίες, διαμορφώνει το χαρακτήρα του και την κοσμοθεωρία του. Καταφέρνει να ξεπεράσει το αδιέξοδο, τη δειλία, την αγωνία, την απελπισία και να αντιδράσει μέσα από την «ανησυχία». Είναι η στιγμή που βοηθά τον μεταπολεμικό άνθρωπο, η στιγμή που τραβά το σήμα κινδύνου¹²⁸.

Ο Δημήτριος Βασιλειάδης, ο γιατρός του Νοσοκομείου των Φαρσάλων, ισχυρίζεται ότι οι συμπολίτες του είναι εφησυχασμένοι με τα καίρια ζητήματα που απασχολούν τον άνθρωπο της μεταπολεμικής περιόδου. Ο ήρωας δεν αποδέχεται την αλλοτρίωση και προσπαθεί να αφυπνίσει το κοινωνικό σύνολο που μένει ατάραχο μπροστά στους κινδύνους που ελλοχεύουν. Ο Σαμαράκης χαρακτηρίζει τον ήρωα του «ανήσυχος» άρα φυσιολογικό, καθώς «*ένας άνθρωπος του 1959 που δεν είναι ανήσυχος, είναι παρά φύσιν...*¹²⁹».

Τίθεται το ζήτημα της διασαφήνισης του όρου «φυσιολογικός». Σύμφωνα με το συγγραφέα, χαρακτηριστικό ενός φυσιολογικού ανθρώπου είναι η ανησυχία και το ενδιαφέρον για τα προβλήματα που αφορούν τον συνάνθρωπο. Η ενημέρωση του για αυτά, προκύπτει από τις ειδήσεις του ραδιοφώνου και των εφημερίδων που γίνονται ορατές στα έργα του Σαμαράκη. Η «ανησυχία», εκτός από στοιχείο της ψυχосύνθεσης του ήρωα, γίνεται και σύμβολο ελπίδας και ενθάρρυνσης σε έναν αγώνα κατά του πολέμου και της βίας. Ο πλανήτης υποφέρει από εχθρικές επιθέσεις και από τη χρήση πολεμικών όπλων με σκοπό τη μαζική εξόντωση, την πείνα, την απομόνωση. Οι έννοιες της ειρήνης και της ελευθερίας καταπατώνται από το ψυχρό κλίμα του πολέμου που επικρατεί στον κόσμο.

Ο ήρωας ξυπνά από το λήθαργο και νοιώθει έτοιμος να επαγρυπνήσει και τους γύρω του σχετικά με τα προβλήματα που ταλανίζουν τον μεταπολεμικό κόσμο. Οι μελλοντικοί κίνδυνοι είναι αυτοί που ωθούν το Βασιλειάδη να ξεσηκωθεί, γιατί υποψιάζεται πως όσες υποσχέσεις δόθηκαν στον μεταπολεμικό άνθρωπο θα μείνουν ανεκπλήρωτες. Η επιτυχία κρύβεται πίσω από την ανησυχία. Γίνεται καχύποπτος, παρατηρεί τα ψυχολογικά αδιέξοδα και φοβάται μήπως οι άνθρωποι χάσουν την ελπίδα τους. Προχωρά σε ατομικές ενέργειες τη στιγμή που το σύνολο αδρανοποιείται. Η συμπεριφορά του και η φύση του

128 Ο ήρωας του Σαμαράκη μοιάζει με αυτόν που περιγράφει ο Μιχαήλ Μπαχτίν, στο έργο του: *Πρόβλήματα λογοτεχνίας και αισθητικής* (1980:270), διότι πρόκειται για έναν ήρωα ο οποίος δεν είναι ακόμη «έτοιμος» αλλά διαμορφώνεται μέσα από τις δοκιμασίες που καλείται να αντιμετωπίσει.

129 Α. Σαμαράκης, *Σήμα Κινδύνου* [1959], (29η έκδοση), Αθήνα 2010, εκδ. Ψυχογιός, σ. 29.

χαρακτήρα του, τον έχουν μετατρέψει σε ένα ανήσυχο όν. Το «παρά φύσιν» δεν ταιριάζει στην ιδιοσυγκρασία του, διότι ο χαρακτηρισμός αυτός αντιπροσωπεύει άτομα απομακρυσμένα από την κοινωνική μέριμνα, φοβισμένα ή αδιάφορα προς οποιοδήποτε κίνδυνο.

Ο συγγραφέας μεταβαίνει από το ένα πρόσωπο στα πολλά, εμπλουτίζοντας την αφήγηση του με στοιχεία δανεισμένα από το αστυνομικό μυθιστόρημα. Σύμφωνα με τον Α. Σαμαράκη, την αφύπνιση ακολουθεί η δράση και η αντιμετώπιση κάθε δυσκολίας η οποία θα παρουσιαστεί μπροστά στα μάτια του σύγχρονου ανθρώπου. Ο γιατρός Βασιλειάδης, ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, αντιλαμβάνεται την αδράνεια στην οποία έχει περιπέσει τόσο ο ίδιος, όσο και οι συμπολίτες του και αποφασίζει να δράσει, προκειμένου να αποφευχθεί μια νέα απειλή. Σε μια επαρχιακή πόλη όπου όλα φαντάζουν ήρεμα, όπου τίποτα δεν μπορεί να διαταράξει την ησυχία της, όπου οι κάτοικοι της διαπνέονται από έναν συντηρητισμό, ο Σαμαράκης βρίσκει τον τρόπο να πετύχει το σκοπό του. Ο Βασιλειάδης διακατέχεται από μια ανησυχία για το αύριο που ξημερώνει. Βλέπει τους συνανθρώπους του να απολαμβάνουν την καθημερινότητα και προχωρά σε μια σειρά «τρομοκρατικών» ενεργειών. Ο Σαμαράκης γράφει σε α ενικό πρόσωπο. Ίσως με αυτό τον τρόπο ταυτίζεται με τον ήρωα και ενστερνίζεται τις έγνοιες του. Η κατάληξη του μυθιστορήματος αποτελεί μια πράξη απόγνωσης.

Ο γιατρός Βασιλειάδης θεωρεί πως η ανησυχία είναι η υπέρτατη αξία στη ζωή, πράγμα το οποίο έρχεται σε αντίθεση με « το ιδανικό μιας ζωής για πάντα ειρηνικής, ασφαλισμένης και εξανθρωπισμένης ¹³⁰».

Οι μεγαλύτεροι φόβοι φαίνονται να είναι δύο: ο φόβος του πολέμου και ο φόβος της πείνας. Όμως, σύμφωνα με το Σαμαράκη, ο πραγματικός φόβος είναι η μη πραγμάτωση της ελευθερίας και της ειρήνης μεταξύ των ανθρώπων. Ο μεταπολεμικός άνθρωπος περνώντας μέσα από καταστροφές διαλύθηκε ψυχολογικά και τώρα θέλει να αναγεννηθεί μέσα από τα συντρίμια που άφησε ο πόλεμος.

Ο επίκαιρος χαρακτήρας του Σαμαράκη γίνεται ακόμη πιο εμφανής στο *Σήμα Κινδύνου*. Ο Δημήτριος Βασιλειάδης στο άκουσμα των τραγικών ειδήσεων πανικοβάλλεται. «...διότι το τηλεσίγραφο της Σοβιετικής Ενώσεως δια το Βερολίνον λήγει την 27ην Μαΐου. Και δια τον λόγον τούτον είναι διάχυτος ο φόβος του πολέμου...¹³¹».

« ο φόβος της πείνας. Η γεωγραφία της πείνας εν έτει 1959 μ.Χ. Η πείνα να τσακίζει την υπόσταση του ανθρώπου, να εξευτελίζει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, να τροφοδοτεί τα

130 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 91.

131 Α. Σαμαράκης, *Σήμα Κινδύνου*, [1959], (30ή έκδοση), Αθήνα 2015, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 22-23.

σανατόρια, να τροφοδοτεί τις φυλακές, να τροφοδοτεί την αθλιότητα, να τροφοδοτεί τις εφημερίδες: «Χθες ηντοκτόνησε δια λόγους οικονομικούς ο άνεργος...¹³²». Τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο έργο αυτό συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με τα σημερινά προβλήματα.

Παρότι όμως ο Δράκος ενεργεί με πράξεις βίας, τα βαθύτερα κίνητρά του ξεκινούν από την αγανάκτηση του απέναντι στον πόλεμο, στις βίαιες συγκρούσεις, στις βόμβες, οι οποίες σκοτώνουν αθώους ανθρώπους.

Η ψυχολογική του κατάσταση κατακλύζεται από ένα υπαρξιακό άγχος και ένα ψυχικό αδιέξοδο. Οι μνήμες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είναι ακόμη χαραγμένες στις ψυχές των ανθρώπων.

Ακόμη ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά αυτού του έργου, είναι η εμφάνιση της αστυνομίας, η οποία αυξάνει την περιέργεια ή το «σασπένς» και δημιουργεί ένα μεγαλύτερο μυστήριο γύρω από την πλοκή. Κανείς δεν γνωρίζει τα πραγματικά κίνητρα του Δράκου των Φαρσάλων.

Η αγωνία και το ενδιαφέρον του αναγνώστη κορυφώνεται όσο αναμένει την εξέλιξη της πλοκής. Ενδεικτικά αναφέρουμε δύο σημεία του έργου:

α) οι «εγκληματικές» ενέργειες του Δράκου εντείνουν την αγωνία, διότι ο αναγνώστης δεν γνωρίζει το δράστη.

β) ο γιατρός, στο συμβάν του αυτοτραυματισμού χάνει το σημειωματάριο του και φοβάται μήπως πέσει στα χέρια των Αστυνομικών Αρχών.

Η χιουμοριστική διάθεση του Σαμαράκη είναι διάχυτη σε αυτό το έργο μέσα από τη συζήτηση του ήρωα με τον οδηγό ενός ταξί. Η συζήτηση περιστράφηκε γύρω από έναν ποδοσφαιρικό αγώνα σε μια κρίσιμη στιγμή για τον ήρωα. Σε μια κατάσταση ψυχολογικής διαταραχής, κλήθηκε να συζητήσει για ένα τόσο απλό και καθημερινό γεγονός όπως το πρωτάθλημα ανάμεσα στον Ολυμπιακό και τον Παναθηναϊκό. Όπως και στις δηλώσεις που αφορούσαν τον περιβόητο «Δράκο» και τις ενέργειες του¹³³.

Μέρος της αφύπνισης του συνόλου αποτελούν οι πράξεις του ήρωα. Το σπάσιμο της βιτρίνας ενός ζαχαροπλαστείου, συνιστά μια ακραία, παράλογη και σχεδόν γελοία ενέργεια από έναν επιφανή πολίτη, όπως είναι ο Δημήτριος Βασιλειάδης. Βρίσκει αυτόν τον τρόπο για να ξεσπάσει και να ταρακουνήσει την ήσυχη πόλη των Φαρσάλων.

Και σε αυτό το έργο του Α. Σαμαράκη, ο λόγος είναι κοφτός και σύντομος. Εκτός από τις ειδήσεις των εφημερίδων και του ραδιοφώνου, όλη η υπόλοιπη αφήγηση είναι σε α'

¹³² ό. π. σ. 25.

¹³³ Φ. Α. Δημητρακόπουλος, «Αντώνης Σαμαράκης, Σήμα Κινδύνου», *Πόρφυρας* 2017(165):195-198, σ. 196.

πρόσωπο.

Το μυθιστόρημα, τέλος, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αστυνομικό. Τα στοιχεία που συνηγορούν σε αυτό είναι τα ακόλουθα:

α) η παρουσία της αστυνομίας και των ερευνών που διεξάγονται με σκοπό την εύρεση του δράστη.

β) η ύπαρξη ενός ανθρώπου που «εγκληματεί».

γ) η γρήγορη πλοκή, η εναλλαγή των σκηνών με κινηματογραφικό σχεδόν τρόπο.

Η τελευταία σκηνή δικαιολογεί και τον τίτλο του μυθιστορήματος. Ο ήρωας βρίσκεται μέσα στο τρένο σκεπτόμενος ότι οι άνθρωποι πρέπει να είναι ανήσυχοι. Το τρένο τρέχει και ο γιατρός τραβά το ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ. Ο ήρωας οδηγείται σε αυτή την ενέργεια, καθώς πιστεύει πως οι άνθρωποι δεν πρέπει να είναι απαθείς και αδιάφοροι. Το ζήτημα του πολέμου απασχολεί το Σαμαράκη και τους ήρωες του. Ψυχικές, σωματικές, κοινωνικές και πολιτισμικές είναι οι συνέπειες ενός πολέμου. Μα πάνω από όλα είναι ο φόβος. Ο φόβος για τον πόλεμο που υπήρχε και ο φόβος για έναν καινούργιο, εφιαλτικό πόλεμο. Αυτές είναι και οι σκέψεις του κεντρικού ήρωα¹³⁴.

134 ό. π. σ. 197.

2.3 *Αρνούμαι*

Σε αυτή τη συλλογή αναδεικνύεται από το συγγραφέα το στοιχείο ενός νέου πολέμου που πλησιάζει. Ο συγγραφέας «αρνείται» τον πόλεμο, αρνείται τον κατακτητή, μεταφέροντας το κλίμα της κατοχής. Όποιος διαβάσει αυτή τη συλλογή, μπορεί να φανταστεί διάφορες πτυχές αυτού του πολέμου. Τα διηγήματα αυτής της συλλογής συνεχίζουν να αποτελούν μια σφοδρή καταγγελία μιας νέας παγκόσμιας απειλής.

Όλα τα παραπάνω εμπεριέχονται στο κομμάτι της «αφηρημένης πεζογραφίας¹³⁵» του Α. Σαμαράκη. Ο όρος αυτός έχει δύο πτυχές: Από τη μία υπάρχει κάτι το συγκεκριμένο. Είναι η θέληση του συγγραφέα για αλλαγή των πραγμάτων. Από την άλλη υπάρχει η αφηρημένη έννοια της ανθρώπινης ύπαρξης.

Στα διηγήματα της συλλογής *Αρνούμαι*, ο Σαμαράκης, επηρεασμένος από τα γεγονότα της Κατοχής κάνει συχνές αναφορές στο θάνατο. Η δεκαετία του 1960-1970, με όλα τα ιστορικά γεγονότα τα οποία συνέβησαν, άσκησε μεγάλη επιρροή στη συγγραφική ιδιότητα του Α. Σαμαράκη. Η αρνητική ατμόσφαιρα των διηγημάτων του ενισχύεται από την παρουσία της βροχής. Η βροχή μοιρολογεί και οδύρεται κάνοντας συμπαράσταση στον πόνο του συγγραφέα που δεν γνωρίζει το αύριο που θα ξημερώσει¹³⁶.

Ανάμεσα στα έργα του Σαμαράκη: ..και ώρα 7.15 μ.μ, *Ζητείται Ελπίς* και *Αρνούμαι*, οι ανώνυμοι αντλήρωες διαμαρτύρονται, έχοντας στο μυαλό τους την προσποίηση και το φαρισαϊσμό του μεταπολεμικού κόσμου. Ύστερα από τα δεινά και τις κακουχίες, πίστευαν πως ένας δικαιότερος κόσμος θα γεννηθεί. Ο αντήρωας του κάθε διηγήματος εκφράζει τη διάψευση των ελπίδων του για ένα καλύτερο αύριο. Οι φορείς της πολιτικής, της κοινωνικής και της θρησκευτικής εξουσίας τον απογοήτευσαν. Με απραξία και εφησυχασμό αντιμετωπίζει την καθημερινότητα.

Στο πρώτο έργο, στην *Οδό Ταχυδρομείου*, ο ήρωας συνειδητοποιεί πως «δεν υπάρχει τίποτα καινούργιο...» Καμία ελπίδα για αλλαγή.

Στο *Ζητείται Ελπίς*, οι ειδήσεις για τον πόλεμο στην Κορέα, η φτώχεια και η εξαθλίωση, οδηγούν τον αντήρωα να μην ελπίζει σε τίποτα. Μία φράση συνοψίζει την απογοήτευση του «*όλα είναι ίδια*¹³⁷». Οι επιθυμίες απλών, κοινών ανθρώπων φαντάζουν απίθανες να πραγματοποιηθούν. Ο ήρωας παρατηρεί τη «σύγχυση» και τη διάψευση των ελπίδων του.

Στο *Αρνούμαι* ο αντήρωας αναφέρει «*ναι, ο καινούργιος κόσμος...ο αλλιώτικος...ένας*

135 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 100.

136 ό. π. σ. 105.

137 Α. Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς* [1954], (92η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 76.

κόσμος που θα δώσει σ' όλους τους ανθρώπους ελευθερία και ειρήνη και ψωμί...¹³⁸».

Και αν μέχρι τότε ήλπιζαν σε ένα μέλλον δίχως πολέμους, τώρα η αδιαφορία της κοινωνίας, τα οικονομικά προβλήματα και η διάψευση των παγιωμένων αξιών συνθέτουν τη σύγχρονη πραγματικότητα.

2.3.1 Οδός ταχυδρομείου¹³⁹

Δύο αντίπαλες στρατιωτικές παρατάξεις τοποθετούνται σε αντίθετες πλευρές της *οδού Ταχυδρομείου*. Αποφασίζεται ένα «διάλειμμα» με σκοπό την ανασυγκρότηση των δυνάμεων και των δύο παρατάξεων. Κατά τη διάρκεια του διαλείμματος ξεκινά ένας άλλος πόλεμος, πολύ πιο σοβαρός, ο ψυχολογικός μέσα από τη χρήση των μεγαφώνων. Και όπως σε κάθε πόλεμο υπάρχει ένας στρατηγός, έτσι και στον ψυχολογικό ορίζεται ως «Στρατηγός των μεγαφώνων», ο ήρωας/αφηγητής. Πλήθος μεγαφώνων τοποθετήθηκαν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Σε παρόμοια ενέργεια προέβη και η αντίπαλη παράταξη. Οι δύο εκφωνητές διάβαζαν το λόγο τους και κάλυπταν όλο το εικοσιτετράωρο. Τα λόγια τους ήταν τα ίδια. «*Τον πόλεμο αυτόν τον κάνουμε εμείς για να 'ρθει, όταν τελειώσει ο πόλεμος, ένας καινούργιος κόσμος...ένας κόσμος αλλιώτικος...ένας κόσμος που θα δώσει σ' όλους τους ανθρώπους ελευθερία και ειρήνη και ψωμί¹⁴⁰».. Μέσα από αυτόν τον λόγο τονίζουν πως μετά τον πόλεμο, θα ξημερώσει ένας νέος και διαφορετικός κόσμος.*

Αυτομάτως δημιουργείται στον αναγνώστη το εξής ερώτημα: πώς είναι δυνατόν να εκφωνούν τα ίδια λόγια; ποιος από τους δύο δίνει ψεύτικες υποσχέσεις; διότι, αν εκφωνούν τον ίδιο λόγο και άρα έχουν ταυτόσημες ιδεολογίες, για ποιον σκοπό πολεμούν μεταξύ τους;

Πρόκειται για έναν πόλεμο που ξέσπασε ξαφνικά. «*Όλα αυτά τα χρόνια του πολέμου, αυτός ο πόλεμος δεν είχε δείξει κανένα ενδιαφέρον για την πόλη. Τη νύχτα όμως της συναυλίας έκανε στροφή 180 μοιρών, στροφή που κανένας δεν την είχε υποψιαστεί...Ηρθε λοιπόν έτσι άξαφνα ο πόλεμος στην πόλη, άξαφνα σαν ανοιξιάτικη μπόρα...».*

Ο «Στρατηγός των μεγαφώνων», όπως αποκαλούσαν τον εκφωνητή της μιας παράταξης, αισθάνεται ενοχές, καθώς όλα όσα υποσχέθηκε μέσα από τις εκφωνήσεις του δεν θα πραγματοποιηθούν. «*Από στιγμή σε στιγμή, «ο Πόλεμος των Μεγαφώνων» θα γινότανε απλά: ο πόλεμος. Το διάλειμμα δεν ήταν παρά ένα διάλειμμα. Μια κουφόβραση*

138 Α. Σαμαράκης, *Αρνούμαι* [1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 213.

139 ό. π. σ. 7.

140 ό. π. σ. 11.

που κυοφορούσε πριν την καινούργια καταιγίδα...Ήταν σαν υπόμνηση του πολέμου, του άλλου πολέμου, του γνήσιου, που όλοι περίμεναν...Να ξαναρχίσει το ίδιο σαν και πρωτότερα αδυσώπητος¹⁴¹».

Αποφασίζει να προχωρήσει στο δρόμο και να μιλήσει στον αντίπαλο εκφωνητή, αλλά δεν τα καταφέρνει. Πυροβολείται.

Ο λοχίας που εκφωνεί τον λόγο, έρχεται καθημερινά αντιμέτωπος με τον ίδιο του τον εαυτό. Βιώνει τον πόλεμο, τις κακουχίες και το άγχος του μέλλοντος. Καθημερινά με το λόγο του υπόσχεται αισιόδοξα πράγματα, τα οποία θα έρθουν με την επικράτηση της ειρήνης. Μέσα του αναρωτιέται: Τι θα γίνει αν όλα όσα υποσχέθηκε δεν έρθουν; Αν η επικράτηση της ειρήνης δεν επιφέρει θετικές αλλαγές στην κοινωνία; Αν τα σοβαρά προβλήματα που πλήττουν την ανθρωπότητα δεν εξαλειφθούν; «*Τελειώνει ο πόλεμος τώρα...στις 11.11;...όχι στρατηγέ μου...δεν μπορεί...Γιατί;...Γιατί εγώ, στρατηγέ μου, φοβάμαι!...Τι φοβάμαι;...Τη Διάψευση...Ύστερ' από τον πόλεμο...ο κόσμος που θα 'ρθει ύστερ' από τον πόλεμο...Αν αυτός ο κόσμος, στρατηγέ μου, δεν είναι ο κόσμος που εγώ υπόσχομαι είκοσι τρεις τώρα μέρες...αν δεν είναι αυτός ο κόσμος ένας καινούργιος κόσμος...Αν δεν είναι ένας κόσμος που θα δώσει σ' όλους τους ανθρώπους ελευθερία και ειρήνη και ψωμί...*». Με τον μονόλογο του προσπαθεί να πείσει τους ανωτέρους του να διασφαλίσουν την ειρήνη, τις καλύτερες συνθήκες ζωής και την ελευθερία, πριν τελειώσει ο πόλεμος.

Αισθάνεται υπεύθυνος αλλά τόσο καιρό έχει συνηθίσει να δίνει υποσχέσεις. Το τέλος του πολέμου διογκώνει το άγχος και το φόβο του για το μέλλον. «*Σήμα απολύτου προτεραιότητας. Αμέσου επιδόσεως. Προς απάσας τας Μονάδας και Προκεχωρημένα Τμήματα. Έφτασε το τέλος του πολέμου. Ωρα 11.11 σήμερα ΠΑΥΣΑΤΕ ΠΥΡ*¹⁴²».

Ο ήρωας τίθεται με το μέρος του πολέμου, γιατί φοβάται και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τη διάψευση των ελπίδων που έδωσε στον κόσμο¹⁴³. «*Το θάνατο δεν τον φοβήθηκα...Αλλά τη ζωή... αυτή τη φοβάμαι, στρατηγέ μου...Είναι μέρες που με βασανίζει αυτός ο φόβος, μέρες και νύχτες...Σας παρακαλώ, στρατηγέ μου!...Σας ικετεύω: Ανακαλέστε τη ζωή!...*».*«Έχω ευθύνη, στρατηγέ μου...ευθύνη!...Ευθύνη μπροστά σ' όλους τους ανθρώπους*¹⁴⁴».

Σε μια κατάσταση πανικού, φεύγει από το στρατηγείο και σπεύδει προς τον εκφωνητή της αντίθετης παράταξης. Τον θεωρεί συνένοχο, έναν άνθρωπο με τον οποίο έχει την ίδια

141 ό. π. σσ. 16-17.

142 ό. π. σσ. 23, 22.

143 Μ. Κρασούλη, «Αντώνης Σαμαράκης – Giovanni Arpino: «Οδός Ταχυδρομείου » και L'ombradellecolline», *Πόρφυρας* 2017(165):277-282, σσ. 277-278.

144 Α. Σαμαράκης, *Αρνόμυ* [1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 25.

μοίρα. Έχουν κοινή ευθύνη για όσα θα έρθουν μετά τον πόλεμο. Ο θάνατος όμως προλαβαίνει το λοχία, χωρίς να προλάβει να έχει μιλήσει με τον άλλο εκφωνητή. «Το ξέρω αισθάνεσαι φοβερή ευθύνη, όλη την ευθύνη για όλα αυτά...Γιατί και εσύ σαν και μένα δεν είσαι στρατηγός...Και φοβάσαι και εσύ σαν και μένα...φοβάσαι τη Διάψευση!...Αν ο κόσμος που θα 'ρθει...που έρχεται...αν δεν είναι αυτός που υποσχέθηκες στους ανθρώπους από αυτό το πεζοδρόμιο της οδού Ταχυδρομείου με τους ζυγούς αριθμούς...Φοβόμαστε και οι δύο...οι δύο συνένοχοι...¹⁴⁵».

Ο θάνατος ίσως αποτελεί τη λύτρωση του ήρωα, διότι δεν διαθέτει το ψυχικό σθένος να αντιμετωπίσει το μέλλον και τον αρνητισμό του κόσμου. Επίσης ο λοχίας παρουσιάζεται ως εχθρός της ειρήνης και φιλικός με την ιδέα του πολέμου λόγω του φόβου και της ανασφάλειας του. Επομένως ο θάνατός του αποτελεί ταυτόχρονα και μια πράξη καταπολέμησης του «κακού».

Η Οδός ταχυδρομείου παρουσιάζει κάποια κοινά χαρακτηριστικά¹⁴⁶ με Το Ποτάμι:

α) Τόσο το ποτάμι όσο και η οδός αποτελούν τη διαχωριστική γραμμή που χωρίζει τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα.

β) Ο πόλεμος ιδιαίτερα στο παρόν διήγημα ορίζεται: είναι ο Εμφύλιος πόλεμος. Συγκεκριμένα δίνεται η ημερομηνία, Πέμπτη 8 Μαρτίου 1945. Η ημερομηνία αποτελεί και οπτικό στοιχείο, καθώς αναγράφεται σε μια αφίσα.

γ) Ο εκφωνητής της αντίπαλης παράταξης μπορεί να ταυτιστεί με τον «Άλλο» στρατιώτη από το Ποτάμι. Και τα δύο πρόσωπα δεν έδειξαν την αντίστοιχη αλληλεγγύη, αλλά εκτέλεσαν το καθήκον τους ως εχθροί και σκότωσαν τους αντιπάλους τους. Σε αντίθεση με τους ήρωες των έργων που επιθυμούσαν να εμπιστευτούν τους «Άλλους» είτε γιατί στην περίπτωση του Ποταμιού τους ένωνε το δροσερό νερό μακριά από όπλα, στολές, έθνη και ιδεολογίες καθώς ήταν άνθρωποι γυμνοί, όπως είναι όλοι στην κοιλιά της μητέρας πριν τη γέννηση. Γεμάτοι από αθωότητα και παιδικότητα. Είτε όπως στην Οδό Ταχυδρομείου, όπου ο κοινός λόγος και η ευθύνη για το μέλλον ένωνε τους δύο εκφωνητές.

δ) Και στα δύο έργα υπάρχει μια περίοδος στρατιωτικής απραξίας. Στο συγκεκριμένο έργο που μελετάται, το διάλειμμα αποτελεί αυτή την περίοδο.

Σε αντίθεση με το φυσικό τοπίο που κυριαρχεί στο Ποτάμι, εδώ δεσπόζει το αστικό περιβάλλον.

Στο Ποτάμι ο συγγραφέας αναδεικνύει το νόημα της ισότητας όλων των ανθρώπων μέσα

145 ό. π., σ. 29.

146 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σσ. 98-99.

στη φύση μέσω της γύμνιας, ανεξαρτήτως εθνικότητας. Στην «Οδό Ταχυδρομείου» παρατηρούμε τη φύση της κοινωνίας, της κουλτούρας και γενικά του πολιτισμού. Η ζωή είναι η υπέρτατη αξία. Όταν ο πόλεμος γίνεται για την πραγμάτωση της ειρήνης και της ελευθερίας, τότε έχει αξία. Οποιοσδήποτε άλλος πόλεμος θα πρέπει να καταδικάζεται.

Μέσα και από τα δύο έργα φανερώνεται η ασχήμια κάθε πολέμου που έχει βιώσει ο συγγραφέας και που δεν έχει ξεπεράσει ακόμη. Ύστερα από το γερμανικό πόλεμο, την Αντίσταση, τον Εμφύλιο και την αρνητική τροπή των πολιτικών εξελίξεων, ο πυρηνικός πόλεμος караδοκεί και τα θύματα του θα 'ναι πολλά. Καθένας είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι ο ήρωας βρίσκεται στο ισόγειο μιας πολυκατοικίας, το οποίο αποτελεί και το σημείο συγκέντρωσης της παράταξης του. Από το παράθυρο παρακολουθεί όσα συμβαίνουν έξω και τα περιγράφει. Ο χρόνος είναι ένας μήνας και μερικές ημέρες. Σε αυτό το χρονικό διάστημα καμία πλευρά δεν υπερτερεί.

Χαρακτηριστικό και σε αυτό το έργο του Σαμαράκη είναι το στοιχείο της ειρωνείας που εκδηλώνεται από την προσφώνηση του λοχία ως «Στρατηγός των μεγαφώνων». Τέλος υπάρχουν πολλές αναλήψεις.

2.3.2 Γραφείο Ιδεών¹⁴⁷

Το διήγημα αυτό αναφέρεται στην ιστορία ενός άνδρα, του κυρίου Καββαδία, ο οποίος συμμετείχε σε ένα φιλολογικό διαγωνισμό, παρουσιάζοντας το μυθιστόρημα που είχε γράψει. Απέτυχε η προσπάθεια του να κερδίσει στο συγκεκριμένο διαγωνισμό και ανάμεσα στις κριτικές που αποδόθηκαν στο έργο του, υπήρχε μία που εκθείαζε το ταλέντο στην ανεύρεση ιδεών. Μην έχοντας πια σαφή επαγγελματικό προσανατολισμό και επιδιώκοντας το κέρδος, αποφάσισε να δημιουργήσει ένα γραφείο στο οποίο θα «πουλούσε» ιδέες. Οι ιδέες του αφορούσαν τις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις, ομιλίες κλπ.

Την επιτυχία του γραφείου του θέλησε να εξετάσει και ένας πελάτης ζητώντας μια πρωτότυπη ιδέα για ένα «παράλογο θάνατο». Η επίσκεψη και το αίτημα του πελάτη αιφνιδίασαν τον Καββαδία που αρχικά θεώρησε πως επρόκειτο για αστείο. Ακολούθησε όμως και μια δεύτερη επίσκεψη. Η τρίτη επίσκεψη είναι και η τελευταία καθώς ο πελάτης που τόσο πολύ επιζητούσε ένα παράλογο θάνατο, τον καταφέρνει. Ο Καββαδίας δεν είχε

147 Α. Σαμαράκης, *Αρνόμυαι* [1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 31.

σκεφτεί κάποια ιδέα, ο πελάτης το είχε υπολογίσει. Υποκρίθηκε πως είχε μαζί του μια ωρολογιακή βόμβα. Επίσης είχε ένα περιστροφο στραμμένο προς το μέρος του. Ήθελε να πετύχει ένα παράλογο θάνατο. Χρησιμοποιώντας τη δικαιολογία πως λύθηκε το κορδόνι του, άφησε το όπλο στο γραφείο. Ο Καββαδίας το άρπαξε και θέλοντας ο πελάτης να το πάρει, ο Καββαδίας τον πυροβόλησε. Τότε του αποκάλυψε πως όλα ήταν ένα ψέμα. Δεν υπήρχε βόμβα αλλά ένα ξυπνητήρι και πως τελικά πέτυχε το σκοπό του και απέκτησε τον πολυπόθητο παράλογο θάνατο. Όταν έφτασε η αστυνομία, δεν τον πίστεψε και κατέληξε στο πόρισμα πως επρόκειτο για έναν ανεξήγητο θάνατο.

Η μεταπολεμική εποχή έφερε τον παραλογισμό στους ανθρώπους. Πιο συγκεκριμένα: *«Εδώ και μερικά χρόνια τελείωσε ο πόλεμος. Ο ‘ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος’ όπως γράφει το ‘Δελτίον ταυτότητός’ του... Τι ακριβώς συνέβη στον πόλεμο αυτόν, το γνωρίζετε καλά. Εκατομμύρια άνθρωποι σ’ όλη τη γη δώσανε τη ζωή τους. Αίμα, πάρα πολύ αίμα χύθηκε. Και όλα αυτά με το όραμα του κόσμου που θα ‘ρχότανε ύστερ’ από τον πόλεμο... Ακριβώς για να ρθει αυτός ο κόσμος που όλοι μας τον περιμέναμε με λαχτάρα, αυτός ο κόσμος που θα ήτανε ο καινούργιος κόσμος, ο αλλιότικος. Ένας κόσμος που θα έδινε σ’ όλους τους ανθρώπους ελευθερία και ειρήνη και ψωμί. Και λοιπόν ήρθε αυτός ο κόσμος. Και τι είναι; Τι είναι; Είναι ένας κόσμος παράλογος! Παράλογος!¹⁴⁸».*

Αμέσως μετά τον πόλεμο δεν επικράτησε η ειρήνη, αλλά ο παραλογισμός, ο φόβος, η πείνα και η φτώχεια. Η ελευθερία, η ειρήνη και το ψωμί αποτελούσαν όραμα του παρελθόντος. Η χρήση πολεμικών εξοπλισμών στερούσε από τους ανθρώπους το αίσθημα της ασφάλειας και της ειρηνικής συνύπαρξης. *«Πρώτα πρώτα ο κόσμος ο μεταπολεμικός δεν έφερε την ειρήνη. Καλά καλά δεν είχε τελειώσει ακόμη ο πόλεμος και ήρθε αμέσως ο φόβος για τον καινούργιο πόλεμο. Και για να μην χάνεται χρόνος, ‘τοπικοί’ πόλεμοι εδώ και εκεί, που μεταφράζονται βέβαια κι αυτοί σε αίμα, πολύ αίμα. Και αν ξεσπάσει ο καινούργιος πόλεμος... Τεράστια ποσά ξοδεύονται για εξοπλισμούς την ώρα που η πείνα εξακολουθεί να ‘ναι πανίσχυρη στη γη μας. Την ελευθερία ευαγγελίζονται οι πάντες...¹⁴⁹».*

Ο πελάτης που εισέρχεται στο γραφείο για να αγοράσει την «ιδέα» ενός ξεχωριστού θανάτου ίσως ενσαρκώνει όλους όσους αγωνίστηκαν για την επικράτηση της ειρήνης αλλά ένοιωσαν πως οι κόποι τους αποδείχτηκαν μάταιοι. Ο κόσμος στον οποίο ζει δεν τον ευχαριστεί, αντιθέτως τον δυσανασχετεί και τον αναγκάζει να αποδέχεται μια ζωή κενή από αξίες, ιδανικά και οράματα. Αποφασίζει λοιπόν να προλάβει το θάνατο. Επιζητά

148 ό. π., σ. 47.

149 ό. π. σημ. 17, σ. 103.

ένα θάνατο αντίστοιχο της εποχής του. *«Δεν μπορώ να δεχτώ ένα τέτοιο θάνατο σήμερα, ένα θάνατο λογικό. Ένας λογικός θάνατος στον καιρό μας, στον κόσμο αυτό που ζούμε...αλλά ένας τέτοιος θάνατος είναι απαράδεκτος...Ένας τέτοιος θάνατος είναι ύβρις εμπρός στον πόνο... ύβρις εμπρός στο βαθύ πόνο που έχει ο κόσμος μας, ο καιρός που ζούμε. Στο κάτω κάτω, ένας θάνατος παράλογος είναι το μόνο πράγματι λογικό συμπέρασμα μιας ζωής παράλογης σαν τη δική μας¹⁵⁰»*.

Όλα όσα είχαν οραματιστεί οι άνθρωποι πριν τη μεταπολεμική περίοδο, διαψεύδονται. Ο παράλογος θάνατος αποτελεί διέξοδο για αυτούς που έχασαν την εμπιστοσύνη τους στις αξίες και στα ιδανικά. Ο παράλογος θάνατος αποτελεί λογικό απότοκο ενός παράλογου κόσμου.

Όσον αφορά τις αφηγηματικές τεχνικές παρατηρούνται τα εξής:

Ο χώρος τοποθετείται ξανά όπως και στα περισσότερα διηγήματα του Σαμαράκη στο κέντρο της Αθήνας και συγκεκριμένα στην αγορά, καθώς πρόκειται για ένα γραφείο όπως πολλά άλλα με τη μοναδική διαφορά πως «πουλά» ιδέες.

Παρατηρείται ειρωνεία, καθώς παρουσιάζεται η νέα αντίληψη της αγοράς στην μεταπολεμική περίοδο. Στο βωμό του κέρδους ο ήρωας προσπαθεί να εκμεταλλευτεί το έμφυτο ταλέντο του στην ανεύρεση ιδεών για ποικίλες καταστάσεις. Η επί πληρωμή εύρεση ιδεών έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την *«έλλειψη οραματισμού για το μέλλον καθώς, εξυπηρετεί τρέχουσες επιθυμίες παραλείποντας τη μακροπρόθεσμη ανθρώπινη επιθυμία της ειρήνης, βάση της ανθρώπινης ευπραξίας¹⁵¹»*. Άλλα στοιχεία ειρωνείας είναι: η προσφώνηση του ήρωα με το επίθετό του, ο τίτλος του γραφείου του και η χρήση της καθαρεύουσας.

Χαρακτηριστικό του διηγήματος αυτού αποτελούν και τα στοιχεία που θυμίζουν αστυνομική ιστορία. Το πιο κραυγαλέο από αυτά αποτελεί ο παράλογος θάνατος που επιτυγχάνεται στο τέλος από τον πελάτη του γραφείου καθώς και όλη η πλεκτάνη που εφηύρε για να ενοχοποιήσει τον ιδιοκτήτη του γραφείου.

Επίσης εμπεριέχονται και στοιχεία σάτιρας, ιδίως μέσα από την πληροφόρηση των αναγνωστών για τη συγγραφική ιδιότητα του ήρωα. Αυτός πίστευε πως θα κέρδιζε σε έναν φιλολογικό διαγωνισμό. αλλά τελικά δεν κατάφερε να αποκτήσει κανένα βραβείο.

Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο από έναν αφηγητή που δεν συμμετέχει στα γεγονότα. Πρόκειται για μια αρκετά ρεαλιστική αφήγηση χωρίς συναισθηματισμούς. Οι

150 ,Π. Μουλλάς, «Σκέψεις για την πεζογραφία μας». 1949-1967. Η εκρηκτική εικοσαετία (10-12 Νοεμβρίου 2000), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002, σ. 48.

151 ό. π. σ. 48.

διάλογοι με τους πελάτες του γραφείου, επιτρέπουν στον αναγνώστη να γνωρίσει και αυτά τα πρόσωπα όπως συνέβη και με τον άνθρωπο που ζήτησε τον παράλογο θάνατο.

2.3.3 Επεισόδιο¹⁵²

Η ιστορία του *Επεισοδίου* διαδραματίζεται γύρω από ένα νεαρό ζευγάρι, το οποίο περπατά αμέριμνο στο κέντρο της Αθήνας, κάνοντας ευχάριστες συζητήσεις για το μέλλον. Σύντομα καταβάλλονται από μια ανησυχία, όταν ακούν την είδηση του πολέμου ανάμεσα στην Αμερική και τη Ρωσία. «*Επεισόδια στο Βερολίνο!...Κίνδυνος πολέμου!...Σοβαρά γεγονότα!...Επιστράτευσις ηλικιών...Ρωσικά στρατεύματα στο Βερολίνο!...Ανακοίνωσις της Παθητικής Αεραμόνης!...*».

Θεωρούν πως ο κόσμος περιβάλλεται από αβεβαιότητα και μόνο η αγάπη τους αποτελεί το στήριγμά τους στη ζωή. «*Δεν μπορείς να σκεφτείς το αύριο...να κάνεις σχέδια για το αύριο...Ολοένα αυτή η αβεβαιότητα...Ολοένα ο κίνδυνος του πολέμου...ολοένα ο πόλεμος!...*».

Συνεχίζοντας τις συζητήσεις τους, έχουν φτάσει σε ένα υπαίθριο χώρο εστίασης και η ανησυχία των δύο ηρώων μεγαλώνει. Η είδηση του πολέμου τους τρομάζει. «*Από στιγμή σε στιγμή ένα τίποτα...ένα λάθος...η παράκρουση κάποιου... Ύστερα, για να βγάλει ανακοίνωση η Αεράμυνα, πάει να πει πως ο πόλεμος...πως είναι πάρα πολύ κοντά μας ο πόλεμος...*». Οι εφημερίδες διαλαλούν την προστασία των πολιτών και την παραμονή τους στα καταφύγια σε περίπτωση διακοπής του ρεύματος προς αποφυγή ατυχημάτων από τους βομβαρδισμούς των αντίπαλων παρατάξεων. «*...αι πιθανότητες του πολέμου ηυξήθησαν κατά 50% τα τελευταία δύο 24ωρα....αι Ηνωμένοι Πολιτείαί είναι απολύτως έτοιμοι διά παν ενδεχόμενον...Εκπρόσωπος του Κρεμλίνου εδήλωσε σήμερον ότι αι τελευταίαί εξελίξεις εις την διεθνή κατάστασιν εμφανίζουν την ανθρωπότητα εγγύτερον προς έναν νέον πόλεμον όσον ποτέ άλλοτε από του τέλους του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Εν πάση περιπτώσει, κατέληξεν ο εκπρόσωπος του Κρεμλίνου, η Σοβιετική Ένωση δεν πρόκειται να καταληφθή εξ απροόπτου διότι είναι έτοιμη διά παν ενδεχόμενον¹⁵³*».

Η ρευστότητα που περιβάλλει τον κόσμο, η αβεβαιότητα, η ανασφάλεια για το αύριο που ξημερώνει, φοβίζει τα δύο νεαρά άτομα. «*...έχει και βεβαιότητα η θάλασσα...είναι μια βεβαιότητα η θάλασσα...Αυτή η θάλασσα που είναι όλο κίνηση, όμως, είναι μια βεβαιότητα μπροστά στη ζωή μας που δεν έχει ούτε μια βεβαιότητα...ούτε μια βεβαιότητα να σταθείς,*

152 Α. Σαμαράκης, *Αρνόμυαι*[1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 193-207.

153 ό. π. σσ. 197, 198, 200.

να ακουμπήσεις...Ακόμα και ο άνεμος είναι μια βεβαιότητα...Ο κόσμος μας δεν έχει καμιά βεβαιότητα...Αυτός ο πάρα πολύ θετικός, ο πάρα πολύ καλά μελετημένος κόσμος... Είναι ένας κόσμος δίχως μια βεβαιότητα...γυμνός από βεβαιότητα...Όλα είναι ρευστά, όλα παίζουν στην κόψη του ξυραφιού...¹⁵⁴».

Ενώ έχουν διαβάσει τις ειδήσεις για τις πολεμικές επιθέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες, η κοπέλα συνεχίζει να παρατηρεί την εφημερίδα και διαβάζει ένα άρθρο για τον Μάρλον Μπράντο. Ο νεαρός άνδρας ζηλεύει και διαπληκτίζεται με την κοπέλα. Τσακωμένοι φεύγουν από το μπαράκι με διαφορετικούς ανεγκυστήρες, όταν κόβεται το ρεύμα. Όλα όσα είχε διαβάσει ο νεαρός στην εφημερίδα, έρχονται στο μυαλό του και φοβισμένος πως πρόκειται για βομβαρδιστική επίθεση, ψάχνει την αγαπημένη του. *«Ο πόλεμος!... σκέφτηκε. Ο πόλεμος!...Συναγερμός... Εχθρικά αεροπλάνα...Η Αεράμυνα...Έκοψαν το ρεύμα για να μην γίνει βραχυκύκλωμα...Ο πόλεμος!...Ο πόλεμος!...Ο πόλεμος!...Κάπου εδώ κοντά έπεσε βόμβα... Ο πόλεμος!...Μαρία, δεν μπόρεσε η αγάπη μας να τον εμποδίσει τον πόλεμο... δεν μπόρεσε!... Αλλά μένει πάντα η μόνη βεβαιότητα που έχουμε... η αγάπη μας!...Τώρα που όλα γίνονται στάχτη, Μαρία, η αγάπη μας είναι η μόνη βεβαιότητα σε αυτόν τον κόσμο...σ' αυτόν τον παράλογο κόσμο...¹⁵⁵».*

Δεν είχε συμβεί κάποια επίθεση. Επρόκειτο μόνο για μια βλάβη. Τα δύο πρόσωπα κατάφεραν να βρουν ο ένας τον άλλο και να καθησυχαστούν. Το έργο αυτό του Σαμαράκη προσφέρει ένα ελπιδοφόρο μήνυμα για τη ζωή. Οι ανθρώπινοι συναισθηματικοί δεσμοί γίνονται πάντα πιο έντονοι σε στιγμές κρίσης και αγωνίας. Οι ανθρώπινες σχέσεις γίνονται ακόμη πιο ισχυρές κάτω από έναν κοινό, ανυπέρβλητο κίνδυνο και αυτό το τονίζει ιδιαίτερος ο Σαμαράκης.

Ο βραχνάς του πολέμου δημιουργεί έντονες ψυχολογικές συνέπειες στην ανθρώπινη ζωή. Ο ήρωας συνειδητοποιεί την αξία της ζωής και καταγγέλλει τη ψυχρότητα του πολέμου που μοιάζει να έχει «σαδιστική δύναμη». Οι τίτλοι των εφημερίδων εντείνουν το αρνητικό κλίμα και προσδίδουν μια αμεσότητα. Επίσης αποτελούν απειλές απέναντι στη ζωή και τη χαρά.

Το ύφος είναι ρεαλιστικό και καταγγελτικό. Λέξεις όπως: «επεισόδια, κίνδυνος πολέμου, σοβαρά γεγονότα, επιστράτευση..», μεταδίδουν την κρίσιμη επικαιρότητα.

Η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο από τον ήρωα είτε και τον ίδιο το συγγραφέα, δίνοντας ζωντάνια και παίρνοντας τη μορφή προσωπικής εξομολόγησης. Ο αναγνώστης βιώνει τις καταστάσεις και παρακολουθεί με αμείωτο ενδιαφέρον την εξέλιξη της πλοκής.

154 ό. π. σ. 202.

155 ό. π. σ. 204.

Η προσωπική μαρτυρία μετατρέπεται από το Σαμαράκη σταδιακά σε «παντογνωστική αφήγηση»¹⁵⁶.

2.3.4 Εφεύρεση¹⁵⁷

Το διήγημα αυτό, εκτυλίσσεται στην Αθήνα και αφορά την εφεύρεση ενός συνταξιούχου καθηγητή Φυσικής. Αυτός, ύστερα από 13 χρόνια προσπάθειας, κατάφερε να δημιουργήσει ένα τύπο χημικού μίγματος, μέσω του οποίου τα αυγά βράζουν σε 17 δευτερόλεπτα. Η παρουσίαση επρόκειτο να γίνει στο Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας.

Προσπαθώντας να περάσει ο χρόνος και να φτάσει η στιγμή της παρουσίασης, συμβαίνουν τα εξής: ο ήρωας πληρώνει πρόστιμο διότι δεν περπατούσε στη διάβαση· κάθεται σε ένα καφενείο· μετρά τα περιστέρια· κάθεται σε ένα παγκάκι ακούγοντας τα παιδιά να παίζουν. Έτσι απασχολεί το μυαλό του για να μην σκέφτεται την αγχώδη παρουσίαση.

Δίπλα του βρίσκει μια εφημερίδα που κάποιος άλλος θα είχε ξεχάσει και αναρωτιέται αν θα υπάρχει δημοσιευμένη αγγελία για την παρουσίαση του. Ανάμεσα στις ειδήσεις, διαβάξει για τη χρήση νέων καταστροφικών όπλων που χρησιμοποιούνται από τις Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ. Η είδηση αυτή τον επηρεάζει. Συγκεκριμένα ο κίνδυνος στην είδηση δηλώνεται ως εξής:

«Η ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΣ ΔΙΕΡΧΕΤΑΙ

ΚΡΙΣΙΜΟΥΣ ΩΡΑΣ

ΗΠΑ ΚΑΙ ΕΣΣΔ

ΕΙΣ ΦΟΒΕΡΟΝ ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΜΟΝ

ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ ΔΙΑ ΝΕΩΝ ΟΠΛΩΝ

ΟΛΟΝΕΝ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

ΑΠΕΙΛΟΥΝ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΓΕΝΟΣ

ΜΕ ΤΕΛΕΙΑΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ... »¹⁵⁸ ».

Από τη μια οι φωνές των μικρών παιδιών και από την άλλη τα όπλα που μπορούν να αφανίσουν την ανθρωπότητα. Στο μυαλό του διαπερνούν ερωτήματα: *«Η εφεύρεση μου αφορά τα αυγά...Δεν δυνατόν να χρησιμοποιηθεί για πολεμικούς σκοπούς...Ποιος μπορεί να ξέρει;...Τόσες και τόσες εφευρέσεις που οι δημιουργοί τους τις προόριζαν για το καλό*

156 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σ. 126.

157 Α. Σαμαράκης, *«Αρνούμαι»*[1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 61-80.

158 ό. π. σσ. 74-75.

του ανθρώπου, δεν χρησιμοποιήθηκαν για την καταστροφή; για το θάνατο;¹⁵⁹»

«Εκατομμύρια παιδιά να βράζουν σε 17 δευτερόλεπτα...να βράζουν, να πεθαίνουν με φοβερούς πόνους χάρη στην εφεύρεση μου...χάρη στον Ηλία Καλφόπουλο¹⁶⁰».

Από τη μια η θυσία τόσων χρόνων και από την άλλη η αγωνία του για το μέλλον. Δεν θα μπορούσε να φανταστεί πως η εφεύρεση του, μια τόσο «αθώα» εφεύρεση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με σκοπό να σπείρει το θάνατο. «Αν χρησιμοποιηθεί η εφεύρεση μου σαν ένα από τα νέα όπλα...Αν χρησιμοποιηθεί για τον πόλεμο, για να δώσει το θάνατο...Ω θεέ μου! Δεν μπορώ! Δεν μπορώ!¹⁶¹».

Καθώς η ώρα περνά, πλησιάζει η στιγμή της παρουσίας. Το χαρτί με την εφεύρεση του, που τόση ώρα κρατούσε, φεύγει από το χέρι του και παρασύρεται προς το μέρος των παιδιών. Η σκηνή αυτή τον τρομοκρατεί. «Τα παιδιά...τα παιδιά δεν έχουν φταίξει σε τίποτα! Τα παιδιά δεν είναι οι ένοχοι του κόσμου μας, αυτού εδώ του παράλογου κόσμου...του κόσμου των μεγάλων...ήταν ο θάνατος που χυνότανε καταπάνω στα παιδιά που παίζανε κείνη την ώρα σε κείνη τη γωνιά του Εθνικού Κήπου, ο θάνατος που χυνότανε καταπάνω στα παιδιά που παίζανε κείνη την ώρα σε κάθε γωνιά της γης...¹⁶²».

Ο καθηγητής καταλαβαίνει πως η εφεύρεση του μπορεί να αποτελέσει όπλο στα χέρια όλων όσοι πιστεύουν στη λογική του πολέμου. Επομένως αποφασίζει να την καταστρέψει. Η ανθρώπινη συνείδηση του καθηγητή λειτουργεί προς όφελος του γενικού συνόλου, καθώς αγωνιά για το μέλλον της ανθρωπότητας, βάζοντας το συνολικό «καλό» πάνω από το προσωπικό του κατόρθωμα, δηλαδή την εφεύρεση του.

Μία ομοιότητα ανάμεσα στο Επεισόδιο και στην Εφεύρεση, αποτελούν οι τίτλοι που δημιουργούν ένα αρνητικό κλίμα. Σε αυτό το διήγημα, ο αντλήρωας αισθάνεται ατομική ευθύνη προς τον πόλεμο. Η πραγματικότητα απειλείται από τα όπλα, τις νέες εφευρέσεις και από μία ολοκληρωτική καταστροφή. Τα κράτη δεν αντιστέκονται στην πρακτική του πολέμου, με αποτέλεσμα ο ήρωας να νοιώθει την προσωπική ανάγκη να μην συμμετέχει στη λογική του πολέμου και να επαναπροσδιορίσει τη στάση του.

Αξίζει να επισημάνουμε πως ο Σαμαράκης μέσα από το στοιχείο του «σασπένς» κρατά προσηλωμένους τους αναγνώστες και αυξάνει το ενδιαφέρον τους. Ο ήρωας εκφράζει τις σκέψεις και τις ανησυχίες του με τον εσωτερικό του μονόλογο. Η προσωπική του επιτυχία μπορεί να αποβεί μοιραία για την ανθρωπότητα.

159 ό. π. σ. 75.

160 ό. π. σ. 76.

161 ό. π. σ. 76.

162 ό. π. σσ. 77,79.

2.3.5 Το δέντρο¹⁶³

Στο κέντρο της Αθήνας, ο Γιώργος, ο ήρωας του διηγήματος φαίνεται να φροντίζει ένα δέντρο που αποτελεί και το επίκεντρο του ενδιαφέροντός του. Η ιστορία ξεκινά με τον Γιώργο να εισέρχεται στον ηλεκτρικό και να συναντά τη θεία του τη Μαριάνθη για την οποία δεν έτρεφε φιλικά συναισθήματα. Η κίνηση της να τον γραπώσει ώστε να στηριχτεί επάνω του, του θυμίζει μια ανάλογη κίνηση που είχαν κάνει ένα χρόνο πριν οι Γερμανοί ώστε να τον πάρουν μαζί τους. Η θεία του έψαχνε κάποιον να τη συνοδεύσει στον κινηματογράφο. Ο Γιώργος τη συνόδευσε μην μπορώντας να της ξεφύγει.

Στα χέρια του κρατούσε ένα βιβλίο δενδροκομίας. Ένα μήνα πριν είχε φυτέψει ένα δέντρο στο ισόγειο της πολυκατοικίας που έμενε. Μόλις επέστρεφε από τη δουλειά καθόταν και μιλούσε μαζί του για να μην νοιώθει μοναξιά. Κατά τη διάρκεια της ταινίας αυτό σκεφτόταν. Μόλις η ταινία ολοκληρώθηκε, σειρά είχαν οι ειδήσεις που αφορούσαν τα σοβαρότερα προβλήματα που έπλητταν την περίοδο εκείνη τον κόσμο. Η τελευταία είδηση του προκάλεσε μεγάλη θλίψη και ταραχή. Αυτή αφορούσε τη Χιροσίμα: *«Τον περασμένο μήνα, τον Αύγουστο που μας πέρασε, 6 Αυγούστου 1945, ημέρα Δευτέρα, 6 Αυγούστου 1945, 6 Αυγούστου 1945, η Χιροσίμα έπαψε να υπάρχει... Σε δευτερόλεπτα μέσα η Χιροσίμα έπαψε να υπάρχει... Δεν υπάρχει τώρα κανείς στη Χιροσίμα... κανείς και τίποτα!... Δεν έμεινε τίποτα στη Χιροσίμα!... Η Χιροσίμα δεν έχει τώρα τίποτα!... τίποτα!... Ούτε ένα δέντρο δεν έχει η Χιροσίμα... ούτε ένα δέντρο!...»¹⁶⁴.*

Επέστρεψε στο σπίτι όσο πιο γρήγορα μπορούσε για να μιλήσει με το δικό του δέντρο και να του ανοίξει την καρδιά του. Βαθιά μέσα του αισθανόταν πως δεν μπορούσε αυτός να χαίρεται την ομορφιά και τη συντροφικότητα ενός δέντρου όταν στη Χιροσίμα είχε χαθεί κάθε μορφή ζωής. *«Δεν μπορούσε να 'χει αυτός τη χαρά ενός δέντρου την ώρα που η Χιροσίμα ήταν ο πόνος, ολόκληρος ο πόνος... δεν μπορούσε να 'χει αυτός τη συντροφιά ενός δέντρου την ώρα που η Χιροσίμα ήταν η Ερημιά, ολόκληρη η Ερημιά..Όχι δεν μπορούσε, δεν είχε δικαίωμα να 'χει ένα δέντρο την ώρα που...»¹⁶⁵.*

Αισθανόταν ένα μεγάλο βάρος, θεωρούσε τον εαυτό του ένοχο και έπρεπε να αλλάξει την κατάσταση. Ο Γιώργος δεν μπορούσε να χαίρεται με την ύπαρξη του δέντρου του, όταν οι συνάνθρωποι υπέφεραν από τις μαζικές καταστροφές και έχαναν ακόμη και τα απαραίτητα για να ζήσουν. *«Είμαστε όλοι ένοχοι για τη Χιροσίμα...είμαστε όλοι ένοχοι για*

163Α. Σαμαράκης, *«Αρνόμαι»*[1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 181.

164 ό. π. σ. 189.

165 ό. π. σ. 191.

τη Χιροσίμα!...¹⁶⁶».

Το δέντρο του Σαμαράκη σηματοδοτεί την προσωπική ευθύνη των ηρώων απέναντι στην εμπόλεμη κατάσταση. Και σε αυτό το έργο η ανθρωπιά υψώνει το ανάστημά της και έρχεται αντιμέτωπη με τη λογική του πολέμου.

Στην *Εφεύρεση* και στο *Δέντρο*, ο Καθηγητής και ο Γιώργος ως μονάδες αναλογίζονται την ατομική τους ευθύνη. Γίνονται υπέρμαχοι της ειρήνης και διαμαρτύρονται για τον πόλεμο.

Στο κομμάτι των αφηγηματικών τεχνικών παρατηρείται:

α)Ο ήρωας μέσα από μια ανάληψη θυμάται την αγορά του δέντρου και τη γερμανική Κατοχή.

β)Ο εσωτερικός μονόλογος του ήρωα.

2.3.6 Αρνούμαι¹⁶⁷

Ο ήρωας του διηγήματος σε ηλικία 35 χρόνων, βρίσκεται σε ένα ποτάμι ολομόναχος και μιλά στον εαυτό του. Αρχικά πετά πέτρες, έπειτα αναπολεί τα παιδικά του χρόνια στο σπίτι του που βρίσκονταν κοντά. Έστερα θυμάται το σύνθημα «Αρνούμαι» που έγραφε κατά του κατακτητή στην Αντίσταση. Το σύνθημα αυτό πυροδοτούσε τον αγώνα, την αυτοθυσία που χρειάζεται για την ελευθερία και την ειρήνη και την άρνηση του θανάτου. Με αυτό το σύνθημα στο μυαλό τους, ο ήρωας και άλλοι τέσσερις σύντροφοι, ανατίναξαν το 1943 το σιδηροδρομικό σταθμό και κυνηγηθήκαν από τον κατακτητή. Οι τρεις εκτελέστηκαν, ο ήρωας και ένας από τους συντρόφους διέφυγαν. Προς αντίποινα έκαψαν το σπίτι του ήρωα που βρίσκονταν κοντά στο ποτάμι.

Περπατώντας στο ποτάμι, σκέφτεται πως έφτασε το τέλος του πολέμου και ο αλλιώτικος κόσμος που ονειρευόταν δεν ευδοκίμησε. Επί σκοπού βρίσκεται στο ποτάμι και συγκεκριμένα στη γέφυρα 7, όπου λόγω επισκευαστικών έργων απαγορευόταν η είσοδος σε πεζούς και οχήματα. Ήθελε να βάλει τέλος στη ζωή του, επιθυμούσε να πηδήξει από τη γέφυρα. Ποτέ δεν θα πίστευε πως θα οδηγούνταν σε μια τέτοια πράξη, αυτός που αγωνιζόταν κατά του θανάτου. Τίποτα δεν είχε νόημα μετά τον πόλεμο. «Άλλοτε, πριν από τον πόλεμο, είχε ηχώ το ποτάμι εκεί. Ποιος ξέρει αν έχει ακόμη ηχώ! Άλλαξαν τόσα πράγματα ύστερ' από τον πόλεμο!... ίσως να 'χει αλλάξει και η ηχώ. Ίσως να μην έχει τώρα ηχώ...¹⁶⁸».

166 ό. π. σ. 192.

167 Α. Σαμαράκης, *«Αρνούμαι»*[1961], (38η έκδοση), Αθήνα 2013, εκδ. Ψυχογιός, σ. 208.

168 ό. π. σ. 213.

Λίγο πριν εγκαταλείψει τη ζωή, αποφασίζει να γράψει ένα σημείωμα στο οποίο θα εξηγούσε πως δεν θα ήταν ατύχημα, αλλά εκούσια βούληση. Ήθελε να ξεκαθαρίσει πως είχε στερέψει από ελπίδα. Για τον ήρωα ο κόσμος πια δεν του έδινε καμιά βεβαιότητα. *«Τον καιρό του πολέμου είχα μια βεβαιότητα: τον κόσμο που ερχότανε ύστερ' από τον πόλεμο. Ήτανε μια βεβαιότητα αυτός ο κόσμος, γιατί είχα και εγώ και ποιος δεν είχε; είχα και εγώ πιστέψει πως θα 'ρχότανε αυτός ο κόσμος, ένας κόσμος καινούργιος, αλλιώςτικός... ένας κόσμος που θα έδινε σε όλους τους ανθρώπους ελευθερία και ειρήνη και ψωμί... Αλλά δεν ήρθε... δεν ήρθε αυτός ο κόσμος. Το ξέρουμε όλοι, το νιώθουμε όλοι πως δεν ήρθε ό,τι είχαμε πιστέψει. Η βεβαιότητα που είχαμε έγινε σκόνη... Ήρθε η Διάψευση... Τώρα είμαι και εγώ ένας Διαψευσμένος... Και δεν έχω στη ζωή μια βεβαιότητα, να κρατηθώ πάνω της, ν' ακουμπήσω πάνω της και να πω στο θάνατο: ΑΡΝΟΥΜΑΙ!¹⁶⁹».*

Τη στιγμή που ετοιμάζεται να πέσει, ένα αναπάντεχο γεγονός τον σταματά. Ένας άλλος, άγνωστος άνδρας έπεσε στο ποτάμι. Σε αντίθεση με τον ήρωα, ο άγνωστος που έπεσε στο νερό, είχε γλιστρήσει και φαινόταν πως δεν επιδίωκε το θάνατό του. Ίσως έμμεσα δηλώνεται πως αυτό ήταν δικαιολογία, γιατί ντρεπόταν να ομολογήσει πως ήθελε να αυτοκτονήσει. Ο ήρωας βουτά να τον σώσει, μια δύναμη τον ωθεί να βοηθήσει το συνάνθρωπό του. Τα λόγια που απηύθυνε στο συνάνθρωπο του αποτέλεσαν μια κραυγή που ο ήρωας κατά βάθος ήθελε να ακούσει και ο ίδιος. Όσο μόνος και αν αισθανόταν, δεν είχε το δικαίωμα να πεθάνει. Η ύπαρξή του θα έδινε χαρά ακόμη και σε έναν συνάνθρωπό του. Η συντροφικότητα και η ανθρωπιά προβάλλονται σαν υπέρτατες αξίες της ζωής.

Τη νύχτα, ο ήρωας μένοντας μόνος στην όχθη του ποταμού, συνειδητοποιεί την αξία της ζωής και αρνείται την υποταγή. Αποκτά ξανά ελπίδα και όπως τότε στον πόλεμο, τίθεται κατά της απελπισίας. Όλα όσα συλλογιζόταν στην αρχή δεν είχαν καμία σημασία. Μπορούσε να ζήσει σε αυτόν τον κόσμο γιατί είχε μια βεβαιότητα. *«Δεν μπορώ να το δεχτώ!... Είναι μια προδοσία, μια αισχρή προδοσία αντίκρυ στους συντρόφους μου που έδωσαν τη ζωή τους όταν ήταν εδώ ο πόλεμος και η Κατοχή... Αντίκρυ στα εκατομμύρια ανθρώπους που έδωσαν τη ζωή τους για να 'ρθει ένας καινούργιος, ένας αλλιώςτικός κόσμος... Προδοσία αντίκρυ σε όλους αυτούς που πίστεψαν σ' αυτόν τον κόσμο που θα 'ρχότανε ύστερ' από τον πόλεμο... και πίστεψαν και αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν γι' αυτόν τον κόσμο... Να συμβιβαστώ με τον κόσμο που ήρθε πράγματι ύστερ' από τον πόλεμο, με τον κόσμο που ζούμε σήμερα... είναι βέβαια και αυτό μια περίπτωση... Αλλά δεν μπορώ!¹⁷⁰».*

169 ό. π. σ. 216.

170 ό. π., σ. 216.

Το μήνυμα του διηγήματος που καλεί τους ανθρώπους σε άρνηση προς όλα αυτά που κάνουν τον κόσμο παράλογο, είναι διαχρονικό και προπάντων επίκαιρο.

Οι ήρωες των διηγημάτων του Σαμαράκη εκφράζουν την αντίθεση τους απέναντι στην εφιαλτική συνθήκη του πολέμου είτε παρακούοντας διαταγές είτε καταλογίζοντας ευθύνες στον εαυτό τους είτε δείχνοντας την υπέρτατη αξία της ζωής. Ο άνθρωπος συγκρούεται με την κοινωνία και τους κώδικές που την διέπουν. Άνθρωπος, ζωή και φύση αντιτίθενται στην κοινωνία και στον πόλεμο.

Τα διηγήματα διαπνέονται από μια καθολικότητα. Η καταγγελία του ανθρώπινου πόνου είναι πανανθρώπινη. Οι ήρωες συχνά μένουν ανώνυμοι για να τονίσουν αυτό το παγκόσμιο μήνυμα κατά του πολέμου και της βίας.

Οι ήρωες του Α. Σαμαράκη εκφράζουν τη διαφωνία τους για τον κόσμο που βλέπουν, καθώς αυτός δεν ανταποκρίνεται στο όραμα ενός «καλύτερου κόσμου», όπως τον είχαν φανταστεί με τη λήξη του Β Παγκοσμίου Πολέμου. Η αποκατάσταση την οποία περίμεναν δεν ήρθε ποτέ. Η κοινωνική ζωή επαναπροσδιορίζει τα θεμέλια της και η ύπαρξη αλλαγών προς απόκτηση του καινούργιου κόσμου, αποτελεί μέγιστο ψέμα.

2.4 Το διαβατήριο¹⁷¹

Το διαβατήριο γράφτηκε από τον Α. Σαμαράκη το 1973, ύστερα από περίπου οχτώ χρόνια απουσίας του από τη συγγραφική του δραστηριότητα. Στο διάστημα αυτό, από το 1967 έως και το 1974, μεσολάβησε η «Χούντα των Συνταγματαρχών» ή διαφορετικά «Δικτατορία των Συνταγματαρχών», στη διάρκεια της οποίας σχηματίστηκαν τέσσερις κυβερνήσεις στον Ελλαδικό χώρο. Μέσα από αυτή τη συλλογή και κυρίως μέσα από τα τρία πρώτα διηγήματα, ο Σαμαράκης εκφράζει την αποστροφή του προς το βίαιο καθεστώς το οποίο επέβαλε η Χούντα. Επίσης εκφράζει και την άρνηση του να υποταχθούν οι Έλληνες στην καταδυνάστευση της ελευθερίας.

Ο Σαμαράκης τίθεται κατά του ολοκληρωτισμού και των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Νόμοι, κώδικες, διατάξεις, αυταρχικότητα, εξουσία χωρίς περιορισμούς, εμποδίζουν την ελευθερία του ατόμου και αμβλύνουν τη μοναξιά του. Η αφύπνιση και η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων είναι το ζητούμενο των έργων του Α. Σαμαράκη.

Στο πρώτο διήγημα με τίτλο «Διαβατήριο», η μορφή του ήρωα αποτελεί κοινό τόπο:

171 Α. Σαμαράκης, *Το Διαβατήριο*[1973], (26η έκδοση), εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2013.

πρόκειται για το δημόσιο υπάλληλο που δεν είναι ευχαριστημένος με τη ζωή του και ονειρεύεται να πραγματοποιήσει τη μεγάλη του επιθυμία, να ταξιδέψει στο εξωτερικό. Το Σύστημα θα σταθεί εμπόδιο στο όνειρο του, διότι, για να αποκτήσει το πολυπόθητο διαβατήριο, πρέπει να γράψει ένα ποίημα προς τιμήν του Αγώνα και να το εκφωνήσει στην τηλεόραση. Στο διήγημα το «Διαβατήριο», ο συγγραφέας ξετυλίγει την ιστορία του σε δύο επίπεδα: α) την εξιστόρηση του μύθου και β) στο επιμύθιο που είναι το πιο σημαντικό· καταδεικνύει το αίσθημα του ξεσηκωμού για την ελευθερία, την ειρήνη και την ισότητα μακριά από ολοκληρωτικά καθεστώτα¹⁷².

Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στο διήγημα «Τελευταία Ζαβολιά». Το διήγημα περιγράφει την εισβολή αστυνομικών σε σπίτια και καταστήματα, με σκοπό να συλλέξουν όλες τις κούκλες που μετέδιδαν παιδικά μηνύματα. Οι κούκλες που είχαν δημιουργηθεί προς διασκέδαση των παιδιών με απώτερο σκοπό το παιχνίδι, έπρεπε να μεταδίδουν μηνύματα που θα αναφέρονταν στις ενέργειες του Συστήματος. Η μικρή Ελενίτσα δεν θέλει να παραδώσει την κούκλα της. Μάταια οι γονείς της προσπαθούν να την πείσουν να την δώσει. Η Ελενίτσα και η κούκλα της δεν υποτάσσονται στο Σύστημα και κατά συνέπεια εξοντώνονται.

Στο διήγημα με τίτλο «Μάθημα ανατομίας κ.λπ.», στην ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου, ένας καθηγητής συλλαμβάνεται μαζί με μερικούς φοιτητές. Η παρουσία του καθηγητή στο χώρο δεν ήταν τυχαία, είχε ερωτικό ραντεβού. Οι φοιτητές βρίσκονταν επίσης εκεί, γιατί εξέδιδαν μια προκήρυξη για την ειρήνη και την ελευθερία. Οι φοιτητές όμως, πίστεψαν πως ο καθηγητής βρίσκονταν εκεί διότι πίστευε στις ίδιες αξίες. Ύστερα από μεσολάβηση, στον καθηγητή επιτρέπεται η έξοδος. Εκείνος όμως, βαθιά συγκινημένος από τη στάση των παιδιών που διακατέχονταν από υψηλά ιδανικά, αποφασίζει να παραμείνει και να συμπαρασταθεί στον αγώνα τους, αφού κι ο ίδιος πίστευε σε αυτές τις αξίες, αλλά άφησε τον εαυτό του να αλλοτριωθεί για χάρη της επιστημονικής και κοινωνικής ανόδου του.

Ο Α. Σαμαράκης με τα έργα του μιλάει στο σήμερα «σαν πρόδρομος σύγχρονης πεζογραφικής τάσης που θέλει το μυθιστόρημα να μοιάζει «με κολλάζ» κοινωνικών πληροφοριών και άλλων ντοκουμέντων όπως τα προσφέρει η καθημερινότητα μέσα από τον τύπο¹⁷³». Η πεζογραφία του Σαμαράκη καταφέρνει να συνδυάσει το κωμικό στοιχείο με τη σοβαρότητα, την έλλειψη ψυχολογικής δύναμης με τη δύναμη του ανθρώπου να αντιμετωπίσει κάθε δυσκολία και να την ξεπεράσει. Τα έργα του αποτελούν μαρτυρία και

172 Α. Καραντώνης, *24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι*, Αθήνα 1978, εκδ. Νικόδημος, σ. 117.

173 ό. π. σ. 120.

καταγγελία των δεινών του ανθρώπου.

2.5 Η κόντρα

Η κόντρα του Αντώνη Σαμαράκη δημοσιεύτηκε το 1992 και απαρτίζεται από τα εξής διηγήματα: 1. Μόκο ρε! 2. Η κόντρα 3. Δύο κίτρινα γαρίφαλα 4. Φιστίκια Αιγίνης 5. Ο φορέβερ 6. Η τελευταία συμμετοχή 7. 31 NOEMBPH 8. Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου. Όσον αφορά το ζήτημα το οποίο εξετάζει αυτή η εργασία, μόνο δύο θα μελετηθούν εκτενέστερα, το έκτο διήγημα (Η τελευταία συμμετοχή) και το όγδοο (Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου).

2.5.1 Η τελευταία συμμετοχή

Στο διήγημα *Η τελευταία συμμετοχή*¹⁷⁴ κεντρικό ρόλο κατέχει η αγωνιστικότητα και η ελπίδα για ένα καλύτερο κόσμο. Η ιστορία εκτυλίσσεται σε ένα νεκροταφείο, στη διάρκεια μιας κηδείας, στην οποία παρευρίσκονται είκοσι τρεις άνθρωποι ντυμένοι στα μαύρα. Η τελετή καθυστερεί, λόγω της απουσίας του Δημήτρη, του γιου του θανόντος. Ο Δημήτρης βρισκόταν στα κρατητήρια της Γενικής Ασφάλειας ύστερα από τη σύλληψη του στην κατάληψη της Νομικής Σχολής, το 1973, λίγους μήνες πριν την κατάληψη του Πολυτεχνείου. Ύστερα από άδεια που του δόθηκε, κατάφερε να παρευρεθεί στην κηδεία του πατέρα του χωρίς να έχει αποκαλύψει καμία πληροφορία σχετικά με την υποκίνηση της κατάληψης. Ο πατέρας του Δημήτρη ήταν υπερήφανος για το γιο του, για την πορεία του και την αγωνιστικότητά του. Γνώριζε ότι συμμετείχε σε αντιστασιακή οργάνωση κατά της Χούντας με σκοπό την ελευθερία και την ειρήνη.

Ο Δημήτρης συμβολίζει στα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών την ελπίδα για ένα καλύτερο «αύριο». Αυτό άλλωστε πίστευε και ο πατέρας του. Περίμενε πως μετά τον πόλεμο, η ελευθερία και η δικαιοσύνη θα κυριαρχήσουν. Τελικά, τίποτα δεν άλλαξε και το μέλλον για το οποίο αγωνίστηκαν έκρυβε νέους κινδύνους¹⁷⁵.

Το αίσθημα της αγωνιστικότητας εκείνης της ιστορικής φάσης εκφράζεται μέσα από το σύνθημα: « *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΔΕΝ ΠΕΡΝΑΕΙ Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ*¹⁷⁶», «ο φασισμός πρέπει να εξοντωθεί...».

Το μήνυμα της ελπίδας και της αισιοδοξίας γίνεται φανερό μέσα από τη χειρονομία της

174 Α. Σαμαράκης, *Η κόντρα* [1992], (38η έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σ. 85-96.

175 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. ΟΑΣΙΣ, σ. 186-188.

176 ό. π. σ. 90.

μητέρας να τοποθετήσει το λουλούδι στα δεμένα χέρια του Δημήτρη, αναδεικνύοντας έτσι το μεγαλείο του αγώνα, της ειρήνης και της αυτοθυσίας σε κρίσιμους καιρούς¹⁷⁷.

2.5.2 Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου¹⁷⁸

Στο διήγημα αυτό ο Α. Σαμαράκης δείχνει την υπέρμετρη αγάπη του για τα παιδιά μέσα από μία εμπόλεμη κατάσταση. Ο τίτλος του έργου προέρχεται από την Αποκάλυψη του Ιωάννη, στην οποία προφητεύεται μια μεγάλη καταστροφή που πρόκειται να διαλύσει τη γη. Η καταστροφή αυτή είναι ο τρίτος παγκόσμιος πυρηνικός πόλεμος που θα ξεσπάσει στη γη στις '7:37:05' στις 30 Ιανουαρίου του 1999. Οι αιτίες αυτής της καταστροφής ποικίλουν: είτε το 'μεθύσι' όσων παρακολουθούσαν από τα ραντάρ είτε ένα φτάρνισμα είτε, απλούστερα, ένα ανθρώπινο λάθος. Απότοκος της παραπάνω ενέργειας θα είναι ο αφανισμός της ανθρωπότητας καθώς « *δεν έμεινε τίποτα- δηλαδή, ΤΙΠΟΤΑ*¹⁷⁹».

Ο νέος πόλεμος είχε ήδη ξεκινήσει με την χρήση των όπλων. Πολλών ειδών όπλα: πύραυλοι, βόμβες, χημικά, διαστημικά, ηλεκτρονικά και ψυχολογικά που μπορούσαν να οδηγήσουν την ανθρωπότητα σε μαζική καταστροφή. Το πυρηνικό ολοκαύτωμα θα έφερνε τη συντέλεια της ανθρωπότητας. Εκτός από τα όπλα, στις σκέψεις και στις ψυχές των ηρώων κυριαρχούσε ο φόβος¹⁸⁰.

Οι εξεγέρσεις υπέρ της ειρήνης και της δικαιοσύνης σταμάτησαν, παρότι ασκούσαν ισχυρή επίδραση στην εξουσία και αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα στα σχέδια της υπέρ του πολέμου. Ο φόβος και η πεποίθηση πως ο αγώνας ενάντια στον πόλεμο ήταν μια μάταιη προσπάθεια, έκαναν τους ανθρώπους να σταματήσουν να ελπίζουν και να παραδοθούν. Τα λόγια του αφηγητή πλημμυρίζουν από απαισιοδοξία και αρνητισμό, ενώ φανερό γίνεται και η ανησυχία του αφηγητή για τον πόλεμο και τις συνέπειες του. Ο άνθρωπος αυτοκαταστρέφεται και οδηγείται στη φθορά μέσα από δικές του άβουλες πράξεις. «*Όπλα δαιμονικά, που θα μπορούσαν να καταστρέψουν τη Γη πενήντα φορές -βέβαια, δεν χρειάστηκε παρά μία φορά να την καταστρέψουν*¹⁸¹». Ο Σαμαράκης επικρίνει την ανθρώπινη συμπεριφορά, γίνεται καυστικός και ειρωνικός, καθώς ακόμη και μία

177 Ι. Τριάντου, *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα 2016, εκδ. OASIS, σσ. 186-188.

178 Α. Σαμαράκης, *Η κόντρα* [1992], (38η έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 124-134.

179 ό. π. σ. 127.

180 «ο φόβος του πολέμου είχε φοβερές συνέπειες στην καθημερινή ζωή και συμπεριφορά των ανθρώπων. Παρέλυε τη θέληση και την αγωνιστικότητα να παλέψουν για καλύτερη ζωή, για έναν κόσμο με δικαιοσύνη και στοργή για όλους....Ανασφάλεια, θα μπορούσε με μια λέξη να δοθεί το κύριο χαρακτηριστικό της εποχής αυτής, που προηγήθηκε από την έκρηξη του τρίτου παγκοσμίου πυρηνικού πολέμου». ό. π. σ. 128.

181 Α. Σαμαράκης, *Η κόντρα* [1992], (38η έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σσ. 128.

μόνο προσπάθεια καταστροφής του πλανήτη από πυρηνικά όπλα αρκεί.

Τη φρίκη του πολέμου κατάφερε να σταματήσει η φωνή ενός παιδιού λέγοντας «καλημέρα». Η ηχώ έκανε τη μικρή αυτή λέξη να ακουστεί δυνατά και παρατεταμένα. Ο ήλιος εξεπλάγη και δεν πίστευε στο άκουσμα της φωνής. Η φωνή του παιδιού αποτελεί τη μοναδική ζωντανή απόδειξη ζωής πάνω στη Γη.

Ο πόλεμος είχε καταστρέψει τη γη και οποιαδήποτε ζωή πάνω σε αυτή. *«Ποιος ξέρει σε ποια κόχη της πυρπολημένης Γης είχε απομείνει παγωμένη τόσο καιρό η «καλημέρα» του παιδιού, πέφτοντας σε νεκροφάνεια, σε χειμερία νάρκη μέσα στον πυρηνικό χειμώνα, το χειμώνα θανάτου που είχε εκμηδενίσει τη Γη, και σιγά σιγά, χάρη στον ήλιο που ζέσταινε την «καλημέρα» του παιδιού, να που αναστήθηκε¹⁸²»*.

Ο ήλιος ως σύμβολο ζωής και ελπίδας, καταβάλλει κάθε προσπάθεια ώστε με τη ζεστασιά του να συνεχίσει να ακούγεται η παιδική φωνή και να δημιουργηθεί ξανά η ελπίδα για την ύπαρξη της ζωής. Ο ήλιος οραματίζεται μια ανθρωπότητα που θα συμβιώνει με ειρήνη και δικαιοσύνη, χωρίς πολέμους και ολοκαυτώματα. Η ημέρα της 30ης Ιανουαρίου σήμανε για τον Ήλιο την αρχή της μοναξιάς του σε ένα σύμπαν χωρίς ανθρώπους, χωρίς φωνές. Η παιδική φωνή του έδωσε ξανά νόημα και «ζέστανε» και τη δική του ψυχή.

Η ιστορία θα λέγαμε πως αρχίζει και τελειώνει με ένα φτάρνισμα. Το φτάρνισμα εκείνου που έχει το χέρι του πάνω από το κουμπί για την εκτόξευση της πυρηνικής βόμβας, προκαλεί την καταστροφή, δηλ. ένα τυχαίο και γελοίο γεγονός. Το εύρημα του συγγραφέα μεταστρέφει την πλοκή και προκαλεί την έκπληξη στον αναγνώστη, καθώς η Γη τελικά δεν καταστρέφεται και όλη η παραπάνω περιγραφή αποτελεί έναν εφιάλτη, ένα κακό όνειρο που φτάνει στο τέλος του. Ο άνθρωπος φταρνίζεται και ξυπνά από το όνειρο.

Το μήνυμα του κειμένου είναι αντιπολεμικό. Για τον αφηγητή τα παιδιά αποτελούν την ελπίδα του μέλλοντος, τη χαρά της ζωής και την επίτευξη της ειρήνης. Ενώ ετοιμάζεται για την εργασία του, ακούει τα παιδιά να περνούν για να πάνε στο σχολείο, βγαίνει στο μπαλκόνι και εκφράζει την αγάπη του σε αυτά. *«Όσο υπάρχουνε εσείς, παιδιά, υπάρχει ελπίδα. Ο κόσμος δεν θα τιναχτεί στον αέρα από την παραφροσύνη του πυρηνικού πολέμου. Όσο υπάρχουνε εσείς, παιδιά, υπάρχει η ελπίδα πως η ειρήνη θα κυριαρχήσει στη Γη για παντοτινά¹⁸³»*. Τα λόγια του μεταφέρουν ένα μήνυμα αισιοδοξίας, ελπίδας και ανθρωπιάς, το οποίο ενσαρκώνεται από τις φωνές των μικρών παιδιών.

«Η τελευταία λέξη που προσφωνεί στα παιδιά είναι η λέξη «καλημέρα». Με αυτή τη

182 ό. π. σ. 130.

183 ό. π. σ. 133.

μικρή και γεμάτη νόημα λέξη, το όνειρό του από εφιάλτης εξελίχθηκε σε χαρμόσυνη και ελπιδοφόρα είδηση. Σηματοδοτεί ένα νέο ξεκίνημα, ένα ελπιδοφόρο μήνυμα που μόνο οι νέες γενιές μπορούν να εξασφαλίσουν. Τα παιδιά και πάλι κρατούν στα χέρια τους το μέλλον και μπορούν να φέρουν την παντοτινή ειρήνη.

«...όστερα από τον απόλυτο πόνο και παραλογισμό έρχεται η αναγέννηση μέσα από την προσωπική θυσία. Μόνο που στην περίπτωση του Σαμαράκη η ελπίδα δεν εναπόκειται σε ένα Σωτήρα – Θεό που θα φωτίσει τον άνθρωπο, αλλά στον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος θα αφυπνιστεί και θα αντιμετωπίσει κριτικά και ανθρωπιστικά την αδικία του κόσμου που τον περιβάλλει¹⁸⁴».

2.6 Εν ονόματι

Το μυθιστόρημα αυτό δημοσιεύτηκε το 1998. Πρόκειται για μια ιστορία μέσα από τα μάτια των νέων, των εφήβων που επιθυμούν το ύψιστο αγαθό, την ειρήνη και την ελευθερία. Όλα ξεκινούν από μια προκήρυξη. Όπως είχε συμβεί και στο *Σήμα Κινδύνου*, ο τύπος, το ραδιόφωνο, οι πολίτες πασχίζουν να μάθουν τον άγνωστο που τη συνέταξε. Ο χώρος, μια μικρή επαρχιακή πόλη, τα νερά της οποίας τάραξε ένας νεαρός πετώντας τις προκηρύξεις του.

Ο Δημήτρης, ένας μαθητής του Λυκείου, γράφει την προκήρυξη αυτή θέλοντας να διαμαρτυρηθεί για όλους αυτούς που δεν επιτρέπουν στον άνθρωπο να αποφασίζει ελεύθερα και να ζει ισότιμα με τον υπόλοιπο κόσμο.

«Εν ονόματι: δήθεν της ειρήνης, οι εξοπλισμοί πάνε σύννεφο- πάνω από 500 δισεκατομμύρια δολάρια ξοδεύονται κάθε χρόνο για όπλα, σε δραχμές είναι ένα δισεκατομμύριο τριακόσια εκατομμύρια την ημέρα.

Εν ονόματι: δήθεν της ελευθερίας, οι ένοχοι ηγέτες μας περνάνε χειροπέδες, τυραννικά καθεστώτα σε πολλές γωνιές της Γης, κάτεργα, εξορίες, ομαδικοί τάφοι εκτελεσθέντων μόνο για τις ιδέες τους.

Εν ονόματι: δήθεν της δημοκρατίας, αν τολμήσεις να έχεις διαφορετική γνώμη από την εξουσία, σου αφαιρούν τον λόγο και την προσωπική σου ελευθερία, αν τολμήσεις να βγεις από το μαντρί, σε τρώει ο λύκος.

Εν ονόματι: δήθεν της κοινωνικής δικαιοσύνης, ο κοινωνικός αποκλεισμός θριαμβεύει,

¹⁸⁴ Ε. Κούκουρα., Δ. Μανούκας., «Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου...» Υποκείμενο εντός/εκτός συστήματος στο έργο του Αντώνη Σαμαράκη», *Πόρφυρας* 2017(165):270-276, σ. 275.

εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπινα πλάσματα πεθαίνουν από την πείνα...

Εν ονόματι: τα παιδιά εμείς, οι νέοι εμείς, είμαστε στην πρώτη γραμμή του αγώνα κατά των ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ¹⁸⁵».

Η εποχή στην οποία τοποθετείται το μυθιστόρημα αυτό παρουσιάζει μια πραγματικότητα επιφανειακά ήσυχη. Έχοντας αφήσει πίσω της τους πολέμους και τη δικτατορία, προσπαθεί πια να ευδοκιμήσει. Όμως πρόκειται πράγματι για μια τέτοια εποχή; Όντως οι πόλεμοι τελείωσαν και οι άνθρωποι μπορούν να ξεπεράσουν τα σοβαρά προβλήματα της φτώχειας και της εξαθλίωσης; Ο ήρωας του έργου δεν φαίνεται να εντάσσεται ανάμεσα σε αυτούς που πιστεύουν πως οι δυσκολίες έχουν ξεπεραστεί: *«πόλεμοι, εμφύλιοι σπαραγμοί, τυραννικά καθεστώτα, νέοι ομαδικοί τάφοι εκτελεσθέντων σε διάφορες χώρες, θάνατοι από την πείνα και την έλλειψη περίθαλψης, και μέσα στην Ευρώπη ανεργία και μάλιστα των νέων, αυτοκτονίες ανέργων, ρατσισμός, βία, απανθρωπιά¹⁸⁶».*

Ο Δημήτρης πιστεύει πως πίσω από τα όμορφα λόγια περί δημοκρατίας και ειρήνης, κρύβονται ακόμη μεγαλύτερες πολεμικές σκοπιμότητες. Στην πραγματικότητα τίποτα δεν έχει αλλάξει και τα κοινωνικά προβλήματα αμβλύνονται αντί να συρρικνώνονται στο πλαίσιο της υποτιθέμενης ειρήνης και ελευθερίας. Τα γεγονότα περιγράφονται από τον Δημήτρη, τον κεντρικό ήρωα. Το δεκαεξάχρονο αγόρι, είναι ερωτευμένο με την Κατερίνα στην οποία αποκαλύπτει και το μυστικό του. Το μυστικό είναι ότι αυτός συντάσσει τις προκηρύξεις και πως αρχικά δεν είχε κάποιο σκοπό· όμως, ύστερα, τον έπνιγαν μέσα του οι αξίες και τα ιδανικά που επιθυμούσε να έχει ο κόσμος γύρω του.

«Δεν υπόσχομαι να σας σώσω. Να φωνάξω θέλω ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια, η πείνα, η ανεργία, ο ρατσισμός, όλα αυτά τι είναι; Έκφραση ολοκληρωτισμού είναι, φασισμού. Γιατί όταν στερείς από τον άλλον τη δυνατότητα, το δικαίωμα να έχει απασχόληση, να βγάζει ένα κομμάτι ψωμί, τότε του στερείς το δικαίωμα στη ζωή¹⁸⁷».

Ο Δημήτρης, αν και θα μπορούσε να εκθέσει τις σκέψεις του μέσα από ένα διήγημα που έγραψε με τίτλο :«Χριστός εναντίον Χριστού», αποφασίζει πως καλύτερο μέσο αποτελεί η προκήρυξη. Δεν σταματά στην πρώτη, αλλά οπλίζεται με δύναμη και συντάσσει και τη δεύτερη στις 12 Νοεμβρίου του 1998· αυτή αποτελεί την απάντηση του Δημήτρη στα όσα δημοσιεύτηκαν.

«Με το πρόσχημα ότι μας εξασφαλίζουν τάξη και ασφάλεια κατορθώνουν να μας κρατάνε αλυσοδεμένους στα γρανάζια τους. Και το χειρότερο ποιο είναι; γλιστράμε στην

185 Α. Σαμαράκης., *Εν Ονόματι* [1998], (20ή έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σ. 9-10.

186 ό. π. σ. 25.

187 ό. π. σ. 87.

παγίδα τους και κάνουμε αυτολογοκρισία, εννουχίζουμε τον βαθύτερο εαυτό μας. Έτσι, πέφτουμε όχι μόνο σε χειμερία νάρκη αλλά σε νάρκη τεσσάρων εποχών. Καιρός δεν είναι λοιπόν να ξυπνήσουμε; Ως τότε θα είμαστε δέσμοι των EN ONOMATI; Μήνυμα απελευθέρωσης δώσαμε με την προκήρυξή μας, μήνυμα αγώνα για τη σωτηρία από τα EN ONOMATI. Καλούμε τον λαό, όποιος θέλει ελεύθερα, με τη συνείδησή του, να στρατευθεί στον κοινό αγώνα. Ο χρόνος δουλεύει εις βάρος μας, εντάζει;

Άνεμος σωτηρίας από τα EN ONOMATI.

12 Νοέμβρη '98¹⁸⁸».

Ο Δημήτρης έχοντας στο πλευρό του την Κατερίνα αποφασίζει να συνεχίσει τον αγώνα του. Πιστεύει πως η αδράνεια δεν μπορεί να επιφέρει αλλαγές και ένα καλύτερο μέλλον.

«...μόνο ο αγώνας μπορεί να μας οδηγήσει σε κάτι λιγότερο σκοτεινό από το σήμερα. Οι άνθρωποι διψάνε πάντα για ειρήνη, ελευθερία, κοινωνική δικαιοσύνη. Είναι ένα πανίσχυρο ένστικτο, καμιά δύναμη, κανένας και τίποτα δεν μπορεί να το σβήσει από την ψυχή του ανθρώπου¹⁸⁹».

Το παράδειγμα του Δημήτρη ακολουθούν διάφορες οργανώσεις, με σκοπό, όχι την αφύπνιση, αλλά την τρομοκρατία του συνόλου. Σπέρνουν το φόβο στους πολίτες με απώτερο σκοπό την απομάκρυνση από την ελευθερία. Στις 16 Νοέμβρη, οι «εξεγερμένοι πυρήνες ενάντια στα EN ONOMATI», μια νέα οργάνωση, εμφανίζεται με προκηρύξεις και αναφέρει πως οι προηγούμενες προκηρύξεις δεν έχουν καμία υπόσταση. Προχωρούν σε εγκληματικές ενέργειες εισβάλλοντας στην τηλεόραση και διαδίδοντας το μήνυμα της εξέγερσης κατά των δυναστών και της εξουσίας. Η αστυνομία διεξάγοντας έρευνες δεν κατάφερε τη σύλληψη τους. Το μήνυμά τους ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με αυτό του κεντρικού ήρωα. «Μια κίνηση διαμαρτυρίας, εξέγερσης. Τώρα αν θα έχει κάποια απήχηση, άγνωστο...να διαμαρτυρηθώ ήθελα. Εμείς τα παιδιά λέμε APNOYMAI σε έναν τέτοιο κόσμο. Μας προκαλούν αποστροφή, απέχθεια αλλά και εξέγερση. Αυτός ο κόσμος πρέπει να αλλάξει¹⁹⁰».

Τα «εν ονόματι» κάνουν τον άνθρωπο απαθή και τον καθησυχάζουν σε μια κατάσταση που καταδυναστεύει την ειρήνη και την ελευθερία. Όμως τί πραγματικά διακηρύσσουν αυτά τα «εν ονόματι» κατά της πείνας, κατά του πολέμου και της αδικίας; Ο ήρωας του μυθιστορήματος φλέγεται από την ανάγκη να εκφραστεί. Στόχος και αυτού του ήρωα, όπως και στα άλλα έργα του Σαμαράκη, είναι ο αγώνας για ένα καλύτερο μέλλον. Ανήσυχη η συνείδηση του ήρωα, ανήσυχες και οι προκηρύξεις του. Ως νέος πιστεύει σε

188 ό. π. σ. 49.

189 ό. π. σ. 109.

190 ό. π. σ. 109.

έναν καλύτερο κόσμο, για αυτό και προσπαθεί να αναταράξει την «ψεύτικη» πραγματικότητα των πολιτών. Με την προσωπική του αυτοθυσία ωθεί και το σύνολο σε εξέγερση. Είναι νέος, γεμάτος με οράματα και όνειρα για τη ζωή. Δεν μπορεί να σωπάσει μπροστά στις μελλοντικές απειλές, δεν μπορεί να αδιαφορήσει μπροστά σε όσους καταπατούν το δικαίωμα στη ζωή¹⁹¹.

Η αφήγηση συνεχίζεται με το Δημήτρη και την Κατερίνα να διασκεδάζουν σε μία ντίσκο μαζί με άλλους νέους. Τη χαρούμενη στιγμή διαταράσσει η δολοφονία ενός άνδρα, που κείτεται νεκρός στην πίστα της τοπικής ντίσκο, δολοφονημένος από το «Συνασπισμό Πανανθρώπινης Εξορμήσεως ενάντια στα ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ». Πλήθος οργανώσεων ξεπροβάλλουν μπερδεύοντας με τα μηνύματα τους και προκαλώντας ανησυχία στο λαό.

Η ηρεμία της πόλης κινδυνεύει. Η κοσμοσυρροή στο γήπεδο με σκοπό την συζήτηση των όσων γράφτηκαν στα «εν ονόματι» λαμβάνει χώρα και παίρνει μεγάλες προεκτάσεις. Δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς, εκπρόσωποι όλων των κοινωνικών στρωμάτων συγκεντρώνονται στο γήπεδο και διαπληκτίζονται. Σε αντίθεση με τα περισσότερα έργα του Σαμαράκη, στο *Εν ονόματι* υπάρχει πλήθος πολιτών με κοινές πεποιθήσεις. Επιθυμούν την ειρήνη, το σεβασμό, τη δικαιοσύνη και για αυτό το λόγο ανταποκρίνονται στις προκηρύξεις. Μία από τις σημαντικότερες σκηνές αποτελεί αυτή της συνάθροισης όλων των πολιτών στο γήπεδο της πόλης. Η ερώτηση μιας νέας κοπέλας ξαφνιάζει: «Ερωτώ τους ηγέτες του κόσμου μας: Γιατί δολοφονείτε τα όνειρά μας; Γιατί;¹⁹²».

Ακόμη ένας άνδρας αναφέρει: «Ο κόσμος σήμερα δε γίνεται δεκτός. Απορρίπτεται. Είναι ένας κόσμος απανθρωπιάς και καταναλωτικού αμόκ. Πώς να δεχτείς αυτόν τον κόσμο που συνθλίβει με πολλούς τρόπους τις ελεύθερες φωνές; δεν έχτισαν το σημερινό αποτρόπαιο κόσμο τα παιδιά, οι νέοι. Εμείς τον φτιάξαμε, οι μεγάλοι στα χρόνια και στα αξιώματα. Εμείς είμαστε οι ένοχοι, ας το ομολογήσουμε¹⁹³».

Θύμα της τραγικής αυτής κατάστασης ένας απροστάτευτος συνταξιούχος, που χάνει τις αισθήσεις του και καταλήγει νεκρός. Ο Δημήτρης συντετριμμένος εναποθέτει ένα κόκκινο τριαντάφυλλο πάνω στο νεκρό σώμα. Όλα τα παραπάνω προκαλούν σύγχυση στο Δημήτρη, ο οποίος δεν θα μπορούσε να προβλέψει μια τέτοια εξέλιξη των πραγμάτων.

«Απότοκο των παραπάνω δραματικών εκδηλώσεων είναι οι εσωτερικές παλινωδίες του ήρωα και οι αντιμαχόμενες πλευρές στη σκέψη του. Όλη η προσπάθεια του οδήγησε σε ένα

191 Ν. Πέννα, «Εν ονόματι...της νεότητας», *Πόρφυρας* 2017(165): 258-260, σσ. 259-260.

192 Α. Σαμαράκης., *Εν Ονόματι* [1998], (20ή έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σ. 82.

193 ό. π. 84.

μεγαλύτερο αδιέξοδο: η σύγχρονη πραγματικότητα είναι δημιούργημα του ανθρώπου και ίσως δεν μπορεί να αλλάξει. «Ήθελα να ρίξω μια πέτρα στα γαλήνια νερά της λίμνης των «κύκνων» που φλερτάρουν και χαριεντίζονται ανυποψίαστοι για όλα εκείνα τα εφιαλτικά γύρω τους. Να ταρακουνήσω, ήθελα, την ωραία κοιμωμένη ανθρωπότητα..., την κοιμωμένη στο δάσος της απάθειας και της αδιαφορίας. Εντάξει. Δεν την είχα προβλέψει. Και πως θα μπορούσα άλλωστε;¹⁹⁴».

Η αστυνομία αντιλαμβάνεται την κίνηση του Δημήτρη και τον ανακρίνει. Ο Δημήτρης παραδέχεται την ανάμειξη του στις προκηρύξεις και τονίζει πως άφησε το τριαντάφυλλο στον αδικοχαμένο άνδρα, διότι συγκινήθηκε για τον άδοξο θάνατο του. Ο αστυνόμος κατάλαβε πως ο νεαρός Δημήτρης ήταν ένα άδοξο παιδί που ενήργησε από πραγματικό ενδιαφέρον. Δεν ανήκε σε ύποπτες οργανώσεις γι' αυτό και ο αστυνομικός του επέτρεψε να φύγει, προστατεύοντάς τον.

Ο Δημήτρης συνδιαλέγεται με τον εαυτό του και θεωρεί πως μόνο με τον αγώνα ο άνθρωπος μπορεί να πετύχει τους στόχους του. Δυσανεστείται για τους αθώους που χάθηκαν και νοιώθει ενοχές. Σκέφτεται όλα τα αγαπημένα του πρόσωπα και προπάντων την Κατερίνα. Αισθάνεται ένοχος και πιστεύει πως πρέπει να τιμωρηθεί για να νοιώσει απαλλαγμένος από όσα τον βαραίνουν. Καλπάζει με το αγαπημένο του άλογο, τη Σαΐτα και βάζει τέλος στη ζωή του μέσα στη θάλασσα. Η δική του αυτοθυσία γίνεται για ένα καλύτερο αύριο.

Αξίζει να σημειωθεί ο χρόνος κατά τον οποίο διαδραματίζεται η πλοκή. Πρόκειται για το μήνα Νοέμβρη, το έτος 1998. Η χρονολογία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς στις 17 Νοέμβρη με την επέτειο του Πολυτεχνείου οι ενέργειες κορυφώθηκαν.

Ο Σαμαράκης θεωρεί υπέρτατο αγαθό την ελπίδα. Η ελπίδα για το συγγραφέα πηγάζει μέσα από το ενδιαφέρον για όσα συμβαίνουν γύρω από τον άνθρωπο. Είναι κατά της απραξίας και του συμβιβασμού. Όταν όλοι ησυχάζουν, τα κεντρικά πρόσωπα των ιστοριών του αδυνατούν να ηρεμήσουν. Στο *Εν Ονόματι* η ησυχία περνάει από την αδιαφορία στην υποκρισία, διότι τίποτα δεν έχει αλλάξει. Κανένας πόλεμος δεν σταμάτησε, οι λαοί δεν έπαψαν να υποφέρουν από την πείνα, την εξαθλίωση και την ψυχολογική πίεση. Στο έργο αυτό αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο τα παιδιά, η νέα γενιά, με σκοπό να επαναφέρουν την ελπίδα.

194 Α. Σαμαράκης, *Εν Ονόματι* [1998], (20ή έκδοση), Αθήνα 2014, εκδ. Ψυχογιός, σ. 111.

Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο της εργασίας μας ασχοληθήκαμε με τα εξής έργα του Α. Σαμαράκη: *Ζητείται Ελπίς* (1954), *Σήμα Κινδύνου* (1959), *Αρνόμαι* (1961), *Το Διαβατήριο* (1973), *Η κόντρα* (1992) και το *Εν Ονόματι* (1998). Επιλέξαμε τα συγκεκριμένα έργα διότι ανταποκρίνονται καλύτερα στο θέμα που πραγματευόμαστε, αυτό του πολέμου και της ειρήνης. Διαπιστώσαμε ότι ο πόλεμος παρουσιάζεται με μεγαλύτερη συχνότητα και με περισσότερη έμφαση, σε σχέση με την ειρήνη που εμφανίζεται τις περισσότερες φορές υπαινικτικά στα προαναφερθέντα έργα. Η ειρήνη διαφαίνεται περισσότερο από την έλλειψή της, καθώς αποτελεί διαχρονικό αίτημα. Αυτό δεν φαίνεται να είναι τυχαίο, διότι τα ίδια τα βιώματα του συγγραφέα στιγματίστηκαν από έντονες πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις.

Η ανάδειξη του δίπολου πολέμου και ειρήνης φαίνεται από: α) τη σκιαγράφιση των ηρώων στα έργα του Α. Σαμαράκη και β) από τις αφηγηματικές τεχνικές που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.

Ξεκινώντας από το α: Η πολύ γλαφυρή σκιαγράφιση των ηρώων του αντικατοπτρίζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την εικόνα της κοινωνίας της εποχής εκείνης. Οι ήρωες του Σαμαράκη είναι άνθρωποι καθημερινοί, απλοί που διακατέχονται απ' την αγωνία για το αύριο, απ' το φόβο ενός ανερχόμενου πολεμικού οργανισμού και κυρίως από την ανάγκη να εξασφαλιστεί η ειρήνη και να εξαλειφθεί η κοινωνική αδικία. Μόνο σε τρία διηγήματα («Το Ποτάμι», «Πολεμική Ιστορία», «Οδός Ταχυδρομείου»), η βασική φιγούρα είναι ένας στρατιώτης, που βιώνει τη φρίκη του πολέμου, διψά για τη λύτρωση και αναζητά τις απολαύσεις της ζωής.

Σε πολλά διηγήματα ο κεντρικός ήρωας είναι ένα παιδί. Ο Α. Σαμαράκης υπενθυμίζει στους αναγνώστες την ευθύνη που έχουμε όλοι απέναντι στη νέα γενιά. Ιδιαίτερα ύστερα από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με όλες τις βιαιοπραγίες και τις συμφορές που συντελέστηκαν, η προσπάθεια για ένα καλύτερο αύριο έπρεπε να αποτελεί αυτοσκοπό κάθε ανθρώπου. Ο Σαμαράκης όπως προαναφέραμε, εντάσσει την εικόνα του παιδιού στα έργα του. Συγκεκριμένα στο έργο «...Και ώραν 7.15' μ.μ.», ένα παιδί βρίσκεται στην αίθουσα στην οποία πραγματοποιείται μία ομιλία. Η εικόνα του παιδιού προκαλεί στον ήρωα/εκφωνητή της ομιλίας, αγωνία καθώς συμβολίζει το μέλλον. Πρέπει να είναι προσεχτικός, τα λόγια του να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η γενιά του γιατί απέναντι του βρίσκεται το παιδί, που στο μυαλό του φαντάζει σαν το μοναδικό ακροατή. Το παιδί

του δίνει τη δύναμη να παραδεχτεί πως είναι αντίθετος με όσα αναγράφονται στο λόγο του και γι αυτό το λόγο σταματάει να εκφωνεί. Μέσα από μια εσωτερική πάλη με τις σκέψεις του κραυγάζει πως δεν μπορεί να συνεχίσει. Αντίστοιχα, στο «Μάθημα ανατομίας κ.λπ.», τα παιδιά κατέχουν επίσης κεντρικό ρόλο αφού η επιμονή τους στις αξίες της ελευθερίας και της ειρήνης, θα κάνουν τον καθηγητή να αλλάξει τις απόψεις του και να ενστερνιστεί τις δικές τους πεποιθήσεις.

Το παιδί όπως το αντιλαμβανόμαστε, αποτελεί το σύμβολο του μέλλοντος. Παρατηρούμε ότι στα πιο πρώιμα έργα του, ο Α. Σαμαράκης, του αποδίδει άδοξο τέλος («Πολεμική Ιστορία») ενώ στα μεταγενέστερα πιο αίσιο («Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου»). Ίσως λοιπόν θα μπορούσαμε να συναγάγουμε το συμπέρασμα ότι αρχικά ο ίδιος προσεγγίζει το αύριο απαισιόδοξα, ενώ με την πάροδο των ετών το αντιμετωπίζει πιο ελπιδοφόρα. Ταυτόχρονα και σε συνδυασμό με την ανθρωπιστική του δράση, είναι ιδιαίτερα εμφανής η αγάπη του για τη νέα γενιά και η εμπιστοσύνη που της επιδεικνύει (*Εν Ονόματι*). Αποτέλεσε και αποτελεί, ο ίδιος και το έργο του, καθοδηγητής και εμπνευστής της.

Γενικότερα οι ήρωες των έργων του μάχονται για την ειρήνη, το ψωμί και την ελευθερία με σκοπό την εξασφάλιση μιας ζωής ελεύθερης από τη σκιά του πολέμου. Ο Αντώνης Σαμαράκης πιστεύει πως μέσα από τους αγώνες για ελευθερία, ειρήνη, δικαιοσύνη και αλληλεγγύη θα καταφέρουμε να δώσουμε ένα ελπιδοφόρο μήνυμα στα παιδιά.

Ας προχωρήσουμε στις αφηγηματικές τεχνικές (β). Στην αρχή της εργασίας, όπου επισημάναμε τα υφολογικά χαρακτηριστικά και τις αφηγηματικές τεχνικές του, εστίασαμε ιδιαιτέρως στο στοιχείο του σασπένς και στις ομοιότητες με το αστυνομικό μυθιστόρημα. Μέσω αυτών των δύο και με έναν αριστοτεχνικό τρόπο, ο συγγραφέας κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη ως το τέλος. Παράλληλα δεν θα μπορούσαμε να αγνοήσουμε την έντονη παρουσία της ειρωνείας του συγγραφέα, χαρακτηριστικό που αποτελεί ταυτόχρονα «εργαλείο» κριτικής και καταγγελίας της σύγχρονης του οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης.

Επιπλέον η κατεξοχήν αφηγηματική τεχνική που χρησιμοποιεί ο Α. Σαμαράκης σε ένα μεγάλο αριθμό διηγημάτων του είναι ο εσωτερικός μονόλογος. Με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης έρχεται σε άμεση επικοινωνία με την ψυχοσύνθεση του συγγραφέα και αντιλαμβάνεται την οπτική με την οποία προσεγγίζει τη σύγχρονή του πραγματικότητα και το πως διαισθάνεται το μέλλον. Επίσης, τα παραπάνω έργα είναι διάχυτα από οπτικοακουστικές εικόνες και σχήματα λόγου.

Αναμφισβήτητα εκτός από τα παραπάνω, η ίδια η πλοκή των έργων προβάλλει αυτό το δίπολο (πόλεμος-ειρήνη). Ξεκινώντας από την ειρήνη που όπως αναφέραμε και παραπάνω εμφανίζεται πιο υπαινικτικά, αυτή είναι πιο δυναμικά παρούσα σε δέκα διηγήματα («Το Ποτάμι», «Πολεμική Ιστορία», «Ζητείται Ελπίς», «Οδός Ταχυδρομείου», «Η εφεύρεση», «Το δέντρο», «Μάθημα ανατομίας», «Τελευταία συμμετοχή», «Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου», «Εν Ονόματι»). Σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχει ο κοινός παρονομαστής της ισχυρής επιθυμίας για ειρήνη και η προσπάθεια απόκτησης της μέσα από αγώνες. Στο «Ποτάμι», «Πολεμική Ιστορία» και «Οδός Ταχυδρομείου» προβάλλεται με τη μορφή ενός ισχυρού αντιπολεμικού μηνύματος σε περιβάλλον εμπόλεμης ζώνης, ενώ στα υπόλοιπα διεκδικείται μέσα από την κοινωνική/πολιτική δράση των ηρώων.

Ο Α. Σαμαράκης διαπιστώνουμε ότι αποδεικνύεται πιο επίκαιρος από ποτέ. Αν και ο δραματικός χρόνος των έργων του καλύπτει τα γεγονότα από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο περίπου μέχρι το 1998, εντοπίζονται πολλά κοινά στοιχεία με τη σημερινή πραγματικότητα: Οι εικόνες της εξαθλίωσης, της απόγνωσης, αλλά και του μάταιου αγώνα για ένα καλύτερο αύριο είναι διάχυτες στην πεζογραφία του Σαμαράκη. Παρουσιάζονται όμως με τρόπο τέτοιο, ώστε να μην περιορίζονται χωρικά και χρονικά. Πρόκειται για περιγραφές που θα μπορούσαν να έχουν γραφτεί σήμερα και θα απεικόνιζαν άριστα τη σύγχρονη πραγματικότητα. Όχι όμως μόνο τη σημερινή, αλλά και οποιαδήποτε άλλη εποχή, όπου η ανθρωπότητα υποφέρει από τα δεινά κάθε είδους πολέμου και προσπαθεί να ανασυγκροτηθεί. Εκτός από την αναφορά στην ανθρώπινη ψυχοσύνθεση, οι ομοιότητες με την σημερινή εποχή εντοπίζονται και σε πιο γενικά σημεία. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως ακόμα και στα διηγήματα με την πιο απλή πλοκή («Επεισόδιο», «Το δέντρο») εντοπίζεται αναφορά στον πυρηνικό πόλεμο ειδικότερα και στον τεχνοκρατικό γενικότερα. Πρόκειται για το φόβο του πυρηνικού πολέμου που «πρωταγωνιστεί» τα τελευταία χρόνια σε όλες τις εμπόλεμες συρράξεις.

Επίσης δεν θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητη η πολύ εύστοχη απεικόνιση της οικονομικής εξαθλίωσης, χαρακτηριστικό που προσιδιάζει και στη σημερινή κατάσταση. Ειδικά στα έργα «Η σάρξ», «Ο ήλιος έκαιγε πολύ», «Το ποδήλατο», το στοιχείο αυτό δίνει έντονα το «παρόν». Παράλληλα το ψυχολογικό αδιέξοδο των ηρώων του, έτσι όπως σκιαγραφείται στην πληθώρα των έργων του Σαμαράκη (π.χ. «Μια νύχτα», «...Και ώρα 7.15 μ.μ.», «Ζητείται Ελπίς», «Οδός Ταχυδρομείου») θυμίζει σε πολλά την αντίστοιχη απόγνωση που υφίστανται οι συνάνθρωποί μας το τελευταίο διάστημα. Η μοναξιά, η αποξένωση, η έλλειψη ελπίδας και ανθρωπιάς είναι ζητήματα

που ταλανίζουν τον σύγχρονο άνθρωπο και τον φέρνουν σε κοινή τροχιά με τους ήρωες του Σαμαράκη. Ασφαλώς τα περιβάλλοντα είναι διαφορετικά, όμως υπάρχει ένας κοινός παρονομαστής: το αίσθημα της εισβολής και του κινδύνου.

Εκτός από τα παραπάνω, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το «καταγγελτικό πνεύμα» του συγγραφέα. Αυτό φαίνεται στην αποκάλυψη και επίκριση των κοινωνικών αδικιών με ταυτόχρονη ανάδειξη του ανθρωπιστικού του αισθήματος («Σήμα Κινδύνου», «Εν Ονόματι»). Η φωνή του είναι ιδιαιτέρως πολύτιμη και αναγκαία μέχρι και σήμερα που παρατηρούνται παρόμοια φαινόμενα. Είναι άξιο αναφοράς ότι δεν μένει ποτέ απαθής μπροστά στα όσα συμβαίνουν. Με τις αφηγηματικές τεχνικές του -είτε ως αφηγητής παντογνώστης είτε με το «προσωπείο» του κεντρικού του ήρωα- ο Σαμαράκης παρουσιάζει ρεαλιστικά και χωρίς υπεκφυγές τα κοινωνικά προβλήματα και αδιέξοδα. Παράλληλα, όμως, είναι εξίσου ρεαλιστής και με τους ανθρώπους: η απογοήτευσή του για την αδράνειά τους σε όσα συμβαίνουν είναι έκδηλη. Τους παρακινεί να μην επαναπαύονται, να μην απογοητεύονται και να παλέψουν μόνοι τους, με τις δικές τους δυνάμεις, διεκδικώντας ένα καλύτερο μέλλον. Μέσα από το έργο του, δηλαδή, ο συγγραφέας αφυπνίζει συνειδήσεις και γίνεται ένας σωστός οδηγός για όποιον ακολουθήσει το μήνυμά του. Ένας οδηγός εξίσου πολύτιμος και για τη σύγχρονη εποχή, όπου, δυστυχώς, η συμμετοχή των πνευματικών ανθρώπων στην κοινωνική επαγρύπνηση ολοένα και εκλείπει.

Παραμένοντας στον τρόπο που παρουσιάζει ο Αντώνης Σαμαράκης το τοπίο του πολέμου, αξίζει να σταθούμε σε ένα διήγημα του, «Το Ποτάμι». Εκεί (και σε πολύ μικρότερο βαθμό στο διήγημα του με τίτλο «Οδός ταχυδρομείου») μας εντυπωσίασε η γλαφυρή απεικόνιση της ψυχοσύνθεσης του κεντρικού ήρωα -και του αντιπάλου του κατ' επέκταση. Η ψυχοσύνθεση αυτή αποτελεί ένα πανανθρώπινο και διαχρονικό μήνυμα υπέρ της ειρήνης, της συναδέλφωσης και της αγάπης για τη ζωή. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν, το γεγονός ότι «Το Ποτάμι» αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και σημείο αναφοράς για το χώρο του κινηματογράφου.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των συμπερασμάτων μας, αναφέρουμε την εξής γενική μας παρατήρηση: στις συλλογές *Ζητείται Ελπίς* και *Αρνούμαι*, ο τίτλος τους ταυτίζεται με εκείνον του τελευταίου διηγήματός τους. Παράλληλα, το περιεχόμενο των τελευταίων αυτών διηγημάτων προετοιμάζει τον αναγνώστη για την κεντρική ιδέα της επόμενης συλλογής. Με αφορμή αυτό το σχόλιο, υποστηρίζουμε ότι ο συγγραφέας ανήγαγε τα έργα αυτά σε μια κοινή θεματική ενότητα. Απώτερος στόχος ενδεχομένως ήταν να αποτελέσει κάθε διήγημα μέρος της ενότητας αυτής και ταυτόχρονα

προσέγγιση μίας συγκεκριμένης οπτικής της.

Τέλος ελπίζουμε αυτή η εργασία να αποτελέσει αρωγό σε όποιον επιθυμεί να αντικρίσει τα συναισθήματα που προξενεί ο πόλεμος και οι πολιτικές αναταραχές, αλλά και να εκτιμήσει την αξία της ειρήνης και να παλέψει για ένα καλύτερο αύριο.

Βιβλιογραφία

Τα έργα του Αντώνη Σαμαράκη

- Σαμαράκης, Αντώνης, (1954,2013). *Ζητείται Ελπίς*, Διηγήματα, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Σαμαράκης,Α., (1959,2015). *Σήμα Κινδύνου*, Μυθιστόρημα, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Σαμαράκης, Α., (1961,2013). *Αρνούνται*, Διηγήματα, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Σαμαράκης, Α., (1965,2015). *Το Λάθος*, Μυθιστόρημα, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Σαμαράκης, Α., (1973,2013). *Το Διαβατήριο*, Διηγήματα, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Σαμαράκης, Α., (1992,2014). *Η Κόντρα*, Διηγήματα, Αθήνα: Ελευθερουδάκης Α. Ε.
- Σαμαράκης, Α., (1998,2014). *Εν Ονόματι*, Μυθιστόρημα, Αθήνα: Ψυχογιός.
- Σαμαράκης, Α., (1996,2000). *Αυτοβιογραφία. 1919-*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σαμαράκης, Α., (2008). *Ποιήματα*, Πρόλογος- Επιμ. Θαν. Θ. Νιάρχου, Αθήνα: Καστανιώτης.

Αφιέρωματα Περιοδικών

- ΔΙΑΒΑΖΩ(Αθήνα). τεύχ. 476 (Ιούλιος – Αύγουστος 2007). *Αφιέρωμα στον Αντώνη Σαμαράκη*, σσ. 163-190.
- Ελί-τροχός (Πάτρα), τεύχ. 1 (Ιανουάριος- Μάρτιος 1994). *Αφιέρωμα στην πεζογραφία του Αντώνη Σαμαράκη*, σσ. 17-49.
- Ελί-τροχός (Πάτρα), τεύχ. 17-18 (Χειμώνας – Άνοιξη 1999). *Αφιέρωμα στον Αντώνη Σαμαράκη*.
- Η λέξη (Αθήνα), τεύχ. 109 (Μάιος – Ιούνιος 1992). *Αντώνης Σαμαράκης*.
- Πόρφυρας (Κέρκυρα), τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος 2017). *Αφιέρωμα στον Αντώνη Σαμαράκη*.

Λεξικά

- Μέντη,Δ., (1988,2010). *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Πρόσωπα Έργα Ρεύματα Όροι*,Αθήνα (ανατ.), Εκδόσεις Πατάκη.

Μελέτες- Άρθρα

- Αργυρίου, Α., (1988). *Η μεταπολεμική πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67*, Παρουσίαση- ανθολόγηση Α. Αργυρίου, τόμος Α', Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλης.

- Βαρίκας, Β., (1975). «Σύγχρονες μαρτυρίες. Αντώνης Σαμαράκης: *Αρνούμαι* (διηγήματα)», *Συγγραφείς και κείμενα Α' 1961-1965*, Αθήνα, Ερμής, σσ. 54-56 [Πρώτη δημοσίευση στην εφημερίδα το Βήμα, 3/12/1961].
- Beaton, R., (1996). *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία*. Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη.
- Βολιώτης, Ν.Α., (1994). Προσεγγίσεις στο «*Ζητείται Ελπίς*» του Αντώνη Σαμαράκη, Λονδίνο.
- Βουρνάς, Τ., (1955). «Αντώνη Σαμαράκη, *Ζητείται Ελπίς*. Διηγήματα, Αθήνα 1954», *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχ. 2 (25/3/1955), σσ. 231-232.
- Γιώσα, Π., (2017). «Ο αιώνιος έφηβος. Μια βιοματική προσέγγιση της προσφοράς και του έργου του Α. Σαμαράκη στο θεσμό της Βουλής των Εφήβων», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σ.207.
- Δασκαλόπουλος, Δ., (1988). «Αντώνης Σαμαράκης», *Η μεταπολεμική πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67*, Παρουσίαση- ανθολόγηση Δημ. Δασκαλόπουλου, τόμος Ζ', Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλης, σσ. 54-99.
- Δερμιτζάκης, Μ., (2000) *Αφηγηματικές τεχνικές Ελληνική πεζογραφία και δραματουργία*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Δημητρακόπουλος, Φ. Α., (2017). «Αντώνης Σαμαράκης, Σήμα Κινδύνου», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σσ. 195-198.
- Δημούλης, Σ.Δ., (1975). *Κώστας Καρυωτάκης και Αντώνης Σαμαράκης*, Αθήνα, έκδοση της Νέας Σκέψης.
- Janiel, E., (1992). «Ο κινηματογραφικός κόσμος του Αντώνη Σαμαράκη», *Η λέξη*, τεύχ. 109 (5/6/1992), σσ. 322-325.
- Καλλιπώλης, Β. (επιμ.) (1991). *Θεωρία της αφήγησης*, επιμ. Βασίλης Καλλιπώλης, Αθήνα, εκδόσεις Εξάντας.
- Καραντώνης, Α., (1978). «Αντώνης Σαμαράκης», *24 σύγχρονοι πεζογράφοι*, Αθήνα, Νικόδημος.
- Καψωμένος, Ε., (2004). «*Το ποτάμι του Αντώνη Σαμαράκη*». *Συνταγματική ανάλυση στο: Αφηγηματολογία. Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης της αφηγηματικής πεζογραφίας*, Σειρά: Θεωρία της Λογοτεχνίας, Διεύθυνση σειράς και επιμέλεια Ε.Γ. Καψωμένος, Αθήνα, Πατάκης, σσ. 244-257.
- Καψωμένος, Ε., (2005). «Από την αφηγηματική στην ιδεολογική διάσταση του κειμένου. Ένα μεθοδολογικό πρόβλημα», *ΔΩΔΩΝΗ. Φιλολογία. Επιστ.*

Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τόμος 34 (2005): 183-196 [Εφαρμογή μεθόδου παραδειγματικής ανάλυσης στη διήγημα του Αντώνη Σαμαράκη, *Το ποτάμι*].

- Καψωμένος, Ε., (2007). Αντώνη Σαμαράκη, «Το ποτάμι», μια σημασιακή ανάλυση, περ. ΔΙΑΒΑΖΩ, τεύχ. 476 (Ιούλιος-Αύγουστος 2007). *Αφιέρωμα στον Αντώνη Σαμαράκη*, σσ. 171-175.
- Κονιδάρη, Β., (2017). «Από το «Ποτάμι» του Α. Σαμαράκη στο «Ποτάμι» του Ν. Κούνδουρου. Η φιλμική απεικόνιση ενός αντιπολεμικού έργου σε συνδυασμό με άλλες ιστορίες», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σσ.223-226.
- Κοτζιάς, Α., (1982). *Μεταπολεμικοί πεζογράφοι. Κριτικά κείμενα*, Αθήνα, Κέδρος.
- Κούκουρα, Ε.,- Μανούκας, Δ., (2017). «Και ήνοιξε το φρέαρ της αβύσσου...» Υποκείμενο εντός/εκτός συστήματος στο έργο του Αντώνη Σαμαράκη, *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σσ. 270-276.
- Κρασούλη, Μ., (2017). «Αντώνης Σαμαράκης – Giovanni Arpino: «Οδός Ταχυδρομείου» και L'ombra delle colline», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σσ. 277-282.
- Λούτζης, Ν., (2017). «Είναι η ελπίδα, Λάθος;», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σ. 201.
- Μαρτίνος, Μ., (2017). «Οι απλές λέξεις υπερασπίζονται την καθαριότητα της αλήθειας τους», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σ.254.
- Μαστροδημήτρης, Π.Δ., (1994). *Αντώνης Σαμαράκης. Η ανθρωπιστική διάσταση του έργου του*, Αθήνα.
- Μηλιώνης, Χ., (1991). «Αντώνης Σαμαράκης, Το ποτάμι», *Με το νήμα της Αριάδνης Μεταπολεμική πεζογραφία, Ερμηνεία κειμένων*, Αθήνα, Εκδόσεις Στιγμής.
- Μουλλάς, Π., (1989). «Αντώνης Σαμαράκης. Σήματα ελπίδας και κινδύνου», *Για τη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Κριτικές καταθέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Στιγμή.
- Νιάρχος, Θ.Θ., (επιμ.), (2000). *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, επιμ. Θανάσης Θ. Νιάρχος, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Παγκράτης, Π., (2017). «Η ιδιαιτερότητα των πράξεων των Σαμαρακικών ηρώων», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σ.256.
- Παππάς, Κ., (1988). *Αντώνης Σαμαράκης Το έργο του*, Αθήνα, Εκδόσεις Σμίλη, σ. 12.

- Πέννα, Ν., (2017). «Εν ονόματι...της νεότητας», *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σσ. 258-260.
- Σαχίνης, Α., (1965). «Αντώνης Σαμαράκης», *Νέοι πεζογράφοι, Είκοσι χρόνια νεοελληνικής πεζογραφίας: 1945-1965*, Αθήνα, Εστία, σσ. 193-204.
- Σαχίνης, Α., (1979). «Αντώνης Σαμαράκης. Το λάθος. Το διαβατήριο», *Μεσοπολεμικοί και μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινίδης.
- Τεμπρίδου, Δ.– Πούλου, Δ., (2017). Ποτάμια που ενώνουν – Ποτάμια που χωρίζουν: Αντώνης Σαμαράκης και Νίκος Κούνδουρος, *Πόρφυρας*, τεύχ. 165 (Οκτώβριος- Νοέμβριος), σσ.227-236.
- Τριάντου, Ι., (2016). *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη*, Ιωάννινα, Εκδόσεις OASIS.
- Vitti, M., (2003,2008). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέας, [σσ. 513-557].